

Program NEON – Varni brez nasilja

Primarna preventiva vrstniškega in spolnega nasilja na škodo otrok

dr. Tina Pirc, mag. Mateja Štirn, dr. Tanja Šraj, Katarina Kocbek, Lea Alič,
Jerneja Šibilja, Mateja Dolinar

ISA institut
Oktober 2019

Program NEON – Varni brez nasilja

Primarna preventiva vrstniškega in spolnega nasilja na škodo otrok

dr. Tina Pirc, mag. Mateja Štirn, dr. Tanja Šraj, Katarina Kocbek, Lea Alič,
Jerneja Šibilja, Mateja Dlinar

Projekt Varni brez nasilja: Celostni program primarne preventive nasilja nad vrstniki in spolnega nasilja na škodo otrok in mladostnikov sofinancira Ministrstvo RS za zdravje.

Konzorcij projekta: ISA institut, VVZ Kekec Grosuplje, Vrtec Trnovo, Osnovna šola Ivana Cankarja Vrhnika, Ekonomska šola Ljubljana, UL, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo, Društvo za nenasilno komunikacijo

ISA institut
Oktober 2019

Kazalo

V UVODU	5
PREGLEDNA ŠTUDIJA O POJAVNOSTI VRSTNIŠKEGA IN SPOLNEGA NASILJA V POPULACIJI STAREJŠIH OSNOVNOŠOLCEV V SLOVENIJI	6
EVALVACIJA PROGRAMA NEON – VARNI BREZ NASILJA	39
PROGRAM NEON – VARNI BREZ NASILJA	63
PROGRAM NEON – VARNI BREZ NASILJA ZA VRTEC	64
PROGRAM NEON – VARNI BREZ NASILJA ZA OSNOVNO ŠOLO	67
PROGRAM NEON – VARNI BREZ VRSTNIŠKEGA NASILJA ZA OSNOVNO ŠOLO	70
PROGRAM NEON – VARNI BREZ NASILJA ZA SREDNJO ŠOLO	77
PREDLOG IZVEDBE PROGRAMA NEON OD VRTCA DO SREDNJE ŠOLE	81
VIRI IN LITERATURA	82

V uvodu

Izkušnje vrstniškega nasilja, spolnega nasilja, nasilja v družini in drugih oblik nasilja so realnost za pomemben delež otrok in mladostnikov in mladostnic tudi v Sloveniji. Posledice nasilja negativno vplivajo na njihovo fizično in psihično počutje, telesno in duševno zdravje. Primarna preventiva je eden ključnih dejavnikov za zaščito otrok, mladostnikov in mladostnic pred izkušnjami nasilja in z njim povezanimi posledicami.

Predlog celostnega programa primarne preventive vrstniškega nasilja in spolnega nasilja na škodo otrok, mladostnikov in mladostnic (Program NEON – Varni brez nasilja), ki ga predstavljamo v nadaljevanju, je eden od odgovor na aktualno problematiko. Oblikovali smo ga na podlagi rezultatov različnih raziskav, preteklih izkušenj dela z izvajanjem primarno preventivnih aktivnosti in upošteva kriterije, ki veljajo za učinkovite primarno preventivne programe. Učinkoviti programi so tisti, ki krepijo varovalne dejavnike otrok (socialne in čustvene kompetence, znanja in veščine za samozaščitno ravnanje, podporno socialno mrežo, pozitivno samopodobo in zaupanje vase ...), neselektivno zajamejo veliko število otrok in mladih, informirajo, ozaveščajo in aktivno vključujejo tudi odrasle, z aktivnostmi začenejo že v predšolskem obdobju, so procesno naravnani in zagotavljajo prakticiranje, ponovitve, nadgradnjo znanj in veščin.

Osnovni cilj Programa NEON - Varni brez nasilja je krepiti varovalne dejavnike otrok, mladostnikov in mladostnic, njihovih staršev ter zaposlenih v VIZ za zaščito otrok in mladih pred nasiljem. Program promovira sistematičen in celosten pristop VIZ k preventivi nasilja. Poudarja pomembno podporno vlogo vrstnikov in vrstnic, ki so npr. priče vrstniškemu nasilju. Krepi jih, da bi se podporno odzvali in pomagali ustaviti vrstniško nasilje. Tudi v primerih spolnega in drugih oblik nasilja lahko podpora vrstnikov in vrstnic pomembno vpliva na odločitev otroka, mladostnika ali mladostnice z izkušnjo nasilja za razkritje nasilja. Program vključuje tudi starše in zaposlene v VIZ kot pomembne podporne osebe za preprečevanje vrstniškega in drugih oblik nasilja.

V predlogu Programa NEON – Varni brez nasilja smo povezali programa, ki ju za posamezne starostne skupine izvajamo v Sloveniji že vrsto let in sta s strani otrok, staršev, strokovnih delavcev in strokovnih delavk v VIZ prepoznana kot primerna oblika preventivnega dela. Gre za Program CAP za preventivo nasilja in zlorabe otrok in Program Brez nasilja nad vrstniki. Programa smo nadgradili z modulom za preventivo spolnega nasilja (za osnovno šolo) in s programom za srednjo šolo.

V okviru projekta Varni brez nasilja: Celostni program primarne preventive nasilja nad vrstniki in spolnega nasilja na škodo otrok in mladostnikov, ki ga je sofinanciralo Ministrstvo RS za zdravje, smo v konzorciju sedmih partnerskih organizacij (VVZ Kekec Grosuplje, Vrtec Trnovo, Osnovna šola Ivana Cankarja Vrhnika, Ekonomska šola Ljubljana, Društvo za nenasilno komunikacijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani in ISA institut) poleg oblikovanja predloga Programa NEON – Varni brez nasilja izvedli tudi nacionalno študijo o pogostosti izkušenj vrstniškega in spolnega nasilja, ki jih imajo učenci in učenke 3. triletja v OŠ in evalvacijo Programa NEON – Varni brez nasilja. S pregledno študijo smo želeli odgovoriti na vprašanje, kako pogosto imajo otroci v osnovni šoli izkušnje vrstniškega in spolnega nasilja in kakšne so nekatere značilnosti teh oblik nasilja. Z evalvacijsko študijo pa smo želeli preveriti, kako uspešno z aktivnostmi Programa NEON prispevamo k temu, da otroci, mladostniki in mladostnice pridobijo aktualna znanja in veščine za to, da bi se uspeli podporno odzvati kot priče nasilja, da bi se znali samozaščitno odzvati, če bi doživeli nasilja in da sami ne bi povzročali nasilja.

V prvem delu predstavljamo rezultate obeh študij, v drugem delu pa Program NEON – Varni brez nasilja s predlogi za njegovo izvedbo v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah.

Pregledna študija o pojavnosti vrstniškega in spolnega nasilja v populaciji starejših osnovnošolcev v Sloveniji

NA KRATKO O ŠTUDIJU

V okviru projekta Varni brez nasilja smo v letu 2018 izvedli nacionalno raziskavo o pojavnosti izkušenj medvrstniškega in spolnega nasilja, ki jih imajo otroci, mladostniki in mladostnice v Sloveniji. Z izvedbo raziskave smo želeli pridobiti aktualne podatke o dejstvih, ki so pomembno izhodišče za učinkovite primarno preventivne programe. Seznajenost z dejstvi o nasilju in učinkovite preventivne aktivnosti so zelo pomembni za zagotavljanje varnosti otrok, mladostnikov in mladostnic pred nasiljem.

METODA

Udeleženci¹

V raziskavo je bilo vključenih 4617 učencev iz 70 slovenskih osnovnih šol iz vseh slovenskih regij, s čimer smo zagotovili reprezentativnost vzorca. V njem je bilo 52 % deklet in 48 % fantov, od tega jih je 36 % obiskovalo 7. razred, 35 % 8. razred in 29 % 9. razred.

Inštrumenti

Za ugotavljanje razširjenosti medvrstniškega, spolnega in spletnega nasilja smo uporabili naslednje kombinacijo treh vprašalnikov.

¹ izrazi, zapisani v moški spolni slovnični obliki, veljajo za kateri koli spol.

MEDVRSTNIŠKO NASILJE

Lestvice medvrstniškega nasilja (Cheng, Chen, Ho in Cheng, 2011, prevod Pečjak in Jakin, 2012, v Pečjak, 2014) prikazuje štiri oblike medvrstniškega nasilja v šoli – verbalno, fizično, odnosno in spletno nasilje z vidika opazovalca nasilja (prvi del, 16 postavk; Primer: *V zadnjih šestih mesecih sem slišal ali videl nekoga, da je udaril ali brcnil drugega.*), žrtve nasilja (drugi del, 14 postavk; Primer: *V zadnjih šestih mesecih se mi je nekdo posmehoval.*) in izvajalca nasilja (tretji del, 15 postavk; Primer: *V zadnjih šestih mesecih sem nekoga klical z žaljivim vzdevkom.*). Zanesljivosti za posamezne oblike nasilja znotraj lestvic so bile ustrezne (od $\alpha = 0.61$ do $\alpha = 0.83$), razen za odnosno nasilje z vidika izvajalcev/izvajalk nasilja ($\alpha = 0.44$).

Učenci na začetku vprašalnika najprej preberejo kratek opis z definicijo medvrstniškega nasilja.

V nadaljevanju poročajo o tem, kolikokrat so bili v zadnjih šestih mesecih v vlogi opazovalca, žrtve ali izvajalca nasilja pri posamezni obliki nasilja. Učenci so na postavke odgovarjali na 5-stopenjski lestvici (nikoli, enkrat ali dvakrat, dvakrat ali trikrat v mesecu, enkrat na teden, večkrat na teden), pri čemer so označili kvadrateg pod svojo izbiro. Za določitev vloge učenca (žrtev, izvajalec nasilja, hkrati žrtev in izvajalec nasilja, opazovalec) smo uporabili kriterije, ki smo jih povzeli po avtorjih izvirnega vprašalnika. V vlogi žrtve so po tem kriteriju učenci, ki na drugem delu vprašalnika dobijo več kot 19 točk, v vlogi izvajalca nasilja pa tisti, ki na tretjem delu dobijo 18 točk ali več. Tisti, ki presežejo omenjeni števili točk na obeh delih, so hkrati v vlogi žrtve in izvajalca nasilja. Višji rezultat znotraj posamezne vloge kaže na bolj izražene lastnosti, značilne za to vlogo.

Učence odgovorijo še na vprašanja:

- *Kako pogosto se po tvojem mnenju dogaja (zgodí) nasilje na vaši šoli? Kolikokrat si v zadnjih šestih mesecih videl medvrstniško nasilje v šoli? Kolikokrat si bil v zadnjih šestih mesecih žrtev medvrstniškega nasilja? Kolikokrat si v zadnjih šestih mesecih ti izvajal medvrstniško nasilje?*

Učenci na ta vprašanja odgovorijo tako, da označijo kvadrateg pod eno izmed naslednjih možnosti: nikoli, enkrat ali dvakrat, dvakrat ali trikrat v mesecu, enkrat na teden, večkrat na teden.

- *Kje se najpogosteje dogaja (zgodí) nasilje na vaši šoli?*

Učenci lahko obkrožijo več možnosti, ki so na izbiro (npr., hodniki, razred, okolica šole, ...).

Po prvem (opazovalci) in po drugem (žrtve) delu učenci odgovorijo na sledeča vprašanja:

- Po prvem delu: *Ali si komu povedal, da si v preteklih šestih mesecih videl nekoga, da izvaja nasilje?* Njihova naloga je bila, da obkrožijo eno izmed naslednjih možnosti: a) *Nikogar, ki bi izvajal nasilje, nisem videl.* b) *Videl sem nekoga, ki izvaja nasilje, vendar nisem nikomur povedal.* c) *Nekomu sem povedal, da sem videl nekoga, ki izvaja nasilje.*
- Po drugem delu: *Ali si komu povedal, da si v preteklih šestih mesecih doživel nasilje?* Možnosti: a) *Nisem doživel nasilja.* b) *Doživel sem nasilje, vendar nisem nikomur povedal.* c) *Nekomu sem povedal, da sem doživel nasilje na šoli.*
- Po obeh delih: Če so obkrožili možnost b, smo jih vprašali, zakaj niso povedali, če so obkrožili možnost c pa smo jih vprašali, komu so povedali. Učenci so lahko izbrali več ponujenih možnosti (starši, prijatelji, svetovalni delavci, ...).

SPOLNO NASILJE

Vprašalnik o izkušnjah spolnega nasilja (Štirn in dr., 2017) smo oblikovali za namen naše študije. Sestavljen je iz dveh delov. Prvi del ugotavlja, ali je otrok kadarkoli doživel katero od oblik spolnega nasilja, ki so ga povzročili odrasli (moških ali ženske). Drugi del pa ugotavlja, ali je otrok katero od oblik spolnega nasilja kadarkoli doživel s strani svojih vrstnikov (sošolcev, prijateljev, znancev; fantov in deklet ...). Oba dela imata po 16 postavk, ki se nanašajo na različne oblike spolnega nasilja: verbalno (Primer: *...je o tvojem telesu ali delih tvojega telesa govoril tako nesramno, da ti je bilo neprijetno?*), fizično (Primer: *...se je dotikal intimnih delov tvojega telesa na način, da ti je bilo neprijetno?*) in vizualno (Primer: *...te je fotografiral ali snemal (naredil videoposnetek) golega?*). Učenci odgovarjajo tako, označijo kvadrateg pod eno izmed možnosti: nikoli, 1 krat, 2-5 krat, 6-10 krat, več kot 10 krat, ne morem odgovoriti/ne vem.

Po vsakem delu smo učence vprašali še:

- *Koliko različnih oseb se je na kakšnega od zgoraj opisanih načinov vedlo do tebe?*
- *Kdo je bila odrasla oseba oziroma kdo so bile odrasle osebe (vrstnik ali vrstniki), ki so se na kakšnega od zgoraj opisanih načinov vedle do tebe? (možnih več odgovorov)*
- *Koliko si bil star, ko se je ta odrasla oseba ali so se te odrasle osebe (vrstnik ali vrstniki) prvič na tak način vedle do tebe?*
- *Kako dolgo je trajalo tako vedenje odrasle osebe/vrstnika do tebe?*
- *Ali ti je ta oseba oziroma so ti te osebe tudi grozile?*
- *Ali je bila ta oseba oziroma so bile te osebe pri tem ravnanju tudi fizično nasilne?*
- *Ali si komu povedal o tem, da se je odrasla oseba oziroma so se odrasle osebe (vrstnik ali vrstniki) do tebe vedle na tak način?*
- *Komu si povedal? (možnih več odgovorov)*
- *So ti verjeli?*
- *Si dobil kakšno pomoč?*
- *Kakšno pomoč si dobil?*
- *Kakšne so bile posledice tega, da si povedal odrasli osebi ali nekomu od vrstnikov, o tem, kaj se ti je zgodilo oziroma kaj se ti dogaja? (možnih več odgovorov)*

SPLETNO NASILJE

Vprašalnik spletnega nasilja (DelRay in dr., 2015, prevod in priredba Pirc, 2018) smo za potrebe študije prevedli v slovenščino. Vsebuje 25 postavk, na katere učenci odgovarjajo na 5-stopenjski lestvici (nikoli, enkrat ali dvakrat, enkrat na mesec, enkrat na teden, večkrat na teden), tako da označijo kvadrateg pod izbrano možnostjo. Ima dve dimenziji, pri čemer se prva nanaša na izvajalce (Primer: *Nekdo je na internetu objavil videoposnetke ali fotografije o meni, ki me spravljajo v zadrego.*), druga pa na žrtve spletnega nasilja (Primer: *Nekomu sem grozil preko SMS-ov ali spletnih sporočil.*).

Demografski podatki

Na koncu kompleta vprašalnikov smo učence vprašali tudi po nekaterih demografskih podatkih:

- *Kakšen je bil tvoj končni uspeh v prejšnjem šolskem letu?*
- *Koliko let si že na tej osnovni šoli?*
- *Izobrazba mame/očeta/skrbnice/skrbnika*
- *Koliko ur na dan običajno preživiš na internetu? Oцени svoj tipični dan. _____ ur*
- *Koliko ur na dan običajno uporabljaš računalnik? Oцени svoj tipični dan. _____ ur*

- *Koliko ur na dan običajno uporabljaš mobilni telefon ali tablični računalnik? Oceni svoj tipični dan.*
_____ ur
- *Zaradi česa običajno uporabljaš internet?*
- *Zaradi česa običajno uporabljaš računalnik?*
- *Zaradi česa običajno uporabljaš mobilni telefon ali tablični računalnik?*
- *Si že kdaj sodeloval v kakšni delavnici ali programu za preprečevanje nasilja?*

Komplet vprašalnikov je bili pripravljen v moški in v ženski spolni slovnični obliki.

Učenci so skupaj s kompletom vprašalnikov prejeli tudi informativni letak s ključnimi informacijami o problemu medvrstniškega in spolnega nasilja, znakih, možnostih preventivnega ravnanja in organizacijah, na katere se lahko obrnejo po pomoč.

Postopek

Pred začetkom študije smo na Komisijo za etiko Filozofske fakultete podali vlogo za etično presojo raziskovalne študije, ki jo je komisija januarja 2018 odobrila. Nato smo k sodelovanju v študiji povabili precejšnje število osnovnih šol iz vseh slovenskih regij, in sicer po principu snežne kepe, zato nimamo točnega podatka o tem, koliko vabil je bilo odposlanih. Če je bilo šol znotraj posamezne regije premalo, smo jih še posebej povabili. Odzvalo se je 70 šol. Kontaktnim osebam na šolah, ki so bile večinoma svetovalne delavke ali vodstvo šole (ravnatelj, pomočniki ravnatelja), smo najprej poslali soglasja za starše v primeru, da na ravni zavoda soglasij za sodelovanje v raziskavah še niso imeli pridobljenih, potem pa smo jim poslali vprašalnike in informativne letake za učence. Učenci so vprašalnike izpolnjevali v okviru rednih učnih ur ob prisotnosti strokovnega delavca. Izpolnjevanje je v povprečju trajalo približno polovico šolske ure. Kontaktne osebe na šoli so nam izpolnjene vprašalnike vrnile po pošti.

Obdelava podatkov

Statistična analiza podatkov je bila izvedena v programu IBM SPSS Statistics 23 in v programu R. Izvedene so bile statistične analize za komplet vseh treh vprašalnikov. Za začetni pregled je bila izvedena frekvenčna analiza za vprašanja izbirnega tipa.

Pri podatkih vprašalnika, ki se je nanašal na medvrstniško nasilje, so bile izračunane frekvence in deleži za odgovore na vprašanja. Izvedena je bila analiza variance za različne oblike medvrstniškega nasilja (verbalno, fizično, relacijsko in spletno) z vidika žrtve, opazovalca ali izvajalca nasilja glede na različne skupine (spol, razred, velikost šole, starost, uspeh). Opravljen je bil tudi Levenov test za preverjanje homogenosti variance. Izračunane so bile korelacije s pripisanimi p-vrednostmi, npr. povezanosti uspeha/starosti/razreda s (pogostostjo) izvajanja/doživljanja/opažanja nasilja. Pri medvrstniškem nasilju so bile na podlagi podanega kriterija določene vloge »opazovalec«, »žrtev«, »izvajalec nasilja« ter »izvajalec nasilja-žrtev«, ki so bile uporabljene v analizah. Za vprašanja glede ur, preživetih na internetu/računalniku/telefonu, so bile ustvarjene kategorije. Za ugotavljanje razlik med posameznimi razredi smo uporabili Bonferronijeve post-hoc teste za parne primerjave aritmetičnih sredin skupin.

Pri analizah v primeru spolnega nasilja je bila narejena frekvenčna in odstotkovna analiza odgovorov, test razlik, analiza variance, test korelacij in klusterska analiza. Izračunani so bili deleži oblik spolnega nasilja in

deleži glede razkritij in posledic razkritij, ločeno glede na spol in upoštevajoč starostno kategorijo storilca (vrstniki, odrasli). Pri tem je bil izveden tudi test razlik ali analiza variance. Izračunane so bile tudi nekatere korelacije med posameznimi značilnostmi spolnega nasilja.

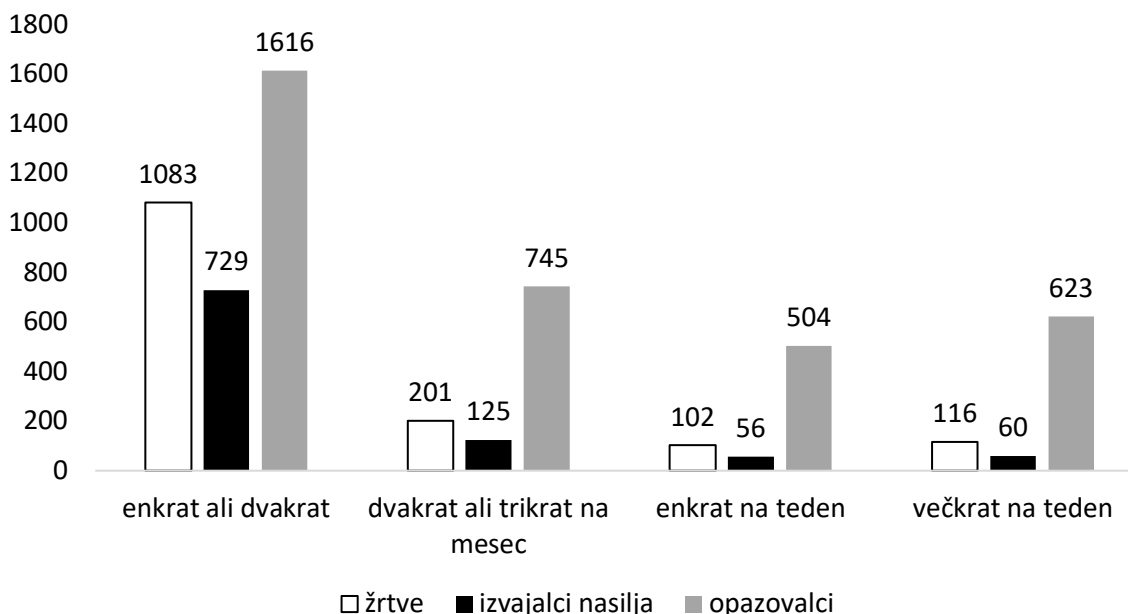
Pri analizah v primeru spletnega nasilja so bile izračunane frekvence glede na kategorije pri uporabi spleta/računalnika/telefona. Izračunani so bili deleži za doživljanje in izvajanje spletnega nasilja. Izračunane so bile povezanosti med doživljanjem/izvajanjem spletnega nasilja z razlogi za uporabo telefona/spleta/računalnika, povezanosti med doživljanjem/izvajanjem spletnega nasilja in vrsto medija glede na kategorije pri uporabi spleta/računalnika/telefona, povezanosti med doživljanjem/izvajanjem spletnega nasilja in številom ur na spletu/telefonu/računalniku ter povezanosti med vrstami nasilja (ali je nekdo doživel/izvajal določeno obliko nasilja) in pogostostjo (ki je opredeljena s kategorijami) uporabe določenega »medija« (računalnika/telefona/spleta), in pripadajoče p-vrednosti.

REZULTATI

MEDVRSTNIŠKO NASILJE

Rezultati so pokazali, da 89 % učencev meni, da se na njihovi šoli dogaja medvrstniško nasilje, 64 % jih meni, da se medvrstniško nasilje dogaja enkrat do dvakrat na mesec do nekajkrat tedensko.

Učencem smo glede na njihove odgovore in v skladu z v naprej določenimi kriteriji dodelili vloge, ki jih pretežno zavzamejo v situacijah medvrstniškega nasilja (v nadaljevanju MVN). **Rezultati kažejo, da je v našem vzorcu 14 % učencev žrtev MVN, 7.4 % jih izvaja MVN, 3.2 % jih je hkrati v vlogi žrtve in izvajalca nasilja, 75.5 % učencev pa je opazovalcev.** V nadaljevanju prikazujemo pogostost MVN z vidika žrtev, izvajalcev in opazovalcev nasilja.

Slika 1. Pogostost MVN z vidika žrtev, izvajalcev in opazovalcev nasilja.

Na sliki 1 vidimo, da je kar 419 učencev žrtev MVN, 241 učencev izvaja MVN in 1872 učencev opazi MVN od dvakrat ali trikrat na mesec do večkrat na teden.

V Tabeli 1 prikazujemo delež pojavljanja posameznih oblik nasilja z vidika opazovalcev, žrtev in izvajalcev nasilja.

Tabela 1

Delež pojavljanja posameznih oblik nasilja

	Verbalno	Fizično	Odnosno	Spletno
Opazovalci	50 %	47 %	37 %	48 %
Žrtve	36 %	28 %	28 %	16 %
Izvajalci nasilja	27 %	19 %	19 %	9 %

V tabeli 1 vidimo, da opazovalci največkrat zaznajo verbalno nasilje, takoj zatem pa fizično in spletno. Pri žrtvah in izvajalcih nasilja pa je vzorec podoben – največ doživljajo in izvajajo verbalnega nasilja, sledita fizično in odnosno in najmanj spletno nasilje.

V nadaljevanju prikazujemo najpogostejša vedenja znotraj posameznih oblik MVN, in sicer z vidika opazovalcev, žrtev in izvajalcev nasilja.

Tabela 2

Pojavnost različnih vedenj znotraj posameznih oblik nasilja z vidika opazovalcev

V zadnjih ŠESTIH mesecih sem slišal ali videl nekoga, ...		2x ali 3x v mesecu do večkrat na teden	
		<i>f</i>	%
1.	da je v javnosti grdo govoril o drugih.	2865	63 %
3.	da je nekomu izrekel kletvico.	3709	82 %
5.	da je nekomu izrekel grožnje.	1429	31 %
8.	da se je nekomu posmehoval.	3003	66 %
10.	da je nekoga poklical z žaljivim vzdevkom.	2617	58 %
2.	da je udaril ali brcnil drugega.	2377	52 %
4.	da je nekoga namerno porinil ali spotaknil.	2336	51 %
9.	da je nekoga prisilil v določeno početje.	797	18 %
13.	da je nekomu poškodoval/uničil njegove stvari.	1267	28 %
16.	da je nekomu vzel njegove stvari.	2056	45 %
6.	da je nekoga izločil iz skupine.	1764	39 %
11.	da je nekoga opravljal (obrekoval, govoril o njem "za njegovim hrbtom").	3065	67 %
15.	da je zanetil spor med prijateljema.	1251	27 %
7.	da je na internetu objavil neprimerne fotografije nekoga drugega brez njegovega dovoljenja.	466	10 %
12.	da je na internetu nekoga kritiziral.	1086	24 %
14.	da je na internetu o nekom širil govorice.	686	15 %

Opombe. 1, 3, 5, 8, 10 - Verbalno nasilje; 2, 4, 9, 13, 16 – Fizično nasilje; 6, 11, 15 – Odnosno nasilje; 7, 12, 14 – Spletno nasilje.

Tabela 2 kaže, da učenci najpogosteje opazijo verbalno nasilje, in sicer kletvice, posmehovanje, grdo govorjenje v javnosti in klicanje z žaljivimi vzdevki. Dokaj pogosto je tudi fizično nasilje, največkrat so opazovalci priče brcanju, porivanju in spotikanju ter poškodovanju tujih stvari. Velik delež učencev opazi tudi opravljanje, ki sodi v odnosno nasilje. Pri spletnem nasilju so opazovalci največkrat zaznali kritiziranje nekoga na internetu.

Tabela 3

Pojavnost različnih vedenj znotraj posameznih oblik nasilja z vidika žrtev

V zadnjih ŠESTIH mesecih ...		2x ali 3x v mesecu do večkrat na teden	
		<i>f</i>	%
1.	me je nekdo poklical z žaljivim vzdevkom.	1072	25 %
3.	mi je nekdo izrekel kletvico.	1956	46 %
6.	je nekdo v javnosti grdo govoril o meni.	777	18 %
7.	mi je nekdo izrekel grožnje.	371	9 %
10.	se mi je nekdo posmehoval.	1146	27 %
4.	je nekdo poškodoval/uničil moje stvari.	221	9 %
8.	me je nekdo prisilil v določeno početje.	170	4 %
13.	me je nekdo namerno porinil ali spotaknil.	676	16 %
14.	je nekdo vzel moje stvari.	774	18 %
5.	sem bil izločen iz skupine.	106	12 %
11.	me je nekdo opravljal (me obrekoval, govoril o meni "za mojim hrbtom").	1292	31 %
2.	me je nekdo kritiziral na internetu.	245	6 %
9.	je nekdo širil govorice o meni na internetu.	221	5 %
12.	je nekdo na internetu objavil neprimerne fotografije o meni brez mojega dovoljenja.	106	2 %

Opombe. 1, 3, 6, 7, 10 - Verbalno nasilje; 4, 8, 13, 14 – Fizično nasilje; 5, 11, – Odnosno nasilje; 2, 9, 12 – Spletno nasilje.

Učenci so najpogostejše žrtve verbalnega nasilja, in sicer kletvic, posmehovanja in klicanja z žaljivimi vzdevki (Tabela 3). Pri fizičnem nasilju žrtve največkrat doživijo, da jim nekdo nekaj vzame ali jih namerno porine/spotakne. V zvezi z odnosnim nasiljem pa žrtve najpogostejše poročajo o tem, da jih je nekdo obrekoval. Pri spletnem nasilju je največ učencev žrtev kritiziranja na internetu.

Tabela 4

Pojavnost različnih vedenj znotraj posameznih oblik nasilja z vidika izvajalcev nasilja

V zadnjih ŠESTIH mesecih sem ...		2x ali 3x v mesecu do večkrat na teden	
		<i>f</i>	%
1.	se nekomu posmehoval.	820	18 %
4.	nekomu izrekel kletvico.	1383	31 %
5.	nekomu izrekel grožnje.	174	4 %
9.	nekoga klical z žaljivim vzdevkom.	621	14 %
14.	grdo govoril o nekom.	879	20 %
2.	nekomu poškodoval/uničil stvari.	81	2 %
3.	nekoga namerno spotaknil ali porinil.	284	6 %
10.	nekoga udaril in brcnil.	505	11 %
11.	nekoga prisilil v določeno dejanje.	77	2 %
15.	nekomu vzel stvari.	239	5 %
6.	nekoga izključil iz skupine.	163	4 %
8.	nekomu uničil prijateljstvo.	56	1 %
12.	nekoga opravljal (obrekoval, govoril o njem "za njegovim hrbtom").	987	22 %
7.	širil govorice o nekom na internetu.	70	2 %
13.	na internetu objavil sramotne fotografije nekoga.	66	1 %

Opombe. 1, 4, 5, 9, 14 - Verbalno nasilje; 2, 3, 10, 11, 15 – Fizično nasilje; 6, 8, 12 – Odnosno nasilje; 7, 13 – Spletno nasilje.

Kot je razvidno iz Tabele 4, so najpogostejše oblike verbalnega nasilja, o katerih so poročali izvajalci nasilja, kletvice, grdo govorjenje o nekom, posmehovanje in klicanje z žaljivimi vzdevki. Izvajalci fizičnega nasilja najpogosteje nekoga udarijo ali brčnejo, namerno spotaknejo ali porinejo ter vzamejo stvari nekomu. Pri odnosnem nasilju je najpogostejše opravljanje, pri spletnem pa širjenje govoric o nekom na internetu oz. objavljanje sramotnih fotografij.

Če povzamemo rezultate Tabel 2, 3 in 4, lahko ugotovimo, da so dokaj skladni v pojavnosti posamičnih vedenj znotraj različnih oblik nasilja, a so opazne razlike v poročanju o pogostosti pojavljanja. Opazovalci zaznajo največ MVN, manj pogosto o tem poročajo žrtve in še manj izvajalci nasilja. Razlog je morda v tem, da je žrtve sram, da se jim to dogaja, izvajalci pa ne želijo poročati o tem in podajajo socialno zaželene odgovore. Možno pa je tudi, da žrtve in izvajalci nasilja določenih vedenj ne zaznajo kot MVN. To lahko pripišemo temu, da so premalo seznanjeni s tem, katera vedenja že predstavljajo MVN ali pa se je na šoli oblikovala kultura, ki dopušča takšne načine vedenj kot obliko normativne komunikacije med učenci.

V tabeli 5 so prikazani odgovori učencev na vprašanje o tem, kje se na njihovi šoli najpogosteje dogaja MVN.

Tabela 5

Prikaz frekvenc in odstotkov pogostosti MVN glede na kraj dogajanja

Kraj MVN	f	%
na hodnikih	2784	68 %
v razredih	1377	34 %
zunaj (parkirišče, igrišče itd.)	1134	28 %
v telovadnici/garderobi	615	15 %
na straniščih	563	14 %
na potiv/iz šole	455	11 %
v jedilnici	237	6 %
drugje	170	4 %

Rezultati kažejo, da se MVN najpogosteje odvija na hodnikih, v razredih in izven šole (na parkiriščih, igriščih). Sklepamo lahko, da bi bilo potrebno na hodnikih zagotoviti prisotnost odraslih oseb/šolskega osebja, ki bi spremljali dogajanje in bile pripravljeni posredovati v primeru MVN. Zaskrbljujoč je tudi podatek, da je tretjina učencev navedla, da se MVN odvija v razredih. Tudi če upoštevamo možnost, da se del MVN odvija v času odmorov, takšen rezultat kljub temu kaže na to, da so učitelji morda premalo pozorni na to, kar se dogaja v njihovi prisotnosti. Možno je, da tudi učitelji določena vedenja med učenci zaznavajo kot nekaj normalnega, kot nekaj, kar je del razvoja, in se ne zavedajo, da gre za MVN. Lahko pa tudi ignorirajo določena vedenja, ker so prepričani, da bi porabili preveč časa za reševanje težav v medosebnih odnosih, namesto da bi se posvečali vsebini pouka. V Tabeli 5 vidimo, da je večje število učencev poročalo, da se MVN odvija zunaj šole, zato velja opozoriti, da bi bilo treba osebje šole spodbuditi k prevzemanju odgovornosti tudi za tisti del MVN, ki se ne dogaja znotraj šole, in sicer predvsem s posredovanjem, če izven šole opazijo MVN ali jim kdo od učencev pove, kaj se dogaja. Poleg tega pa lahko delujejo preventivno tudi z ustvarjanjem pozitivne razredne klime in pogovorom o tem, kaj je MVN, kakšne so lahko posledice za udeležence MVN, kako lahko učenci ukrepajo, na koga se lahko obrnejo itd. Zaključimo pa lahko, da bi vsaka šola morala ugotoviti, kje so kritične točke za dogajanje MVN in na teh mestih poskrbeti za ustrezen nadzor.

Učence smo tudi vprašali, če so komu povedali, da so opazili/doživeli nasilje. Če niso povedali, nas je zanimalo, kaj so bili razlogi za to in če so povedali, komu so povedali.

Najprej predstavljamo rezultate za opazovalce MVN. Med učenci jih 30 % ni opazilo MVN, pri čemer ni bilo pomembnih razlik med spoloma in glede na razred. 37 % jih je opazilo MVN, a niso nikomur povedali. Pri tem iz razreda v razred narašča odstotek učencev, ki vidijo nasilje, a o tem ne povedo nikomur (7. razred – 33 %, 8. razred – 38 %, 9. razred – 39 %). Glede na spol pa se je pokazalo, da fantje v primerjavi z dekleti večkrat a ne povedo o nasilju, ki ga opazijo (42 % vs. dekleta 31 %). Obraten vzorec se je pokazal pri možnosti, da so videli MVN in nekomu povedali, in sicer iz razreda v razred upada število učencev, ki vidijo in povedo (7. razred – 39 %, 8. razred – 33 %, 9. razred – 30 %); pove več deklet kot fantov (38 % vs. 28 %).

Ugotavljali smo še razloge, zakaj niso povedali o nasilju in komu so povedali, če so se odločili, da bodo nekomu zaupali. Rezultati so prikazani v Tabelah 6 in 7.

Tabela 6

Razlogi, zakaj niso povedali, če so opazili MVN

Razlog	N	M (%)	Ž (%)
Ni bilo tako zelo resno.	1111	54	46
Nisem hotel, da drugi mislijo, da tožarim.	290	54	46
Ocenil sem, da se učenec lahko z nasiljem spoprime sam.	194	62	38
Nasilnež bi temu učencu lahko še bolj škodoval.	141	50	50
Zdelo se mi je, da nihče ne more pomagati.	71	62	38

Rezultati kažejo, da je največ učencev kot razlog navedlo, da se jim MVN ni zdelo tako zelo resno. Pri ostalih razlogih, ki so jih učenci sicer navajali precej manj pogosto, pa velja izpostaviti nekatere opazne razlike med spoloma. Več fantov je ocenilo, da se učenec lahko z MVN spoprime samo in več fantom se zdi, da udeležencem MVN ne more nihče pomagati.

Tabela 7

Prikaz podatkov o tem, komu so učenci povedali, da so opazili MVN

	f	%
prijateljici	733	45 %
sošolki	717	44 %
sošolcu	560	34 %
prijatelju	544	33 %
staršem	452	28 %
učiteljici	394	24 %
enemu od staršev	226	14 %
učitelju	208	13 %
svetovalni delavki v šoli	73	4 %
starim staršem	59	4 %
drugi odrasli osebi v šoli	54	3 %
nekomu od drugih sorodnikov	52	3 %
sosedi	42	3 %
sosedu	40	2 %
socialni delavki	40	2 %
staršem prijatelja ali prijateljice	27	2 %
enemu od starih staršev	26	2 %

	<i>f</i>	%
svetovalnemu delavcu v šoli	16	1 %
poklical sem na TOM telefon ali drug telefon za pomoč otrok in mladostnikom v stiski	14	1 %
policistu	11	1 %
policistki	10	1 %
socialnemu delavcu	8	<1 %
nekomu drugemu	39	2 %

Tabela 7 kaže, da so učenci, ki so opazili MVN, to največkrat zaupali prijateljem, sošolcem, staršem in učiteljem. Našli pa smo tudi nekaj razlik med spoloma, in sicer se dekleta bolj obračajo na osebe ženskega spola in družinske člane, fantje pa bolj na osebe moškega spola in odrasle osebe na šoli. Med fanti je tudi nekaj takih, ki so poklicali TOM telefon ali policijo, če so opazili MVN.

Na vprašanje, ali so v primeru, da so doživeli MVN, o tem komu povedali, je 62 % učencev navedlo, da niso doživeli MVN, 22 % jih je doživelo MVN, a niso o tem povedali nikomur, 16 % pa jih je doživelo MVN in so o tem nekomu povedali. Med učenci, ki so MVN doživeli, a niso nikomur povedali, je bilo več fantov kot deklet (25 % vs. 18 %), iz 7. razreda (20 %) v 8. razred (24 %) pa je za ta odgovor narastel odstotek učencev, nato pa v 9. razredu nekoliko upadel (23 %). Obratno se kaže pri učencih, ki so doživeli MVN in povedali – pove več deklet v primerjavi s fanti (17 % vs. 14 %) in upada število učencev, ki povedo glede na razred (7. razred – 18 %; 8. razred – 16 %; 9. razred 14 %).

Najpogostejši razlogi, da niso povedali, so prikazani v Tabeli 8.

Tabela 8

Razlogi, zakaj niso povedali, če so doživeli MVN

Razlog	<i>N</i>	M (%)	Ž (%)
Ni bilo tako zelo resno.	641	46	54
Sam sem se lahko spopadel s tem.	317	49	51
Nisem hotel, da drugi mislijo, da tožarim.	111	50	50
Oseba, ki je izvajala nasilje, bi mi lahko še bolj škodovala.	69	44	56
Zdelo se mi je, da mi nihče ne more pomagati.	67	61	39

Tudi večina žrtev MVN kot razlog, da o nasilju niso povedali, navaja, da ni bilo tako zelo resno oz., da so se lahko sami spopadli s tem. Opozoriti velja na podatek, da veliko učencev še v zadnjem triletju osnovne šole ne ve, kdaj je neko dejanje tožarjenje in kdaj ne, zato bi bilo dobro z njimi še večkrat govoriti o tej razliki. Izpostavimo naj še podatek, da imajo dekleta, ki so žrtve nasilja, bolj kot fantje občutek, da bi jim lahko oseba, ki je izvajala nasilje, še bolj škodovala, fantje pa v večji meri kot dekleta zaznavajo, da jim nihče ne more pomagati.

Tabela 9

Prikaz, komu so učenci povedali, da so doživeli MVN

	<i>f</i>	%
staršem	345	44 %
prijateljici	328	42 %
sošolki	221	28 %
prijatelju	214	27 %
sošolcu	185	24 %
učiteljici	162	21 %
enemu od staršev	129	16 %
učitelju	87	11 %
starim staršem	56	7 %
svetovalni delavki v šoli	52	7 %
nekomu drugemu / zapiši, komu?	34	4 %
nekomu od drugih sorodnikov	26	3 %
socialni delavki	24	3 %
sosedi	20	3 %
enemu od starih staršev	15	2 %
drugi odrasli osebi v šoli	14	2 %
sosedu	13	2 %
poklical sem na TOM telefon® ali drug telefon za pomoč	12	2 %
staršem prijatelja ali prijateljice	9	1 %
policistu	8	1 %
policistki	7	1 %
svetovalnemu delavcu v šoli	6	1 %
socialnemu delavcu	3	<1 %

V Tabeli 9 vidimo, da so učenci, ki so doživeli nasilje, to največkrat zaupali staršem, prijateljem, sošolcem in učiteljem. Pokazale pa so se tudi podobne razlike po spolu kot pri opazovalcih MVN. Tudi dekleta, ki so žrtve nasilja, se pogosteje zaupajo osebam ženskega spola in družinskim članom, fantje pa osebam moškega spola in osebju na šoli.

Glede na rezultate, ki so predstavljeni v Tabelah 6 do 9, lahko zaključimo, da bi bilo zelo pomembno dekleta in fante spodbujati in opolnomočiti, da povedo, če opazijo ali doživijo nasilje. Pri tem je ključno, da imajo informacije in da zaupajo, da je osebje na šoli dostopno in pripravljeno pomagati – fantje bi bili na ta način opogumljeni, dekleta pa bolj informirana, da lahko pomoč poiščejo tudi na šoli.

Pomemben je tudi podatek, da se tako učenci-opazovalci kot učenci, ki so žrtve nasilja, največkrat zaupajo prijateljem in sošolcem, kar pomeni, da je potrebno vse učence opolnomočiti, da bi se znali in zmogli v primerih razkritja MVN ustrezno odzvati in svojemu vrstniku nuditi podporo.

Na koncu smo ugotavljali še razlike med učenci pri posameznih oblikah nasilja glede na vloge, ki jih pretežno zavzemajo pri MVN, in sicer glede na spol, razred, učni uspeh in velikost šole. Rezultate prikazujemo v Tabelah 10 do 14.

Tabela 10

Enosmerne analize variance za razlike v oblikah nasilja med spoloma glede na vloge pri MVN

			<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	η^2
Opazovalci	Verbalno	D	2307	3.24	1.04	0.15	1	.695	.00
		F	2098	3.23	1.12				
	Fizično	D	2317	2.40	0.94	8.89	1	.003	.00
		F	2101	2.49	1.01				
	Odnosno	D	2342	2.85	1.02	170.01	1	.000	.04
		F	2146	2.44	1.06				
	Spletno	D	2331	2.41	0.99	22.88	1	.000	.00
		F	2125	2.56	1.10				
	Verbalno	D	2184	1.97	0.92	7.03	1	.008	.00
		F	1972	2.04	0.93				
Žrtve	Fizično	D	2217	1.49	0.66	13.77	1	.000	.00
		F	1997	1.59	0.74				
	Odnosno	D	2205	2.07	1.04	202.82	1	.000	.05
		F	1986	1.64	0.89				
	Spletno	D	2214	1.22	0.54	6.15	1	.013	.00
		F	2005	1.18	0.48				
	Verbalno	D	2146	1.80	0.71	33.75	1	.000	.01
		F	1907	1.94	0.79				
Izvajalci nasilja - žrtve	Fizično	D	2180	1.33	0.44	71.58	1	.000	.02
		F	1911	1.46	0.55				
	Odnosno	D	2182	1.77	0.67	243.52	1	.000	.06
		F	1941	1.46	0.59				
	Spletno	D	2195	1.13	0.32	0.05	1	.815	.00
		F	1966	1.13	0.35				
	Verbalno	D	2326	1.66	0.72	77.47	1	.000	.02
		F	2088	1.87	0.87				
Izvajalci nasilja	Fizično	D	2331	1.18	0.37	160.37	1	.000	.04
		F	2065	1.35	0.54				
	Odnosno	D	2349	1.49	0.54	133.96	1	.000	.03
		F	2114	1.30	0.53				
	Spletno	D	2354	1.05	0.24	13.65	1	.000	.00
		F	2118	1.09	0.40				

Opombe. D – Dekleta; F – Fantje; η^2 : 0.01 – majhen učinek; 0.06 – srednji učinek; 0.14 – velik učinek (Cohen, 1988)

Tabela 10 kaže, da med dekleti in fanti, ki so opazovalci MVN obstajajo nekatere pomembne razlike. Fantje opazijo pomembno več fizičnega in spletnega nasilja, dekleta pa pomembno več odnosnega nasilja, pri verbalnem nasilju pa v skupini opazovalcev med spoloma ni pomembnih razlik.

Med žrtvami verbalnega in fizičnega nasilja je več fantov, med žrtvami odnosnega in spletnega nasilja pa več deklet. Enak vzorec se je pokazal pri učencih, ki hkrati zavzemajo vlogo žrtve in izvajalca nasilja, razen pri spletnem nasilju, kjer ni bilo razlik med spoloma.

Rezultati tudi kažejo, da verbalno, fizično in spletno nasilje bolj pogosto izvajajo fantje, odnosno pa dekleta.

Velja pa opozoriti, da razlike med dekleti in fanti niso velike, a zaradi velikosti vzorca prej postanejo statistično pomembne. Tako smo dodali mero velikosti učinka pomembnih razlik. Ugotovili smo, da imajo razlike med dekleti in fanti srednje velik učinek pri učencih, ki hkrati zavzemajo vlogo žrtev in izvajalcev nasilja. Ostali učinki so majhni.

Tabela 11

Enosmerne analize variance za razlike v oblikah nasilja med razredi glede na vloge pri MVN

			<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	η^2
Opazovalci	Verbalno	7.	1534	3.16	1.05	17.32	2	.000	.01
		8.	1488	3.19	1.10				
		9.	1240	3.38	1.06				
	Fizično	7.	1541	2.46	0.96	2.17	2	.115	.00
		8.	1489	2.39	0.98				
		9.	1244	2.46	0.98				
	Odnosno	7.	1564	2.62	1.07	7.69	2	.000	.00
		8.	1515	2.60	1.06				
		9.	1264	2.75	1.04				
Žrtve	Verbalno	7.	1557	2.48	1.01	2.92	2	.054	.00
		8.	1499	2.43	1.04				
		9.	1255	2.53	1.08				
	Fizično	7.	1425	1.95	0.90	7.27	2	.001	.00
		8.	1418	1.99	0.88				
		9.	1181	2.09	0.97				
	Odnosno	7.	1443	1.56	0.69	0.93	2	.393	.00
		8.	1427	1.53	0.71				
		9.	1207	1.52	0.69				
Izvajalci nasilja - žrtve	Verbalno	7.	1445	1.84	1.01	3.13	2	.044	.00
		8.	1419	1.85	0.97				
		9.	1189	1.93	1.00				
	Spletno	7.	1453	1.17	0.47	15.06	2	.000	.01
		8.	1433	1.17	0.46				
		9.	1199	1.27	0.60				
	Fizično	7.	1393	1.78	0.71	22.44	2	.000	.01
		8.	1380	1.85	0.72				
		9.	1154	1.98	0.82				
Izvajalci nasilja	Verbalno	7.	1395	1.39	0.47	0.06	2	.941	.00
		8.	1388	1.39	0.49				
		9.	1180	1.39	0.52				
	Odnosno	7.	1421	1.59	0.65	8.34	2	.000	.00
		8.	1392	1.61	0.64				
		9.	1176	1.69	0.67				
	Spletno	7.	1435	1.11	0.30	18.60	2	.000	.01
		8.	1406	1.11	0.28				
		9.	1187	1.18	0.41				
Izvajalci nasilja	Verbalno	7.	1544	1.64	0.73	33.59	2	.000	.02
		8.	1485	1.74	0.78				
		9.	1246	1.89	0.86				
	Fizično	7.	1529	1.25	0.44	1.41	2	.243	.00
		8.	1482	1.25	0.45				
		9.	1248	1.28	0.51				
	Odnosno	7.	1560	1.35	0.53	17.78	2	.000	.01
		8.	1500	1.40	0.53				
		9.	1262	1.47	0.57				
Izvajalci nasilja	Spletno	7.	1566	1.05	0.30	8.93	2	.000	.00
		8.	1501	1.05	0.26				
		9.	1262	1.10	0.40				

Opombe. 7. – 7. razred; 8. – 8 – razred – 9. – 9, razred; η^2 : 0.01 – majhen učinek; 0.06 – srednji učinek; 0.14 – velik učinek (Cohen, 1988)

Rezultati v Tabeli 11 kažejo, da med učenci glede na razred obstajajo nekatere pomembne razlike. Za ugotavljanje razlik med posameznimi razredi smo uporabili Bonferronijeve post-hoc teste za parne primerjave aritmetičnih sredin skupin. Ugotovili smo, da učenci največ verbalnega MVN opazijo v 9. razredu (razlike so pomembne med 7. in 9. razredom ter med 8. in 9. razredom, med 7. in 8. razredom pa ni pomembnih razlik), velikost učinka pa je majhna. Enak vzorec se pokaže pri odnosnem nasilju. Pri fizičnem in spletnem nasilju ni razlik glede na razred.

Pri žrtvah verbalnega in spletnega nasilja smo prav tako ugotovili, da jih je največ v 9. razredu (razlike so pomembne med 7. in 9. razredom ter med 8. in 9. razredom, med 7. in 8. razredom pa ni pomembnih razlik), pri čemer je velikost učinka za verbalno nasilje nična, majhna pa za spletno nasilje.

Učencev, ki hkrati zavzemajo vloge žrtve in izvajalca nasilja, je pri vseh oblikah MVN več v 9. razredu, vzorec razlik je enak kot ga navajamo v prejšnjem odstavku, izjema pa je fizično nasilje, kjer za to vlogo ni bilo pomembnih razlik glede na razred. Velikosti učinka sta majhni za verbalno in spletno nasilje.

Tudi za vlogo izvajalcev nasilja najdemo enak vzorec razlik, z majhnimi učinki za verbalno in spletno nasilje.

Povzamemo lahko, da so največje razlike med učenci 7. in 9. ter 8. in 9. razredov, med 7. in 8. razredov pa ni pomembnih razlik, kar verjetno kaže na to, da je vzorec učencev 7. in 8. razredov bolj homogen. Rezultati tudi kažejo, da bi bilo v zadnjem razredu osnovne šole smiselno delovati predvsem na verbalno in spletno nasilje.

Tabela 12

Enosmerne analize variance za razlike v oblikah nasilja med različno učno uspešnimi učenci glede na vloge pri MVN

			<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	η^2
Opazovalci	Verbalno	manj UU	1001	3.09	1.13	23.19	1	.000	.01
		bolj UU	3293	3.28	1.05				
	Fizično	manj UU	1013	2.39	1.01	2.14	1	.143	.00
		bolj UU	3200	2.44	0.96				
	Odnosno	manj UU	1038	2.48	1.10	32.66	1	.000	.01
		bolj UU	3237	2.70	1.04				
	Spletno	manj UU	1027	2.43	1.08	1.84	1	.175	.00
		bolj UU	3220	2.48	1.03				
Žrtve	Verbalno	manj UU	945	2.03	0.94	1.18	1	.278	.00
		bolj UU	3009	1.99	0.91				
	Fizično	manj UU	967	1.55	0.73	1.57	1	.210	.00
		bolj UU	3044	1.52	0.68				
	Odnosno	manj UU	968	1.85	1.02	0.56	1	.452	.00
		bolj UU	3018	1.88	0.98				
	Spletno	manj UU	972	1.25	0.58	10.91	1	.001	.00
		bolj UU	3041	1.18	0.48				
Izvajalci nasilja – žrtve	Verbalno	manj UU	920	1.88	0.78	0.90	1	.342	.00
		bolj UU	2942	1.86	0.74				
	Fizično	manj UU	925	1.41	0.53	3.13	1	.077	.00
		bolj UU	2972	1.38	0.48				
	Odnosno	manj UU	946	1.60	0.68	3.59	1	.058	.00
		bolj UU	2977	1.64	0.64				
	Spletno	manj UU	954	1.17	0.39	14.31	1	.000	.00

			<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	η^2
Izvajalci nasilja	Verbalno	bolj UU	3004	1.12	0.31				
		manj UU	1020	1.75	0.83	0.09	1	.763	.00
		bolj UU	3286	1.75	0.78				
	Fizično	manj UU	1000	1.29	0.50	6.10	1	.014	.00
		bolj UU	3184	1.25	0.45				
	Odnosno	manj UU	1027	1.34	0.56	16.06	1	.000	.00
		bolj UU	3221	1.42	0.53				
	Spletno	manj UU	1030	1.09	0.39	6.09	1	.014	.00
		bolj UU	3227	1.06	0.30				

Opombe. manj UU – učenci z učenim uspehom od 1 do 3 ter učenci, ki so ponavljali ali niso bili ocenjeni; bolj UU – učenci z učenim uspehom 4 ali 5; η^2 : 0.01 – majhen učinek; 0.06 – srednji učinek; 0.14 – velik učinek (Cohen, 1988)

Rezultati v Tabeli 12 kažejo, da učno bolj uspešni učenci opazijo pomembno več verbalnega in odnosnega nasilja, pri čemer sta velikosti učinka razlik majhni. Sklepamo lahko, da so bolj učno uspešni učenci bolj občutljivi in se bolj zavedajo, katera vedenja sodijo v omenjeni obliki nasilja. V zaznavah fizičnega in spletnega nasilja med učno bolj in manj uspešnimi učenci ni pomembnih razlik.

Med žrtvami nasilja nismo našli pomembnih razlik glede na učni uspeh, razen pri spletnem nasilju, kjer se je pokazalo, da je več žrtev med učno manj uspešnimi učenci, a je velikost učinka nična. Enako se je pokazalo pri učencih, ki so hkrati v vlogi žrtve in izvajalca nasilja.

Izkazalo se je tudi, da več fizičnega in spletnega nasilja izvajajo manj učno uspešni učenci, več odnosnega pa bolj učno uspešni učenci. Slednje verjetno lahko pripišemo njihovi večji sposobnosti za prepoznavanje socialnih situacij, v katerih lahko na različne načine škodujejo svojim vrstnikom. Tudi tu pa velja poudariti, da so razlike kljub statistični pomembnosti zelo majhne in velikosti učinkov razlik nične.

Tabela 13

Enosmerne analize variance za razlike v oblikah nasilja med različno velikimi šolami glede na vloge pri MVN

			<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	η^2
Opazovalci	Verbalno	M	931	3.01	1.08	42.61	2	.000	.02
		S	2222	3.22	1.07				
		V	1268	3.43	1.05				
	Fizično	M	931	2.27	0.95	31.55	2	.000	.01
		S	2236	2.42	0.95				
		V	1267	2.60	1.01				
	Odnosno	M	942	2.49	1.04	24.04	2	.000	.01
		S	2264	2.63	1.05				
		V	1298	2.80	1.08				
	Spletno	M	941	2.28	1.00	37.92	2	.000	.02
		S	2252	2.46	1.02				
		V	1279	2.66	1.09				
Žrtve	Verbalno	M	892	1.98	0.92	1.04	2	.353	.00
		S	2080	2.00	0.92				
		V	1200	2.03	0.91				
	Fizično	M	902	1.55	0.72	0.95	2	.386	.00
		S	2109	1.52	0.70				
		V	1218	1.55	0.70				
	Odnosno	M	901	1.82	0.99	1.44	2	.236	.00

		<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	η^2
Izvajalci nasilja – žrtve	Spletno	S	2095	1.88	0.55	2	.578	.00
		V	1211	1.88				
		M	903	1.19				
	Verbalno	S	2112	1.21	1.64	2	.194	.00
		V	1220	1.21				
		M	881	1.84				
	Fizično	S	2020	1.86	1.21	2	.299	.00
		V	1166	1.90				
		M	885	1.40				
	Odnosno	S	2041	1.38	2.23	2	.108	.00
		V	1179	1.40				
		M	890	1.59				
	Spletno	S	2061	1.63	0.02	2	.980	.00
		V	1187	1.65				
		M	891	1.13				
Izvajalci nasilja	Verbalno	S	2086	1.13	2.56	2	.078	.00
		V	1199	1.13				
		M	938	1.72				
	Fizično	S	2220	1.75	1.35	2	.258	.00
		V	1270	1.80				
		M	932	1.27				
	Odnosno	S	2214	1.25	3.67	2	.026	.00
		V	1265	1.27				
		M	940	1.38				
	Spletno	S	2256	1.39	1.21	2	.297	.00
		V	1283	1.43				
		M	939	1.08				
		S	2262	1.06				
		V	1287	1.07				

Opombe. M – majhna šola (skupno število učencev na šoli je manjše od 300); S – srednje velika šola (skupno število učencev na šoli je manjše od 600); V – velika šola velikost šole (skupno število učencev na šoli je večje od 600; η^2 : 0.01 – majhen učinek; 0.06 – srednji učinek; 0.14 – velik učinek (Cohen, 1988)

Kot je razvidno iz Tabele 13, so razlike med učenci glede na velikost šole pomembne le pri zaznavanju MVN, in sicer se kažejo pri vseh oblikah MVN, pri čemer so velikosti učinka majhne. Bonferronijevi post-hoc testi za parne primerjave aritmetičnih sredin skupin kažejo, da so razlike pomembne med vsemi šolami glede na velikost (majhna vs. srednja, majhna vs. velika in srednja vs. velika).

Razlike v pogostosti različnih oblik nasilja v ostalih vlogah glede na velikost šole niso bile pomembne. Čeprav gre na prvi pogled za neskladje med rezultati, lahko sklepamo, da je do pomembnih razlik glede na velikost šole pri opazovalcih prišlo zaradi poročanja o istem dogodku MVN.

Tabela 14

Enosmerne analize variance za razlike v oblikah nasilja med mestnimi in primestnimi šolami glede na vloge pri MVN

			<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	η^2
Opazovalci	Verbalno	Mestna	1015	3.47	1.05	63.28	1	.000	.01
		Primestna	3406	3.17	1.08				
	Fizično	Mestna	1018	2.58	1.00	28.16	1	.000	.01
		Primestna	3416	2.40	0.96				
	Odnosno	Mestna	1042	2.73	1.07	7.39	1	.007	.00
		Primestna	3642	2.62	1.06				
	Spletno	Mestna	1028	2.66	1.09	38.39	1	.000	.01
		Primestna	3444	2.43	1.03				
Žrtve	Verbalno	Mestna	930	2.10	0.98	13.76	1	.000	.00
		Primestna	3242	1.98	0.90				
	Fizično	Mestna	952	1.58	0.71	4.13	1	.042	.00
		Primestna	3277	1.53	0.70				
	Odnosno	Mestna	949	1.90	1.03	1.45	1	.229	.00
		Primestna	3258	1.86	0.98				
	Spletno	Mestna	954	1.19	0.52	0.68	1	.408	.00
		Primestna	3281	1.21	0.51				
Izvajalci nasilja – žrtve	Verbalno	Mestna	899	1.93	0.80	9.06	1	.003	.00
		Primestna	3168	1.85	0.74				
	Fizično	Mestna	924	1.43	0.53	8.52	1	.004	.00
		Primestna	3181	1.38	0.49				
	Odnosno	Mestna	929	1.64	0.67	0.54	1	.464	.00
		Primestna	3209	1.62	0.65				
	Spletno	Mestna	937	1.13	0.36	0.03	1	.874	.00
		Primestna	3239	1.13	0.33				
Izvajalci nasilja	Verbalno	Mestna	1016	1.80	0.85	3.93	1	.047	.00
		Primestna	3412	1.74	0.79				
	Fizično	Mestna	1016	1.30	0.53	6.96	1	.008	.00
		Primestna	3395	1.25	0.45				
	Odnosno	Mestna	1028	1.40	0.57	0.02	1	.888	.00
		Primestna	3451	1.40	0.54				
	Spletno	Mestna	1032	1.07	0.36	0.18	1	.667	.00
		Primestna	3456	1.07	0.31				

Opombe. η^2 : 0.01 – majhen učinek; 0.06 – srednji učinek; 0.14 – velik učinek (Cohen, 1988)

Podobno kot pri delitvi glede na velikost šol (Tabela 14), se je tudi pri delitvi šol na mestno in primestno izkazalo, da več različnih oblik MVN opazijo na mestnih šolah, pri čemer so velikosti učinkov razlik majhne za verbalno, fizično in spletno nasilje.

Razlike v pogostosti različnih oblik nasilja v ostalih vlogah glede na delitev šol na mestno in primestno niso bile pomembne oz. so bile velikosti učinkov razlik nične.

Rezultati, ki so predstavljeni v Tabelah od 10 do 14 kažejo, da med učenci ni velikih razlik v zaznavanju, doživljanju, izvajanju ali hkrati doživljanju in izvajanju pri posameznih oblikah nasilja glede na obravnavane spremenljivke (spol, razred, učni uspeh, velikost šole, mestna-primestna šola), zato lahko zaključimo, da je s preventivnimi programi smiselno delovati na celotno populacijo osnovnošolcev v tretjem triletnju. Morda velja omeniti le razliko s srednje velikim učinkom, ki se je med spoloma pojavila pri odnosnem nasilju. Pri preventivi za to obliko nasilja bi bilo smiselno dekleto posvetiti nekoliko več pozornosti.

SPLETNO NASILJE

Glede na rezultate elektronske naprave in splet vsakodnevno uporablja 97 % učencev. Tri četrtine učencev na spletu dnevno preživi do 3 ure, 15 % pa jih splet uporablja več kot 4 ure. Večino tega časa preživijo »na mobilnih napravah«, medtem ko računalnik uporabljajo v manjši meri ter obsegu (slaba tretjina učencev računalnika sploh ne uporablja).

Tabela 15

Razlogi za uporabo spleta pri učencih tretje triade

	%
Gledanje posnetkov, serij (npr. YouTube, Netflix ...)	92,5 %
Pogovarjanje s prijatelji (npr. preko Messengerja, Viberja, Snapchata)	89,6 %
Uporaba različnih socialnih omrežij (Facebook, Instagram ...)	82,4 %
Gledanje filmov	75,5 %
Igranje spletnih iger	69,3 %
Branje novic (npr. o dogajanju v svetu, o športu, zvezdnikih ...)	67,3 %
Branje o tebi zanimivih temah, področjih (npr. Wikipedia)	66,4 %
Snemanje posnetkov (vlog)	44,9 %
Iskanje vsebin, ki jih potrebujem za šolo	42,7 %

Kot je razvidno v Tabeli 14, 92,5 % učenci internet uporablja za gledanje posnetkov in serij, sledi pogovarjanje s prijatelji (89,6 %), uporaba socialnih omrežij (82,4 %) ter gledanje filmov (75,5 %). Približno dve tretjini učencev splet uporablja za igranje spletnih iger, branje novic ter branje o njim zanimivih temah. Slaba polovica jih internet uporablja za snemanje posnetkov (44,9 %) ter iskanje vsebin, ki jih potrebujejo za šolo (42,7 %). Računalnik večinoma uporabljajo za pripravo nalog za šolo, uporabo spleta ter gledanje filmov.

Rezultati naše študije so skladni z drugimi primerljivimi raziskavami, saj je 44% učencev poročalo, da so vsaj enkrat doživeli vsaj eno obliko spletnega nasilja, približno ena tretjina (31 %) pa, da so sami vsaj enkrat izvajali vsaj eno obliko spletnega nasilja. 50 % učencev in učenek je bilo izvajalcev ali žrtev spletnega nasilja, torej prihaja tudi do delnega prekrivanja vlog (so bili vsaj enkrat deležni spletnega nasilja ter ga tudi izvedli). Približno ena četrtnina vseh izprašanih učencev je navedla, da je vsaj enkrat ali dvakrat izvedla vsaj eno obliko spletnega nasilja ter jo hkrati tudi doživela. 19% učencev je spletno nasilje vsaj enkrat ali dvakrat doživela, ni pa ga hkrati tudi izvajala, medtem ko je 6 % učencev vsaj enkrat izvedlo vsaj eno obliko nasilja, pri čemer pa sami niso bili žrtve spletnega nasilja. Če upoštevamo pogostejše doživljanje ter izvajanje spletnega nasilja (najmanj dva do trikrat na mesec) pa vsaj eno obliko spletnega nasilja doživlja 13 % učencev in učenek, izvaja pa 8 %. Večkrat tedensko vsaj eno obliko spletnega nasilja doživlja 4 % učencev in učenek, izvaja pa 2,5 %.

Največ učencev in učenek ima sicer izkušnje s tem, da so jih žalili preko SMS ali spletnih sporočil ali o njih grdo govorili drugim (26 % oz. 24 %). Pogosta je tudi izkušnja izločitve ali ignoriranja na družbenih omrežjih, klepetalnicah ali skupinskem pogovoru (16 %). Približno desetina učencev in učenek ima izkušnjo s tem, da so jim preko SMS ali spletnih sporočil grozili ter o njih širili govorice na spletu. Slaba desetina ima izkušnje z vdorom v njihove uporabniške račune z namenom kraje osebnih podatkov ali pretvarjanja, drugih oseb, da so oni. Najmanj pogosto pa poročajo o objavi njihovih osebnih podatkov ter spreminjanju fotografij/posnetkov, ki so jih objavili sami (3 %).

Večina učencev, ki so doživeli ali izvajali spletno nasilje, je imela to izkušnjo samo enkrat ali dvakrat, v precej manjši meri pa gre za bolj redne izkušnje. Največ učencev, t.j. med 4 in 7 %, dva do trikrat mesečno ali bolj

pogosto, doživi žaljenje s strani drugih, obrekovanje ter z izločitve iz skupine/ignoriranje, te oblike spletnega nasilja pa so tudi tiste, ki jih učenci ter učenke v največji meri izvajajo bolj pogosto (med 2 in 4 % učencev in učenk).

Rezultati kažejo, da obstajajo pomembne razlike v doživljanju in izvajanju spletnega nasilja glede na splo. Dekleta so vsaj enkrat ali dvakrat doživela več spletnega nasilja kot fantje (52 % deklet in 35 % fantov, $r = 0,167$), prav tako so ga na tej ravni pogostosti pomembno več izvajala (37 % deklet in 24 % fantov, $r = 0,144$). Če primerjamo dekleta in fante glede pogostejšega doživljanja ali izvajanja spletnega nasilja (najmanj dva do trikrat mesečno), obstajajo razlike glede doživljanja spletnega nasilja (17 % deklet in 10 % fantov, $r = 0,103$), pri izvajanju pa pomembnih razlik ni več. Prav tako ni pomembnih razlik med spoloma pri še pogostejšem doživljanju ali izvajanju spletnega nasilja (najmanj enkrat tedensko ali večkrat tedensko).

Tabela 16

Pogostost doživljanja ali izvajanja spletnega nasilja glede na razred

	7. razred	8. razred	9. razred
Vsaj enkrat doživeli	37,3 %	45,4 %	49,9 %
Vsaj enkrat izvedli	22,7 %	30,4 %	40,8 %
Dva do trikrat mesečno doživeli	9,7 %	13,7 %	17,3 %
Dva do trikrat mesečno izvedli	5,0 %	8,0 %	12,3 %

Razlike glede doživljanja ter izvajanja spletnega nasilja so pomembne tudi glede na razred, ki ga učenec ali učenka obiskuje. Tako doživljanje kot tudi izvajanje nasilja pomembno naraščata od 7. do 9. razreda (vsaj enkrat ali dvakrat je vsaj eno obliko spletnega nasilja doživelo 37,3 % učencev in učenk v 7. razredu, 45,4 % v 8. razredu ter 49,9 % v 9. razredu, $r = 0,104$). Izvajalo pa 22,7 % učencev in učenk 7. razreda, 30,4 % 8. razreda ter 40,8 % 9. razreda ($r = 0,157$). Pri doživljanju in izvajanju spletnega nasilja dva do trikrat mesečno prav tako obstajajo pomembne razlike (doživlja ga 9,7 % učencev in učenk 7. razreda, 13,7 % 8. razreda ter 17,3 % 9. razreda, $r = 0,090$, izvaja pa 5 % učencev in učenk v 7. razredu, 8 % v 8. razredu ter 12,3 % v 9. razredu, $r = 0,106$).

Glede na učni uspeh v preteklem šolskem letu ni pomembnih razlik glede pogostejšega doživljanja ter izvajanja spletnega nasilja (najmanj dva do trikrat mesečno), se pa kaže trend naraščanja izvajanja spletnega nasilja z učenim uspehom pri tistih, ki so spletno nasilje izvedli najmanj enkrat ali dvakrat (od 28 % pri učencih, ki so imeli zadosten učni uspeh, do 33 % pri učencih, ki so imeli odličen učni uspeh).

Prav tako ni pomembnih razlik pri doživljanju ter izvajanju spletnega nasilja na katerikoli ravni pogostosti glede na to ali gre za mestno ali primestno šolo in tudi ne glede na velikost šole.

Doživljanje ter izvajanje spletnega nasilja se pomembno pozitivno povezujeta s količino časa, preživetega na spletu (doživljanje $r = 0,20$, $p = 0,00$, izvajanje $r = 0,21$, $p = 0,00$) in z uporabo mobilnega telefona (šibke korelacije, pod 0.20).

Glede na rezultate obstaja zmerna korelacija med doživljanjem drugih oblik medvrstniškega nasilja ter spletnim nasiljem (povprečje na postavkah MNV vprašalnika za žrtve ter povprečja postavk na vprašalniku spletnega nasilja, $r=0,55$, $p<0,01$). Šibko se doživljanje spletnega nasilja povezuje tudi z izkušnjami spolnega nasilja, povzročena s strani odrasle osebe ($r=0,31$, $p<0,001$) in povzročena s strani vrstnika ($r=0,36$, $p<0,001$).

Na podlagi rezultatov lahko zaključimo, da je na problem spletnega nasilja pomembno odgovoriti s sistematičnimi preventivnimi aktivnostmi, s katerimi bomo na različne načine nagovorili otroke, mladostnike in odrasle. Vse je potrebno seznaniti z dejstvi o spletnem nasilju in o možnostih samozaščitnega vedenja za varno uporabo spletna in mobilnih tehnologij. Glede na razširjenost spletnega nasilja je smiselno s preventivnimi aktivnostmi za otroke pričeti že v nižjih razredih osnovne šole oziroma lahko tudi že v vrtcu.

SPOLNO NASILJE

V prvem delu predstavljamo rezultate o izkušnjah spolnega nasilja, ki so ga učenci doživeli s strani odraslih, v drugem delu pa izkušnje spolnega nasilja, ki so ga na škodo otrok povzročili njihovi vrstniki. V obeh primerih predstavljamo rezultate, ki se nanašajo na vse oblike spolnega nasilja, pogostost katerih smo ugotavljali v študiji, in rezultate, ki se nanašajo na hujše oblike spolnega nasilja.

Izkušnje spolnega nasilja s strani odraslih oseb

Iz rezultatov izhaja, da je **vsaj enkrat eno od oblik spolnega nasilja s strani odrasle osebe doživelo 24% učencev tretje triade**. Pri tem obstaja statistično pomembna razlika med spoloma ($\chi^2(1)=3,54; p=,03^*$). Spolno nasilje s strani odrasle osebe je doživelo 26 % deklet in 23 % fantov.

Vsaj enkrat pa je eno hujših oblik spolnega nasilja doživelo 9,6% učencev tretje triade. O vsaj eni izkušnji hujše oblike spolnega nasilja s strani odrasle osebe je poročalo 10 % deklet in 9 % fantom. V primeru hujših oblik spolnega nasilja razlike med dekleti in fanti niso statistično pomembne.

Hujše oblike spolnega nasilja smo določili na podlagi eksploratorne klusterske analize. Med hujše oblike spolnega nasilja spadajo vse pojavne oblike spolnega nasilja razen neprimerne govorenje o telesu, govorenje in namigovanja na spolnost ter gledanja pornografskih vsebin v prisotnosti otroka.

Tabela 17

Pojavnost posameznih oblik spolnega nasilja s strani odrasle osebe upoštevajoč vse oblike spolnega nasilja

Postavka	f	se je zgodilo vsaj enkrat (%)
1. je o tvojem telesu ali delih tvojega telesa govoril tako nesramno, da ti je bilo neprijetno?	640	14.00%
2. je govoril o spolnosti, namigoval na spolnost in si se ob tem počutila neprijetno?	432	9.45%
3. te je poljubil na način, da ti je bilo neprijetno in si se zaradi tega počutila nelagodno?	138	3.02%
4. se je dotikal intimnih delov tvojega telesa na način, da ti je bilo neprijetno?	233	5.10%

5. je želel ali zahteval, da si se dotikala intimnih delov njegovega (ali njenega) telesa ali intimnih delov telesa druge osebe na način, ki tebi ni bil prijeten?	95	2.08%
6. te je prisilil, da si se dotikala intimnih delov njegovega (ali njenega) telesa ali intimnih delov telesa druge osebe na način, ki tebi ni bil prijeten?	52	1.14%
7. te je silil v spolni odnos?	73	1.60%
8. te je prisilil v spolni odnos?	28	0.61%
9. te je silil, da gledaš z njim (ali z njo) pornografske posnetke (fotografije, filme ...)?	123	2.69%
10. te je prisilil, da gledaš z njim (ali z njo) pornografske posnetke (fotografije, filme ...)?	77	1.68%
11. je sam gledal pornografske fotografije in filme v tvoji prisotnosti?	345	7.54%
12. je bil gol v tvoji prisotnosti in ti je bilo zaradi tega neprijetno, mučno, si bila zato razburjena?	107	2.34%
13. te je fotografiral ali snemal (naredil videoposnetek) golo?	46	1.01%
14. je želel ali zahteval oziroma te je silil, da ga (jo) gledaš, ko se dotika svojih intimnih delov telesa?	70	1.53%
15. te je prisilil, da ga (jo) gledaš, ko se dotika svojih intimnih delov telesa?	51	1.12%
16. drugo / zapiši, kaj:	60	1.31%

Opombe. Učenci so lahko izbrali več odgovorov.

Iz Tabele 17 je razvidno, da so otroci najpogosteje doživeli obliko verbalnega spolnega nasilja (neprimerno govorjenje o otrokovem telesu (14 %) ali govorjenje, namigovanje na spolnost (9,5%)) ter to, da je nekdo od odraslih v njihovi prisotnosti gledal pornografske vsebine (7,5 %). 5 % otrok je doživelo, da se je odrasli dotikal njihovih intimnih delov telesa na način, da jim je bilo neprijetno, 3% pa jih je doživelo, da jih je odrasli poljubil na način, da jim je bilo neprijetno in so se zaradi tega počutili nelagodno. Pri ostalih oblikah spolnega nasilja smo zabeležili nižje vrednosti (< 3%), vendar naj opozorimo, da je v vzorcu 4617 otrok 73 otrok doživelo, da jih je odrasli silil v spolni odnos, 28 jih je doživelo, da jih je odrasli prisilil v spolni odnos, 95 se jih je moralo dotikati intimnih delov telesa odraslega oziroma druge osebe. Zato je pomembno, da še posebej v primeru hujših oblik spolnega nasilja ne predstavljamo le deležev otrok, ki so doživeli spolno nasilje.

V Tabeli 18 predstavljamo pojavnost posameznih oblik spolnega nasilja glede na spol otrok, ki so doživeli spolno nasilje.

Tabela 18

Pojavnost posameznih oblik spolnega nasilja s strani odrasle osebe (povprečna vrednost na petstopenjski lestvici) glede na spol otrok-žrtve (upoštevajoč vse oblike spolnega nasilja s strani odrasle osebe) in statistično pomembne razlike

Postavka	Dekleta (M)	Fantje (M)	Test razlik
1. je o tvojem telesu ali delih tvojega telesa govoril tako nesramno, da ti je bilo neprijetno?*	1,27	1,22	F(1)=6,61;p=,01
2. je govoril o spolnosti, namigoval na spolnost in si se ob tem počutila neprijetno?*	1,20	1,12	F(1)=23,80;p=,00
3. te je poljubil na način, da ti je bilo neprijetno in si se zaradi tega počutila nelagodno?	1,05	1,05	F(1)=0,00;p=,97

4. se je dotikal intimnih delov tvojega telesa na način, da ti je bilo neprijetno?	1,11	1,08	F(1)=2,77;p=,10
5. je želel ali zahteval, da si se dotikala intimnih delov njegovega (ali njenega) telesa ali intimnih delov telesa druge osebe na način, ki tebi ni bil prijeten?	1,03	1,04	F(1)=2,89;p=,09
6. te je prisilil, da si se dotikala intimnih delov njegovega (ali njenega) telesa ali intimnih delov telesa druge osebe na način, ki tebi ni bil prijeten?*	1,02	1,03	F(1)=4,35;p=,04
7. te je silil v spolni odnos?	1,03	1,03	F(1)=0,09;p=,77
8. te je prisilil v spolni odnos?*	1,01	1,02	F(1)=5,38;p=,02
9. te je silil, da gledaš z njim (ali z njo) pornografske posnetke (fotografije, filme ...)?**	1,03	1,06	F(1)=15,10;p=,00
10. te je prisilil, da gledaš z njim (ali z njo) pornografske posnetke (fotografije, filme ...)?**	1,02	1,04	F(1)=13,55;p=,00
11. je sam gledal pornografske fotografije in filme v tvoji prisotnosti?*	1,09	1,19	F(1)=34,20;p=,00
12. je bil gol v tvoji prisotnosti in ti je bilo zaradi tega neprijetno, mučno, si bila zato razburjena?	1,04	1,04	F(1)=0,72;p=,40
13. te je fotografiral ali snemal (naredil videoposnetek) golo?*	1,01	1,03	F(1)=8,09;p=,00
14. je želel ali zahteval oziroma te je silil, da ga (jo) gledaš, ko se dotika svojih intimnih delov telesa?	1,02	1,03	F(1)=2,66;p=,10
15. te je prisilil, da ga (jo) gledaš, ko se dotika svojih intimnih delov telesa?*	1,01	1,03	F(1)=8,70;p=,00
16. drugo**	1,05	1,03	F(1)=8,70;p=,00

Opombe. *stat. pom. na nivoju 0,05;**stat. pom. na nivoju 0,01.

Iz Tabele 18 je razvidno, da so dekleta v primerjavi s fanti pomembno večkrat doživela oblike verbalnega spolnega nasilja (neprimern govorjenje, komentarje o njihovem telesu in govorjenje, namigovanje na spolnost), pogostejše pa so navajala še druga, neopisana vedenja. Fantje pa so pogostejše poročali o tem, da jih je odrasla oseba prisilila, da jo gledajo, ko se je dotikala svojih intimnih delov telesa, da jih je odrasla oseba fotografirala ali snemala gole, da je odrasla oseba v njihovi prisotnosti gledala pornografske vsebine ali jih je silila ali prisilila, da gledajo z njo pornografske vsebine, da jih je odrasla oseba prisilila, da se dotikajo njenih intimnih delov telesa ali intimnih delov telesa druge osebe in da jih je odrasla oseba prisilila v spolni odnos.

Učence smo vprašali, če so o izkušnjah spolnega nasilja, ki so jih doživeli, komu povedali. O izkušnjah spolnega nasilja je nekomu povedalo le 36% otrok, 47 % jih je odgovorilo, da o nasilju niso nikomur povedali, 17 % pa jih je odgovorilo, da se ne spomnijo, če so komu povedali. O izkušnji oz. izkušnjah spolnega nasilja je povedalo 45% deklet in 23% fantov. Kot je razvidno je razlika med fanti in dekleti zelo velika in tudi statistično pomembna ($\chi^2(1)=10,33;p=,00^{**}$). V nadaljevanju predstavljamo tudi, kako je razkritje spolnega nasilja povezano s tem, kdo je bil storilec spolnega nasilja.

Tabela 19

Pogostost razkritja spolnega nasilja glede na to, kdo so bili storilci (upoštevajoč vse oblike spolnega nasilja s strani odraslih)

Odrasla oseba (storilec)	da	ne	se ne spomnim
a. iz moje ulice/soseske	47.06%	35.29%	17.65%
b. ki je nisem poznal	46.79%	40.37%	12.84%
c. iz šole	37.04%	33.33%	29.63%
d. ki jo poznam iz obšolskih dejavnosti (krožki, treningi, verouk ...)	40.00%	47.50%	12.50%
e. ki jo poznam s počitnic	24.24%	63.64%	12.12%
f. iz moje družine (sorodnica/sorodnik)	28.81%	61.02%	10.17%
g. drugo	40.00%	48.89%	11.11%

Iz Tabele 19 je razvidno, da je najmanjši delež otrok o spolnem nasilju povedal, če je bil storilec nekdo iz otrokove družine (29 %) in ko je bil storilec odrasla oseba, ki ga je otrok poznal s počitnic (24 %). V Tabeli 20 pa predstavljamo, komu so otroci povedali o izkušnjah spolnega nasilja.

Tabela 20

Zaupne osebe, ki so jim otroci povedali o izkušnjah spolnega nasilja (upoštevajoč vse oblike spolnega nasilja s strani odraslih)

Zaupna oseba	f	%	
a. starši	69	28,90%	41%
b. eden od staršev	29	12,10%	
c. stari starši	6	2,50%	
d. eden od starih staršev	1	0,04%	
e. svetovalna delavka v šoli	7	2,90%	
f. svetovalni delavec v šoli	2	0,80%	
g. učitelj	5	2,10%	
h. učiteljica	14	5,90%	
i. druga odrasla oseba v šoli	2	0,80%	
j. nekdo od drugih sorodnikov	10	4,20%	
k. sošolec	22	9,20%	
l. sošolka	50	20,90%	
m. prijatelj	44	18,40%	
n. prijateljica	89	37,20%	
o. sosed	3	1,30%	
p. soseda	4	1,70%	
q. starši prijatelja/prijateljice	3	1,30%	
r. policist	5	2,10%	
s. policistka	3	1,30%	
t. socialna delavka	4	1,70%	
u. socialni delavec	1	0,40%	
v. klic na TOM telefon® ali drug telefon za pomoč otrok in mladostnikom v stiski	4	1,70%	
w. nekomu drugemu	8	3,30%	

Opomba: Upoštevanji so odgovori otrok, ki so povedali o nasilju ali so odgovorili, da se ne spomnijo. Otrok je lahko obkrožil več odgovorov

Iz Tabele 20 izhaja, da so otroci o izkušnji oz. izkušnjah spolnega nasilja najpogosteje povedali staršem, prijateljici, sošolki, prijatelju in sošolcu. To je podporna mreža oseb, ki jih je pomembno v preventivnih programih informirati in opolnomočiti, da se bodo znali in zmogli ustrezno odzvati na razkirtje spolnega nasilja in nuditi podporo in pomoč žrtvi nasilja. Poudarimo naj še, da se glede na rezultate dekleta poleg staršem pogosteje zaupajo prijateljicam in sošolkam, fantje pa prijateljem in sošolcem.

Rezultati kažejo, da je upoštevalje vse oblike spolnega nasilja v 51% primerih spolno nasilje izvajalo več kot en storilec. V 70% primerov je bila odrasla oseba, ki je izvajala spolno nasilje, otroku poznana. 17% oseb je bilo iz otrokove družine. Glede na rezultate so otroci v povprečju izkušnje spolnega nasilja prvič doživeli pri 12;4 letih, nasilje pa je v povprečju trajalo 14 mesecev. V 9% primerih je odrasla oseba, ki je izvajala spolno nasilje, uporabila grožnje, v 10% primerih pa fizično nasilje.

Hujše oblike spolnega nasilja s strani odraslih

Kot smo že predstavili, ima vsaj eno izkušnjo hujše oblike spolnega nasilja 9,6% učencev. Razlike med dekleti in fanti v teh primerih spolnega nasilja niso statistično pomembne. Naj pri tem izpostavimo podatke o razkritju izkušenj hujših oblik spolnega nasilja: o izkušnjah hujših oblik spolnega nasilja je nekomu povedalo 53 % deklet in le 27 % fantov (Tabela 21). Zaskrbljujoča je tudi informacija, da so fantje, ki imajo izkušnjo oz. izkušnje spolnega nasilja, v kliničnem vzorcu (oseb, ki so vključene v klinično psihološko ali psihiatrično obravnavo ali sodno izvedeništvo) bistveno slabše zastopani kot dekleta. Od 160 slovenskih otrok in mladostnikov, ki so bili vključeni v raziskavo Analiza spolnih zlorab, je bilo v klinični obravnavi ali v postopku sodnega izvedeništva le 20% fantov (Šraj, 2016).

Tabela 21

Deskriptivna statistika glede razkritja hujših oblik spolnega nasilja strani odrasle osebe glede na spol otroka-žrtve spolnega nasilja

	% odgovorov DA	
	dekleta	fantje
O izkušnji spolnega nasilja so povedali. **	53,15%	27,14%
O izkušnji spolnega nasilja so povedali:		
staršem	24,17%	28,30%
enemu od staršev **	17,58%	1,89%
sošolcu **	4,40%	22,64%
sošolki **	34,07%	5,66%
prijatelju *	14,29%	28,30%
prijateljici **	63,74%	5,66%

Opombe. *stat. pom. razlika med spoloma na nivoju 0,05;**stat. pom. na nivoju 0,01

Kot izhaja iz Tabele 21 so tako fantje kot dekleta o izkušnjah hujših oblik spolnega nasilja najpogosteje povedali staršem. Pomembne zaupne osebe pa so zanje tudi njihovi vrstniki in vrstnice. Dekleta se pogosteje zaupajo sošolkam in prijateljicam, medtem ko fantje pogosteje iščejo zaupnike pri sošolcih in prijateljih. V šoli so se najpogosteje obrnili in zaupali o izkušnji nasilja učiteljici (7 %).

V Tabeli 22 predstavljamo podatke o tem, kdo so bile odrasle osebe - storilci hujših oblik spolnega nasilja na škodo otrok.

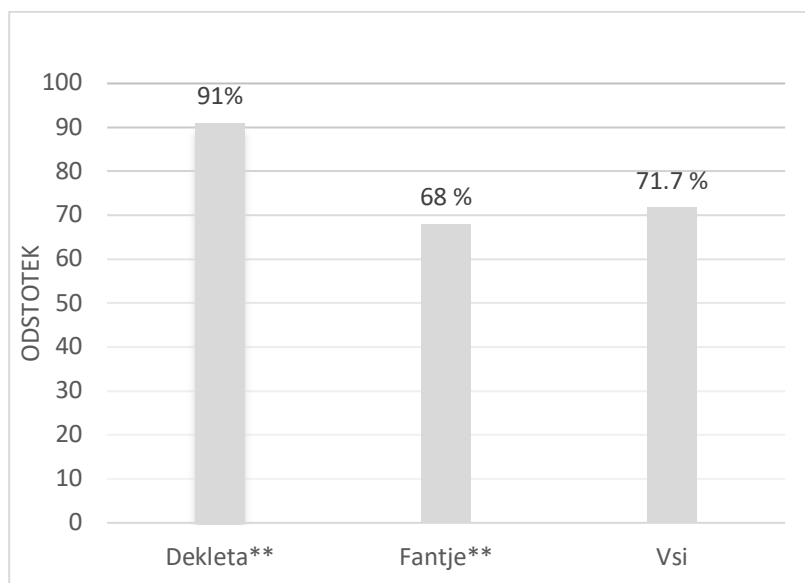
Tabela 22

Delež različnih kategorij storilcev (glede na odnos odrasle osebe z otrokom) pri hujših oblikah spolnega nasilja s strani odraslih

Odrasla oseba – storilec spolnega nasilja		f	%
a.	iz moje ulice/soseske	39	8,2%
b.	ki je nisem poznal	75	15,8%
c.	iz šole	48	10,1%
d.	ki jo poznam iz obšolskih dejavnosti (krožki, treningi, verouk ...)	24	5,0%
e.	ki jo poznam s počitnic	24	5,0%
f.	iz moje družine (sorodnica/sorodnik)	41	8,6%
g.	drugo	38	8,0%
	Ni odgovora	232	48,7%

Opombe. Učenci so lahko izbrali več odgovorov.

Glede na rezultate v Tabeli 22 je pri hujših oblikah spolnega nasilja s strani odraslih 16 % storilcev otrokom neznanih. Če upoštevamo vse oblike spolnega nasilja, pa je bilo neznanih storilcev 30 %. Upoštevaje vse oblike spolnega nasilja je delež storilcev iz otrokove družine 17 %, pri hujših oblikah spolnega nasilja pa je glede na rezultate naše študije delež storilcev iz kroga otrokove družine skoraj polovico nižji (8,6 %). Je pa pri podatkih o tem, kdo so bili tako v primeru vseh oblik nasilja kot v primeru hujših oblik spolnega nasilja storilci nasilja, pomembno upoštevati, da na to vprašanje ni odgovorila skoraj polovica učencev v primeru hujših oblik nasilja in več kot 60 % otrok upoštevaje vse oblike nasilja. Na to je morda vplivalo dejstvo, da so učenci na vprašalnik odgovarjali pri eni od rednih šolskih ur v obstoječih razredih, kjer jim kljub anonimnosti odgovarjanja ni bila zagotovljena popolna zasebnost. Poleg tega lahko sklepamo, da je kljub anonimnosti vprašalnika nekaterim otrokom težko razkriti, kdo je bila odrasla oseba, ki je na njihovo škodo izvajala spolno nasilje.

Slika 2. Skupni delež otrok, ki so odgovorili, da so jim verjeli, ko so nekomu povedali za izkušnje spolnega nasilja, in delež glede na spol otroka

Kot je razvidno na Sliki 2 je 72 % otrok poročalo, da so jim po razkritju spolnega nasilja verjeli. Pri tem velja opozoriti na pomembno razliko med dekleti in fanti. Zaupne osebe statistično pomembno pogosteje verjamejo dekletom (91 %) kot fantom (68 %). Razlike glede na spol so pomembne tudi pri posledicah razkritja (Tabela 23).

Tabela 23

Deskriptivna statistika o posledicah razkritja hujših oblik spolnega nasilja s strani odraslih glede na spol otroka

Posledice razkritja	% odgovorov DA	
	dekleta	fantje
Prejel/-a sem pomoč. **	50,00%	34,78%
Bilo mi je lažje, odleglo mi je. **	57,14%	28,30%
Nasilje se je prenehalo.	20,88%	9,43%
Nič se ni spremenilo. *	13,19%	28,30%
Bilo je slabše.	1,10%	0,00%

Opombe. *stat. pom. razlika glede na spol na nivoju 0,05;**stat. pom. na nivoju 0,01

Glede na rezultate (Tabela 23) dekleta (50 %) v primerjavi s fanti (35 %) po razkritju spolnega nasilja statistično pomembno pogosteje prejmejo pomoč. Dekleta v primerjavi s fanti statistično pomembno večkrat poročala, da jim je bilo po razkritju spolnega nasilja lažje, fantje pa so na drugi strani večkrat poročali, da se ni nič spremenilo.

Izjemno pomembno pa je, da se zavedamo in upoštevamo razlike med spoloma glede značilnosti razkritja spolnega nasilja in njegovih posledicah. Fantje statistično pomembno manjkrat povedo o svoji izkušnji spolnega nasilja, manjkrat jim verjamejo, manjkrat prejmejo pomoč in manjkrat jim ob tem odleže. Večkrat pa se pri fantih po razkritju nič ne spremeni. Rezultati raziskave nas opozarjajo, da je tako z vidika primarne preventive kot tudi kurative potreben drugačen pristop do fantov. Hkrati pa je pomembno o tem informirati, senzibilizirati in usposablјati odrasle, da bodo fante prepoznali kot žrtve spolnega nasilja, jim verjeli in jim zagotovili ustrezno pomoč. Drugače se pri fantih le še utrjujejo zmotna (v družbi prevladujoča) prepričanja, da fantje ne morejo biti žrtve spolnega nasilja in da je bolje, da o svojih izkušnjah ne govorijo ipd..

V primeru hujših oblik spolnega nasilja so bili otroci ob prvi izkušnji spolnega nasilja (oz. ko se je začelo spolno nasilje) v povprečju stari 12 let. Fantje so bili statistično pomembno mlajši (10,10 let) v primerjavi z dekleti (12,8 let). Spolno nasilje je v povprečju trajalo 16 mesecev. Pri hujših oblikah spolnega nasilja je bila v 11% uporabljena grožnja, v 13% pa fizično nasilje, kar je skladno z rezultati različnih raziskav. Kaže na subtilnost v dinamiki spolne zlorab

Izkušnje spolnega nasilja s strani vrstnikov

Eno od oblik spolnega nasilja s strani vrstnika je vsaj enkrat doživel 33% (1483) učencev in sicer 38 % deklet in 28 % fantov. Razlika med spoloma je statistično pomembna ($\chi^2(1)=53,82; p=,00^{**}$).

Vsaj enkrat pa je eno hujših oblik spolnega nasilja s strani nekoga od vrstnikov doživel 14 % učencev, 17 % deklet in 11 % fantom. Tudi v primeru hujših oblik spolnega nasilja je razlika med dekleti in fanti statistično pomembna ($\chi^2(1)=27,89; p=,00^{**}$).

Tabela 31

Pojavnost posameznih oblik spolnega nasilja s strani vrstnika upoštevajoč vse oblike spolnega nasilja

Postavka	f	se je zgodilo vsaj enkrat (%)
1. je o tvojem telesu ali delih tvojega telesa govoril tako nesramno, da ti je bilo neprijetno?	947	21,09%
2. je govoril o spolnosti, namigoval na spolnost in si se ob tem počutila neprijetno?	592	13,18%
3. te je poljubil na način, da ti je bilo neprijetno in si se zaradi tega počutila nelagodno?	177	3,94%
4. se je dotikal intimnih delov tvojega telesa na način, da ti je bilo neprijetno?	347	7,73%
5. je želel ali zahteval, da si se dotikala intimnih delov njegovega (ali njenega) telesa ali intimnih delov telesa druge osebe na način, ki tebi ni bil prijeten?	134	2,98%
6. te je prisilil, da si se dotikala intimnih delov njegovega (ali njenega) telesa ali intimnih delov telesa druge osebe na način, ki tebi ni bil prijeten?	73	1,63%
7. te je silil v spolni odnos?	116	2,58%
8. te je prisilil v spolni odnos?	40	0,89%
9. te je silil, da gledaš z njim (ali z njo) pornografske posnetke (fotografije, filme ...)?	209	4,65%
10. te je prisilil, da gledaš z njim (ali z njo) pornografske posnetke (fotografije, filme ...)?	122	2,72%
11. je sam gledal pornografske fotografije in filme v tvoji prisotnosti?	522	11,62%
12. je bil gol v tvoji prisotnosti in ti je bilo zaradi tega neprijetno, mučno, si bila zato razburjena?	99	2,20%
13. te je fotografiral ali snemal (naredil videoposnetek) golo?	41	0,91%
14. je želel ali zahteval oziroma te je silil, da ga (jo) gledaš, ko se dotika svojih intimnih delov telesa?	87	1,94%
15. te je prisilil, da ga (jo) gledaš, ko se dotika svojih intimnih delov telesa?	66	1,47%
16. drugo / zapiši, kaj:	53	1,18%

Opombe. Učenci so lahko izbrali več odgovorov.

Podobno kot v primerih, ko so bili storilci spolnega nasilja odrasle osebe, so tudi v primerih spolnega nasilja s strani vrstnikov (Tabela 31) učenci najpogosteje poročali o neprimernem govorjenju o otrokovem telesu (21 %) in o govorjenju, namigovanju na spolnost (13 %) ter o tem, da je nekdo od vrstnikov v njihovi prisotnosti gledal pornografske vsebin (12 %). 8 % otrok je doživelo, da se je vrstnik dotikal njihovih intimnih delov telesa na način, da jim je bilo neprijetno, 4,6 % jih je poročalo o tem, da jih je vrstnik silil, da gledajo z njim pornografske posnetke, 4% jih je doživelo, da jih je vrstnik poljubil na način, da jim je bilo neprijetno in so se zaradi tega počutili nelagodno.

Tudi v primeru spolnega nasilja s strani vrstnikov naj opozorimo, da je 116 učencev doživelo, da jih je vrstnik silil v spolni odnos, 40 jih je doživelo, da jih je vrstnik prisilil v spolni odnos, 73 se jih je moralo dotikati intimnih delov telesa druge osebe, 41 pa jih je imelo izkušnjo, da jih je vrstnik fotografiral ali snemal gole. Če upoštevamo samo deleže pojavnosti posameznih pojavnih oblik nasilja, se nam lahko zdi, da problem ni tako pereč. Drugače pa je, če pogledamo, koliko otrok je doživeli katero od najhujših oblik spolnega nasilja.

V Tabeli 32 predstavljamo pojavnost posameznih oblik spolnega nasilja glede na spol otrok, ki so doživeli spolno nasilje s strani vrstnika.

Tabela 32

Pojavnost posameznih oblik spolnega nasilja s strani vrstnikov glede na spol otrok (upoštevajoč vse oblike spolnega nasilja s strani vrstnikov) ter statistično pomembne razlike

Postavka	Dekleta (M)	Fantje (M)	Test razlik
1. je o tvojem telesu ali delih tvojega telesa govoril tako nesramno, da ti je bilo neprijetno?*	1,49	1,26	F(1)=71,23;p=,00
2. je govoril o spolnosti, namigoval na spolnost in si se ob tem počutila neprijetno?*	1,33	1,12	F(1)=97,43;p=,00
3. te je poljubil na način, da ti je bilo neprijetno in si se zaradi tega počutila nelagodno?*	1,06	1,03	F(1)=9,47;p=,00
4. se je dotikal intimnih delov tvojega telesa na način, da ti je bilo neprijetno?*	1,20	1,07	F(1)=55,28;p=,00
5. je želel ali zahteval, da si se dotikala intimnih delov njegovega (ali njenega) telesa ali intimnih delov telesa druge osebe na način, ki tebi ni bil prijeten?*	1,06	1,03	F(1)=5,94;p=,02
6. te je prisilil, da si se dotikala intimnih delov njegovega (ali njenega) telesa ali intimnih delov telesa druge osebe na način, ki tebi ni bil prijeten?	1,02	1,02	F(1)=0,15;p=,70
7. te je silil v spolni odnos?*	1,05	1,03	F(1)=7,89;p=,00
8. te je prisilil v spolni odnos?	1,01	1,01	F(1)=0,21;p=,65
9. te je silil, da gledaš z njim (ali z njo) pornografske posnetke (fotografije, filme ...)?	1,07	1,08	F(1)=0,86;p=,35
10. te je prisilil, da gledaš z njim (ali z njo) pornografske posnetke (fotografije, filme ...)?	1,03	1,05	F(1)=3,11;p=,08
11. je sam gledal pornografske fotografije in filme v tvoji prisotnosti?	1,18	1,21	F(1)=1,74;p=,19
12. je bil gol v tvoji prisotnosti in ti je bilo zaradi tega neprijetno, mučno, si bila zato razburjena?	1,03	1,04	F(1)=0,36;p=,55

13. te je fotografiral ali snemal (naredil videoposnetek) golo?	1,01	1,01	F(1)=0,08;p=,78
14. je želel ali zahteval oziroma te je silil, da ga (jo) gledaš, ko se dotika svojih intimnih delov telesa?	1,03	1,02	F(1)=1,14;p=,29
15. te je prisilil, da ga (jo) gledaš, ko se dotika svojih intimnih delov telesa?	1,02	1,03	F(1)=2,96;p=,09
16. drugo**	1,04	1,00	F(1)=7,42;p=,00

Kot izhaja iz Tabele 32 so dekleta v primerjavi s fanti pomembno večkrat doživela izkušnje verbalnega spolnega nasilja (neprimerno govorjenje in komentarje o njihovem telesu, namigovanje na spolnost), izkušnje, da jih je vrstnik poljubil na način, da jim je bilo naprijetno, da se je vrstnik dotikal njihovih intimnih delov telesa na način, da jim je bilo neprijetno, da jih je vrstnik silil v spolni odnos in da jih je silil, da se dotikajo intimnih delov telesa druge osebe na način, ki je bil njim neprijeten.

V nadaljevanju v Tabeli 33 predstavljamo podatke o storilcih spolnega nasilja s strani vrstnikov.

Tabela 33

Delež različnih storilcev (glede na odnos vrstnika z otrokom-žrtvijo spolnega nasilja) pri vseh oblikah spolnega nasilja s strani vrstnikov

Vrstniki – storilci spolnega nasilja	f	%
a. sošolec	563	68,83%
b. sošolka	119	14,55%
c. vrstnik - obšolske dejavnosti	121	14,79%
d. vrstnica - obšolske dejavnosti	24	2,93%
e. vrstnica, ki jo poznam iz počitnic	17	2,08%
f. vrstnik, ki ga poznam iz počitnic	40	4,89%
g. brat	20	2,44%
h. sestra	11	1,34%
i. polbrat	3	0,37%
j. polsestra	2	0,24%
k. bratranec	27	3,30%
l. sestrična	5	0,61%
m. vrstnik iz ulice/soseske	67	8,19%
n. vrstnik iz ulice/soseske	9	1,10%
o. oseba, ki je nisem poznal	62	7,58%
p. drugo	70	8,56%

Opombe. Upoštevani so odgovori otrok, ki so povedali o nasilju ali so odgovorili, da se ne spomnijo.

Otrok je lahko obkrožil več odgovorov

Rezultati, prikazani v Tabeli 33 kažejo, da so v skoraj 70% primerov spolno nasilje povzročali sošolci. Sledijo, sicer v bistveno manjšem številu primerov vrstnik z obšolske dejavnosti in sošolka (15 %), vrstnik iz soseske (8 %) ter v slabih 8 % oseba, ki je otrok ni poznal. Vezano na krog družine je 20 otrok poročalo, da je bil storilec spolnega nasilja brat, 27 bratranec, 11 sestra in 5 sestrična. Upošteva vse oblike spolnega nasilja s strani vrstnikov torej najpogosteje spolno nasilje izvajajo fantje.

Tabela 34

Pogostost razkritja spolnega nasilja upoštevajoč vse oblike spolnega nasilja s strani vrstnikov

Razkritje nasilja	f	%
Da	319	40 %
Ne	386	48,3 %
Se ne spomnim	93	11,7 %

Kot izhaja iz Tabele 34 je o izkušnji oz. izkušnjah spolnega nasilja nekomu povedalo 40 % učencev. Podobno kot v primerih spolnega nasilja s strani odraslih tudi o izkušnjah spolnega nasilja s strani vrstnikov pogosteje nekomu povedo dekleta (54 % deklet, 29 % fantov). V Tabeli 35 predstavljamo podatke o zaupnih osebah, katerim so učenci povedali o izkušnjah spolnega nasilja s strani vrstnikov.

Tabela 35

Zaupne osebe, ki so jim otroci povedali o izkušnjah spolnega nasilja s strani vrstnika (upoštevajoč vse oblike spolnega nasilja s strani vrstnikov)

Zaupna oseba	F	%	
a. starši	114	25.85%	34,92%
b. eden od staršev	40	9.07%	
c. stari starši	8	1.81%	
d. eden od starih staršev	4	0.91%	
e. svetovalna delavka v šoli	19	4.31%	
f. svetovalni delavec v šoli	2	0.45%	
g. učitelj	10	2.27%	
h. učiteljica	41	9.30%	
i. druga odrasla oseba v šoli	3	0.68%	
j. nekdo od drugih sorodnikov	11	2.49%	
k. sošolec	62	14.06%	
l. sošolka	132	29.93%	
m. prijatelj	95	21.54%	
n. prijateljica	215	48.75%	
o. sosed	4	0.91%	
p. soseda	15	3.40%	
q. starši prijatelja/prijateljice	4	0.91%	
r. policist	2	0.45%	
s. policistka	2	0.45%	
t. socialna delavka	11	2.49%	
u. socialni delavec	3	0.68%	
v. klic na TOM telefon® ali drug telefon za pomoč otrok in mlad. v stiski	6	1.36%	
w. nekomu drugemu	18	4.08%	

Opombe. Učenci so lahko izbrali več odgovorov.

Glede na podatke v Tabeli 35 so med zaupnimi osebami na prvem mestu prijateljice, sledijo starši, sošolke, prijatelji in sošolci. Podobno kot v primerih spolnega nasilja s strani odraslih dekleta o izkušnjah spolnega nasilja s strani vrstnikov pogosteje povedo prijateljicam in sošolkam, fantje pa prijateljem in sošolcem.

Upoštevač vse oblike spolnega nasilja s strani vrstnikov so učenci prvo izkušnjo spolnega nasilja s strani vrstnika oz. vrstnikov doživeli v povprečju pri 12;10 letih. Spolno nasilje je v povprečju trajalo 9 mesecev. V 7 % so storilci pri spolnem nasilju uporabili grožnje, v 9 % pa fizično silo.

Hujše oblike spolnega nasilja s strani vrstnikov

O hujših oblik spolnega nasilja, ki jih je doživelo 17 % deklet in 11 % fantov, je nekomu povedalo 58 % deklet in le 26 % fantov. Razlika med fanti in dekleti je statistično pomembna, podobno kot v primerih spolnega nasilja s strani odraslih.

Tabela 36

Zaupne osebe, ki so jim otroci povedali o izkušnjah hujših oblik spolnega nasilja s strani vrstnika

Zaupna oseba	f	%	
a. starši	35	18,9%	28,1%
b. eden od staršev	17	9,2%	
c. stari starši	3	1,6%	
d. eden od starih staršev	1	0,5%	
e. svetovalna delavka v šoli	6	3,2%	
f. svetovalni delavec v šoli	2	1,1%	
g. učitelj	3	1,6%	
h. učiteljica	19	10,3%	
i. druga odrasla oseba v šoli	0	0%	
j. nekdo od drugih sorodnikov	5	2,7%	
k. sošolec	22	11,9%	
l. sošolka	72	38,9%	
m. prijatelj	35	18,9%	
n. prijateljica	106	57,3%	
o. sosed	2	1,1%	
p. soseda	5	2,7%	
q. starši prijatelja/prijateljice	1	0,5%	
r. policist	1	0,5%	
s. policistka	1	0,5%	
t. socialna delavka	2	1,1%	
u. socialni delavec	1	0,5%	
v. klic na TOM telefon® ali drug telefon za pomoč otrok in mlad. v stiski	3	1,6%	
w. nekomu drugemu	4	2,2%	

Opomba. % je izračunan upoštevajoč odgovore učencev, ki so odgovorili, da so povedali o nasilju ali da se ne spomnijo. Učenci so lahko izbrali več odgovorov.

V Tabeli 36 je razvidno, da o izkušnjah hujših oblik spolnega nasilja s strani vrstnikov učenke in učenci daleč najpogosteje povedali prijateljici (57 %) in sošolki (39 %), kot zaupne osebe potem sledijo starši (28 %), prijatelji (19 %) in sošolci (12 %). Dekleta so pomembno pogosteje o spolnem nasilju povedale prijateljicam in sošolkam ter na tretjem mestu staršem, fantje pa staršem, potem prijateljem in na tretjem mestu sošolcem. V šoli so se otroci najpogosteje obrnili in zaupali o izkušnji nasilja učiteljici (10 %).

Podporna mreža vrstnic in vrstnikov je torej izjemno pomembna zato, da otrok, ki ima izkušnjo oz. izkušnje spolnega nasilja, spregovori o nasilju in dobi podporo oziroma pomoč, ki jo potrebuje. Kot smo že poudarili, je v primarno preventivnih aktivnostih pomemben del pozornosti nameniti temu, da se informira in opolnomoči vrstnike in vrstnice, da se bodo znali in zmogli podporno odzvati in pomagati vrstniku ali vrstnici v stiski.

Tabela 37

Deskriptivna statistika o posledicah razkritja hujših oblik spolnega nasilja s strani vrstnikov glede na spol otroka

Posledice razkritja	Dekleta (%)	Fantje (%)
So mi verjeli **	98,52%	85,19%
Prejel/-a sem pomoč.	50,00%	39,13%
Bi mi je lažje, odleglo mi je. (*)	56,21%	38,71%
Nasilje se je prenehalo.	26,14%	19,35%
Nič se ni spremenilo.	13,73%	12,90%
Bilo je slabše. (*)	1,31%	6,45%

Opombe. *stat. pom. razlika glede na spol na nivoju 0,05;**stat. pom. na nivoju 0,01

Podobno kot v primerih spolnega nasilja s strani odraslih so tudi v primeru hujših oblik spolnega nasilja s strani vrstnikov dekleta v primerjavi s fanti statistično pomembno pogosteje poročale o tem, da so jim verjeli, ko so nekomu povedale o izkušnji spolnega nasilja (Tabela 37). Pogosteje kot fantom jim je bilo po razkritju nasilja lažje oz. jim je odleglo, fantje pa so pogosteje poročali, da je bilo po razkritju še slabše.

Tudi v primeru hujših oblik spolnega nasilja so bili najpogoste storilci nasilja sošolci (45 %), vrstniki z obšolskih dejavnosti (12 %), sošolke (9 %) in vrstniki iz soseske (7 %). V 6% je bila storilec oseba, ki je otrok ni poznal. V 10 primerih je bil storilec brat, v 18 bratranec, v 4 sestra in v 5 sestrična. Podobno kot v primerih spolnega nasilja s strani odraslih tudi na to vprašanje veliko učencev (skoraj polovica), ki so poročali o vsaj eni izkušnji spolnega nasilja s strani vrstnika, ni odgovorilo. Glede na rezultate so vrstniki, ki so izvajali hujše oblike spolnega nasilja, v 9 % uporabili tudi grožnje, in v 10 % fizično silo.

Ob prvi izkušnji hujše oblike spolnega nasilja so bili fantje stari v povprečju 12,1 let, dekleta pa 13,1 let. Spolno nasilje je v povprečju trajalo pri fantih 11 mesecev, pri dekletih pa 7 mesecev.

Rezultati kažejo na statistično pomembno povezavo med izkušnjami spolnega nasilja s strani odraslih in izkušnjami spolnega nasilja s strani vrstnikov ($\Phi=,41$; $p=,00^{**}$). Izkušnje spolnega nasilja s strani odraslih torej predstavljajo tveganje za izkušnje spolnega nasilja s strani vrstnikov in obratno. Hkrati pa se med sebojno statistično pomembno zmerno povezujejo tudi značilnosti spolnega nasilja s strani odraslih in vrstnikov: starost ob začetku spolnega nasilja ($r=,66$; $p=,00^{**}$), trajanje spolnega nasilja ($r=,46$; $p=,00^{**}$) in pogostost razkritja nasilja ($\Phi=,46$; $p=,00^{**}$). Ostale povezave so tudi statistično pomembne, vendar nizke ali neznatne. Podatki nakazujejo na nujnost preprečevanja in zgodnjega odkrivanja spolnega nasilja.

Sklepne ugotovitve

Otroci so žrtve spolnega nasilja tako s strani odraslih oseb kot s strani vrstnikov in vrstnic. Izkušnje spolnega nasilja, ki jih imajo, predstavljajo tveganje za nove izkušnje spolnega in drugih oblik nasilja. Zaskrbljujoče je, da velik delež otrok o izkušnjah spolnega nasilja ne pove. Fantje pomembno manj pogosto kot dekleta povedo o tem, da so doživeli spolno nasilje. Ko nekomu povedo o izkušnjah spolnega nasilja, pa jim pomembno manjkrat kot dekletom verjamejo in posledično tudi manjkrat prejmejo pomoč.

Na podlagi rezultatov lahko zaključimo, da je nujno informirati in usposablјati odrasle, da bi znali in bili pripravljeni prepoznati, da je otrok žrtev spolnega nasilja in bi se ustrezno odzvali s ciljem njegove zaščite. Dodatno pozornost je potrebno nameniti senzibilizaciji strokovne in laične javnosti o tem, da so žrtve spolnega nasilja tudi dečki. Za preprečevanje in zgodnje odkrivanje spolnega nasilja je eden ključnih dejavnikov primarna preventivna, s katero je potrebno začeti že v predšolskem obdobju in v aktivnosti vključiti otroke, starše in zaposlene v VIZ. Kot smo že poudarili, bi bilo v prihodnje potrebno s preventivnimi aktivnostmi bolj uspešno nagovoriti dečke in fante, še več pozornosti pa nameniti krepitvi podporne vrstniške mreže.

V prihodnje bi bilo potrebno še več pozornosti nameniti krepitvi zaupanja otrok, da se v primeru izkušenj nasilja lahko obrnejo na zaupne odrasle osebe, in krepitvi njihove podporne vrstniške mreže kot enega ključnih virov podpore. S preventivnimi aktivnostmi je pomembno bolj uspešno nagovoriti dečke in fante, da bi o morebitnih izkušnjah spolnega nasilja (čimprej) povedali nekomu od odraslih ter da sami kot vrstniki in kasneje kot odrasli ne bi povzročali spolnega nasilja. Z uspešnejšimi preventivnimi aktivnostmi bomo lahko bolj uspešno zagotavljali tudi zaščito deklet in žensk, ki so v obdobju mladostništva in v odrasli dobi pomembno pogostejše kot fantje in moški žrtve spolnega nasilja.

Otrokom, ki so doživeli izkušnje spolnega nasilja in zaradi posledic nasilja potrebujejo strokovno pomoč, je potrebno zagotoviti enake možnosti in lažji dostop do strokovne pomoči in redne strokovne obravnave.

Evalvacija Programa NEON – Varni brez nasilja

V UVODU

Program NEON – Varni brez nasilja, ki smo ga pripravili v okviru projekta NEON – Varni brez nasilja: Celostni program primarne preventive vrstniškega in spolnega nasilja na škodo otrok in mladostnikov, smo testno izvedli v šolskem letu 2017/2018 s ciljem, da preverimo, ali s kombinacijo aktivnosti, ki jih predlaga program, prispevamo k temu, da otroci, mladostniki in mladostnice pridobijo aktualne informacije, znanja in veščine, da bi se ustrezno odzvali, če bi doživeli izkušnje nasilja, da bi se podporno odzvali kot opazovalci in opazovalke in da ne bi sami povzročali nasilja.

Različne raziskave (npr. Ttoffi in Farrington, 2011; Vreeman in Carroll, 2007), v katerih so preučevali učinkovitost preventivnih programov na področju medvrstniškega in spolnega nasilja, kažejo, da so najbolj učinkoviti celostni programi, ki dosežejo vse udeležence. Zato smo v okviru testne izvedbe izvedli predstavitve za zaposlene v vrtcu oz. na šoli, za starše in delavnice za otroke, mladostnike in mladostnice. Osnovni cilj predstavitev in delavnic je

bil senzibilizirati otroke, mladostnike in mladostnice, zaposlene v VIZ in starše za prepoznavanje nasilja in jih seznaniti s strategijami za ustrezen odziv v primerih nasilja. Z delavnicami smo želeli nagovoriti otroke, mladostnike in mladostnice, ki doživljajo nasilje, otroke, mladostnike in mladostnice, ki nasilje izvajajo in tiste, ki so opazovalci in opazovalke – priče nasilja.

Glavno sporočilo delavnic v vseh starostnih obdobjih (vrtec, osnovna šola in srednja šola) je bilo, da imamo vsi pravico, da smo varni, močni in svobodni, iz česar sledi, da je pomembno, da ščitimo svoje pravice in meje ter spoštujemo in zaščitimo pravice in meje drugih. Poleg tega smo jih želeli ozaveštevati, da nasilje nikoli ni ustrezen ali dopusten način ravnanja v medosebnih odnosih in da je zanj vedno odgovorna oseba, ki ga povzroča. Na delavnicah pa so se učili tudi različnih samozaščitnih veščin tako v zvezi s tradicionalnim medvrstniškim nasiljem, spolnim nasiljem kot tudi spletnim nasiljem (reci ne / splet: ne odzovi se na spletu; pojdi stran / splet: blokiraj na spletu; povej / splet: povej; ponudi podporo vrstniku/vrstnici, ki doživlja nasilje). Na vseh delavnicah smo posebej poudarili, kako pomembno je, da povedo o nasilju, poiščejo pomoč in nasilje prijavijo.

Z evalvacijo delavnic za otroke smo želeli preveriti uspešnost oz. učinkovitost delavnic. Zanimalo nas je, kako dobro otroci, mladostniki in mladostnice poznajo relevantne vsebine in katere strategije odziva v primeru nasilja bi uporabili pred izvedbo delavnic, po njej in nekaj mesecev po delavnicah.

METODA

Udeleženci

V evalvaciji programa je sodelovalo 1127 otrok, mladostnikov in mladostnic iz 4 vrtcev, 4 osnovnih in 4 srednjih šol. Vzorec je bil priložnostni. V Tabeli 1 je prikazano število sodelujočih otrok, mladostnikov in mladostnic glede na umestitev v eksperimentalno in kontrolno skupino.

Tabela 38

Število sodelujočih otrok in mladostnikov glede na umestitev v ES/KS

Skupina	Vrtec (4-6 let)	2. r. OŠ	3. r. OŠ	5. r. OŠ	8. r. OŠ	1. l. SŠ	SKUPAJ
ES	92	96	102	95	99	125	609
KS	62	87	83	96	86	104	518

Opombe. ES – eksperimentalna skupina, v kateri smo izvedli delavnice; KS – kontrolna skupina, v kateri delavnice niso bile izvedene

Pripomočki

Za potrebe izvedbe evalvacijske študije smo v okviru projektne ekipe (Pirc in Štirn, 2018) pripravili sklop vprašalnikov za preverjanje poznavanja vsebin o različnih oblikah nasilja in strategij ravnanja v primeru nasilja.

Pripomočki za otroke, mladostnike in mladostnice

Vprašalnik za otroke v vrtcu

Vprašalnik je sestavljen iz 47 vprašanj različnih tipov. Prvih 5 vprašanj je odprtega tipa. Otroci odgovarjajo na vprašanja, kaj pomeni biti varen, močan in svoboden ter, kaj bi naredili v različnih situacijah medvrstniškega nasilja (v nadaljevanju MVN). Sledi 7 vprašanj zaprtega tipa, kjer otroci odgovarjajo na različne situacije MVN z JA/NE/NE VEM (primer postavke: *Če ti nekdo od ostalih otrok v vrtcu/skupini govori grde besede in je nesramen do tebe..., je prav, da mu rečeš nekaj grdega nazaj.*). Sledijo tri kratke zgodbe: prva se nanaša na MVN, druga na srečanje z neznancem, tretja pa na spolno nasilje. Vsaki zgodbi sledijo vprašanja odprtega in zaprtega tipa. (primer postavke za odprto vprašanje na temo srečanja z neznancem: *Kaj bi naredil, če bi ti nekdo, ki ga ne poznaš, ponujal sladkarije in te poskušal odpeljati?*; primer postavke za zaprto vprašanje na temo spolnega nasilja: *Tilen naj reče sestrični »pusti me, ni mi všeč, nočem se igrati zdravnika«.*).

Vprašalniki poznavanja vsebin za učence in učenske osnovne šole

Vprašalnik poznavanja vsebin za 2. razred je sestavljen iz 27 trditev. Prvih 10 trditev se nanaša na konkretne situacije MVN, otroci odgovarjajo tako, da obkrožijo kljukico (✓), če je trditev pravilna, križec (✗), če trditev ni pravilna ali vprašaj (?), če ne vedo pravilnega odgovora (primer postavke: *Če Metka sošolko Majo namerno udari s komolcem, ji Maja lahko vrne (jo brcne, ugrizne, sune s komolcem nazaj).* Sledita dve trditvi, ki se nanašata na tožarjenje in za kateri otroci izrazijo strinjanje oz. nestrinjanje (primer postavke: *Če Anja pove učiteljici, da je bil Marko do nje nesramen ali da jo je udaril, je Anja »toži baba«.*). Zadnji del vprašalnika pa sestavlja 15 trditev, ki se nanašajo na bolj splošno poznavanje dinamike MVN. Otroci obkrožijo kljukico (✓), če trditev drži, križec (✗), če trditev ne drži ali vprašaj (?), če ne vedo pravilnega odgovora (primer postavke: *Otroci, ki so priče nasilju nad vrstniki, imajo veliko moči, če se odločijo, da bodo pomagali vrstniku, ki je žrtev nasilja.*).

Vprašalnik poznavanja vsebin za 3. razred je sestavljen iz 53 trditev. Prvih 27 trditev se nanaša na različne situacije medvrstniškega in spolnega nasilja ter na situacije srečanja z neznanci. Otroci odgovarjajo tako, da obkrožijo kljukico (✓), če je trditev pravilna, križec (✗), če trditev ni pravilna ali vprašaj (?), če ne vedo pravilnega odgovora (primer postavke: *Če se nekdo dotakne Majinih intimnih delov telesa na način, da ji je neprijetno, je prestrašena, ji je nerodno, je zelo pomembno, da Maja o tem pove odrasli osebi, ki ji zaupa (staršem, učiteljici ...).*). Sledita dve trditvi, ki se nanašata na tožarjenje in za kateri učenci izrazijo strinjanje oz. nestrinjanje (primer postavke: *Če Anja pove učiteljici, da je bil Marko do nje nesramen ali da jo je udaril, je Anja »toži baba«.*). Zadnji del vprašalnika pa je sestavljen iz šestih kratkih opisov spletnega nasilja, pri čemer so po vsakem od opisov podani 4 možni odzivi v opisanih situacijah, za katere se morajo otroci odločiti, ali je odziv pravilen in obkrožiti kljukico (✓) ali napačen in obkrožiti križec (✗). Če ne vedo, ali je odziv pravilen ali ne, pa vprašaj (?).

Vprašalnik poznavanja vsebin za 5. razred je sestavljen iz 53 trditev oz. vprašanj. Prvih devet trditev se nanaša na konkretne situacije odnosnega, fizičnega in verbalnega MVN. Otroci odgovarjajo tako, da obkrožijo kljukico (✓), če je trditev pravilna, križec (✗), če trditev ni pravilna ali vprašaj (?), če ne vedo pravilnega odgovora (primer postavke: *Če od Metke starejši učenec zahteva denar in reče, da tega ne sme nikomur povedati, je prav, da Metka to skrivnost obdrži zase.*). Tudi v tej različici sledita 2 postavki, ki se nanašata na tožarjenje, način odgovarjanja pa je enak kot v različicah za 2. in 3. razred.

Nato je 12 trditev, ki se nanašajo na splošno poznavanje dinamike MVN, otroci pa odgovarjajo z DRŽI/NE DRŽI/NE VEM (primer postavke: *Učenec, ki doživlja nasilje vrstnika ali vrstnikov, je sam kriv, da se mu to dogaja.*). Otroci nato na kratko odgovorijo na 6 vprašanj odprtega tipa (primer vprašanja: *Kaj pomeni, da oseba, ki doživlja nasilje, ravna pasivno?*). Zadnji del vprašalnika je sestavljen iz šestih kratkih opisov spletnega nasilja, način odgovarjanja pa je enak tistemu, ki je opisan pri vprašalniku za 3. razred.

Vprašalnik poznavanja vsebin za 8. razred je sestavljen iz 67 trditev oz. vprašanj. Prvih 30 postavk se nanaša na spletno nasilje in na poznavanje splošne dinamike različnih oblik MVN. Učenci in učenke odgovarjajo z DRŽI/NE DRŽI/NE VEM (primer postavke: *Na internetu smo lahko anonimni in nihče ne ve, po čem brskamo, kaj objavljamo.*). Nato sledi sedem kratkih opisov spletnega nasilja, način odgovarjanja pa je enak tistemu, ki je opisan pri vprašalniku za 3. razred. Na koncu je 9 vprašanj odprtega tipa, na katera učenci in učenke na kratko odgovorijo (primer vprašanja: *Kako se po tvojem mnenju počuti oseba, ki doživlja nasilje (je žrtev nasilja)?*).

Vprašalniki uporabe strategij za učence in učenke osnovne šole

Vprašalnik uporabe strategij za 2. razred je sestavljen iz treh kratkih opisov situacij MVN, ki jim sledijo možne strategije, ki jih lahko v teh situacijah uporabi otrok. Pri vsaki od navedenih strategij, otrok izbere odgovor DA/NE ali NE VEM (primer: *Če bi TE nekdo izključil iz igre, TI ne bi dovolil, da se priključiš skupini ali TI na primer v jedilnici ne bi pustil sedeti, kjer želiš ...i) bi mu rekel naj neha tako delati s tabo; ii) bi tega učenca tudi ti naslednjič izključil iz igre; iii) bi prosil nekoga od sošolcev, da ti pomaga, da se lažje postaviš zase; iv) bi o tem povedal staršem, učiteljici ali komu drugemu od odraslih, ki jim zaupaš v) se ne bi odzval.*). Na koncu imajo otroci možnost zapisati, če se v njihovem razredu pojavljajo še kakšna druga vedenja in če uporabljajo še kakšno strategijo, ki ni bila navedena v vprašalniku.

Vprašalniki uporabe strategij za 3., 5. in 8. razred imajo na začetku 4 opise verbalnega in odnosnega MVN, za katere učenci in učenke označijo, kako pogosto se učenci in učenke vedejo na take načine, in sicer na šoli ali v razredu (primer postavke: *Nekateri učenci v razredu in na šoli so nesramni, žalijo ali zmerjajo druge učence.*). Obkrožijo lahko: nikoli, nekajkrat v šolskem letu, 1 do 10 krat, približno 1-krat do 4-krat na mesec, približno 1-krat do 4-krat na teden, vsaj enkrat na dan. Sledi pet kratkih opisov situacij verbalnega in odnosnega MVN, ki jim sledijo možne strategije, ki jih lahko v teh situacijah uporabi otrok. Pri vsaki od navedenih strategij, otrok izbere odgovor DA/NE ali NE VEM (primer: *Če bi bil kdo od učencev DO TEBE nesramen, bi TE žalil ali zmerjal, bi TI grozil, da ne bo več TVOJ prijatelj: i) bi mu rekel, naj neha tako delati s tabo, ii) bi ga začel tudi ti žaliti, zmerjati ali mu groziti, iii) bi prosil nekoga od sošolcev, da ti pomaga, da bi se lažje postavil zase, iv) bi ga udaril, v) bi o tem povedal doma staršem ali v šoli učiteljici, vi) bi se temu učencu naslednjič poskusil izogniti, vii) se ne bi odzval.*). V nadaljevanju so tri trditve za fizično nasilje, za katere učenci in učenke s pomočjo zgoraj opisane lestvice pogostosti označijo, kako pogosto se določena oblika nasilja dogaja (primer trditve: *Nekateri učenci v razredu ali šoli udarijo, porivajo ali brcajo druge učence.*). Sledijo še trije opisi fizičnega nasilja, način odgovarjanja pa je enak kot je opisano pri verbalnem in odnosnem nasilju. Na koncu imajo otroci možnost zapisati, če se v njihovem razredu pojavljajo še kakšna druga vedenja in če uporabljajo še kakšno strategijo, ki ni bila navedena v vprašalniku.

Vprašalnik za dijake in dijakinje

Vprašalnik je sestavljen iz treh delov. Prvi del ima 18 vprašanj odprtega tipa, na katera dijaki in dijakinje na kratko odgovorijo. Sledi 38 postavk, ki se nanašajo na različne oblike MVN s poudarkom na spolnem nasilju. Dijaki in dijakinje odgovarjajo z DRŽI/NE DRŽI/NE VEM (*primer postavke: Tudi če je oseba privolila v spolni odnos, si lahko vmes premisli in reče »ne«*.). Tretji del pa vsebuje tri primere nasilja različnih oblik, ki jih dijaki in dijakinje preberejo. Po vsakem primeru odgovorijo na niz petih vprašanj odprtega tipa (kratki odgovori) in osem trditev (PRAV/NAROBE/NE VEM) (*primer: Anja in Jakob hodita v 3. letnik srednje šole in sta par že od konca 1. letnika. Nista sošolca. Za Anjo se zanimajo tudi drugi fantje, zato je Jakob ljubosumen, čeprav pred Anjo trdi, da to ni res/to zanika. Od Anje zahteva, da je ves čas dosegljiva na telefon in da vsakič, ko se slišita, vklopi tudi video, da vidi s kom in kje je. Anja mu je ves čas zvesta, a njegovega vedenja ima počasi dovolj, zato želi prekiniti zvezo z njim. Jakob se o tem sploh noče pogovarjati, niti slišati noče za to. Anji grozi, da če ga bo pustila, bo objavil na FB fotografijo, na kateri je Anja skoraj gola. Posnel jo je, ko ste začela hoditi. Anja se zdaj zelo boji, kaj bi rekli starši, učitelji in vsi njeni prijatelji, če bi se to res zgodilo. Je v veliki stiski. Že nekaj časa ne more spati, nima apetita, pretežni del časa je zaskrbljena.*).

Postopek

Sodelujočim vrtcem, osnovnim in srednjim šolam smo najprej poslali predlog soglasja za starše. Nato smo jih razdelili v eksperimentalne in kontrolne skupine, v katerih so usposobljene testatorke izvedle aplikacijo vprašalnikov pred izvedbo delavnic. V vrtcih je aplikacija potekala individualno, na šolah pa skupinsko. V nižjih razredih (do 5.) je ponekod potekalo vodeno izpolnjevanje vprašalnikov.

V vrtcih, ki so bili umeščeni v eksperimentalne skupine, smo izvedli 4 delavnice, v vseh razredih osnovne šole po 2 delavnici in v srednjih šolah po 4 delavnice.

V nekaj tednih po končanih delavnicah smo ponovno izvedli testiranje v eksperimentalnih skupinah, nato pa še enkrat po 4 do 6 mesecev v vseh skupinah (eksperimentalnih in kontrolnih).

Sodelovanje otrok v evalvacijski študiji je bilo anonimno.

Obdelava podatkov

Vprašalnike smo najprej vrednotili s pomočjo ključa za pravilne odgovore in izračunali odstotke pravih odgovorov znotraj eksperimentalne in kontrolne skupine za posamezno postavko/trditev. Razlike med testiranjem znotraj eksperimentalnih skupin smo preverjali tako, da smo odgovore dihotomizirali (napačni odgovor ter odgovor »Ne vem« smo združili v eno kategorijo, v drugo kategorijo pa je bil prekodiran pravilni odgovor), nato pa uporabili Cochranov test za preverjanje statistične značilnosti razlik med testiranjem. Za preverjanje razlik med testiranjem pri kratkih odgovorih na vprašanja odprtega tipa smo odgovore najprej umestili v tri kategorije (napačni odgovor, delno pravilni ter pravilni odgovor), nato pa uporabili Friedmanov test za preverjanje statistične značilnosti razlik med testiranjem. Za preverjanje razlik med eksperimentalnimi in kontrolnimi skupinami za zaprta in odprta vprašanja (po kategorizaciji) smo uporabili Pearsonov hi-kvadrat oz. Fisherjev natančni test, ko so bile pričakovane frekvence odgovorov nižje od 5.

V 3. in 5. razredu osnovne šole na delavnicah nismo dodatno vključili vsebin na temo spletne varnosti, zato odgovorov otrok, ki se nanašajo na spletno varnost, nismo vključili v predstavitev rezultatov.

REZULTATI

Za skupino otrok v vrtcu in za skupino dijakov in dijakinj predstavljamo razlike v znanju, ki so se pokazale med eksperimentalnimi in kontrolnimi skupinami (v nadaljevanju ES in KS) v nekaj tednih po izvedenih delavnicah. Po izvedenem drugem merjenju v vrtcih smo namreč ugotovili, da bi v KS otroke in vzgojiteljice preveč obremenili, če bi izvedli še eno merjenje po 4 do 6 mesecih. V KS na srednjih šolah pa smo pri tretjem merjenju naleteli na odpor do izpolnjevanja vprašalnikov s strani dijakov in dijakinh, kar se je posledično pokazalo tudi v njihovih odgovorih. Podatkov, ki smo jih zbrali v tretjem merjenju, zato nismo vključili v analizo.

Za skupino učencev in učenk 2., 3., 5. in 8. razreda pa predstavljamo razlike med ES in KS ob odloženem merjenju (4 do 6 mesecev po izvedbi delavnic v eksperimentalnih skupinah). Pomembne razlike v prid ES so na slikah poudarjene z okvirčki s polno črto, v prid KS pa s črtkano črto. Opisujemo tudi razlike, ki so se pokazale med tremi testiranjmi znotraj eksperimentalnih skupin (pred izvedbo, v nekaj tednih po izvedbi in 4 do 6 mesecev kasneje).

Glede na to, da lahko na spreminjanje strategij delujemo le preko spreminjanja znanja in prepričanj, pomembnih razlik v strategijah med ES in KS v tako kratkem času in omejenem obsegu delavnic nismo pričakovali, a je bil v nekaterih skupinah udeležencev vseeno opazen premik v smer želenih sprememb. Zato rezultate Vprašalnikov o uporabi strategij za 2., 3., 5. in 8. razred pred, po in ob odloženem merjenju prav tako predstavljamo opisno.

VRTEC

V vrtcu smo izvedli 4 delavnice v zaporedju 4 tednov (1 delavnico na teden). Vsebine in cilji delavnic so predstavljeni pri predstavitvi Programa NEON – Varni brez nasilja za vrtec. Delavnice so potekale v obstoječih skupinah.

Pred pregledom rezultatov za vrtec velja omeniti, da eksperimentalna in kontrolna skupina nista bili izenačeni v znanju ob testiranju pred izvedbo delavnic v ES. Pri večini vprašanj je namreč pravilno odgovorilo več otrok iz KS. Vzorec je bil majhen in priložnosten, o možnih razlogih pa lahko le ugibamo. Verjetna razlaga, ki se ponuja, je, da so bili otroci iz KS seznanjeni z različnimi oblikami nasilja in strategijami o ravnanju v takšnih situacijah načrtno ali nenačrtno še preden so ti vrtci privolili v sodelovanje. Zato v nadaljevanju le opisno predstavljamo nekaj izbranih rezultatov, kjer so se pri ES skupini otrok pokazale pomembne spremembe zaradi izvedenih delavnic.

Primerjava ES in KS – vprašanja zaprtega tipa

Izkazalo se je, da so otroci iz ES ob drugem merjenju podali več pravih odgovorov v primerjavi z otroki iz KS pri trditvah, ki so se nanašale na samozaščitne veščine v primeru situacije tveganja za nasilje s strani odrasle osebe, ki je otrok ne pozna, in sicer je več otrok pravilno odgovorilo, da ne smejo sesti k neznancu v avto, tudi če bi bili za to na nek način nagrajeni, da morajo stopiti stran od njegovega avtomobila, ga brcniti ali udariti, če bi jih neznanec hotel prijeti ali steči stran od neznanca.

Pokazali so tudi pomembno več znanja o tem, da morajo oditi stran v primeru spolnega nasilja. Kaže, da sta imela nanje največji učinek tretja in četrta delavnica, v katerih je bila obravnavana omenjena problematika.

Primerjava ES in KS – vprašanja odprtega tipa

Otroci iz ES so ob drugem merjenju v primerjavi z otroki iz KS pomembno bolj odgovarjali tudi na nekatera vprašanja odprtega tipa. Bolj točni so bili njihovi odgovori na vprašanje, kaj pomeni biti svoboden, kar kaže na boljše poznavanje pravic. Več so vedeli o tem, kako ravnati v primerih MVN in spolnega nasilja ter v situaciji, če bi se izgubili in ne bi našli staršev.

Primerjava med merjenji v ES

Pregled rezultatov med posameznimi testiranjmi znotraj ES pa pokaže, da se je najbolj izboljšalo poznavanje ustreznih strategij, ki se nanašajo na problem MVN. Po delavnicah je več otrok pravilno odgovorilo, da lahko vrstniku ali vrstnici, ki izvaja nasilje, odločno rečejo »ne«, za pomoč prosijo prijatelja ali prijateljico, da lahko skupaj rečeta »ne« ali pa odidejo stran. Več jih je tudi pravilno odgovorilo, da ni ustrezno, da ravnaš na enak način kot otrok, ki povzroča nasilja (ne udariš ali ne rečeš nekaj grdega nazaj). Po delavnicah jih je tudi več poznalo razliko med tožarjenjem in tem, ko o problemu povedo odraslim.

Glede na to, da so deleži pravilnih odgovorov iz prvega v drugo testiranje pri večini postavk narasli tako pri ES in KS, pa je potrebno imeti v mislih tudi dejstvo, da smo s testiranjem v KS zagotovo sprožili zanimanje za vsebine, ki so bile vključene v vprašalnik, zato so otroci verjetno o tem spraševali v vrtcu in doma in tako brez delavnic pridobili relevantne informacije in znanje.

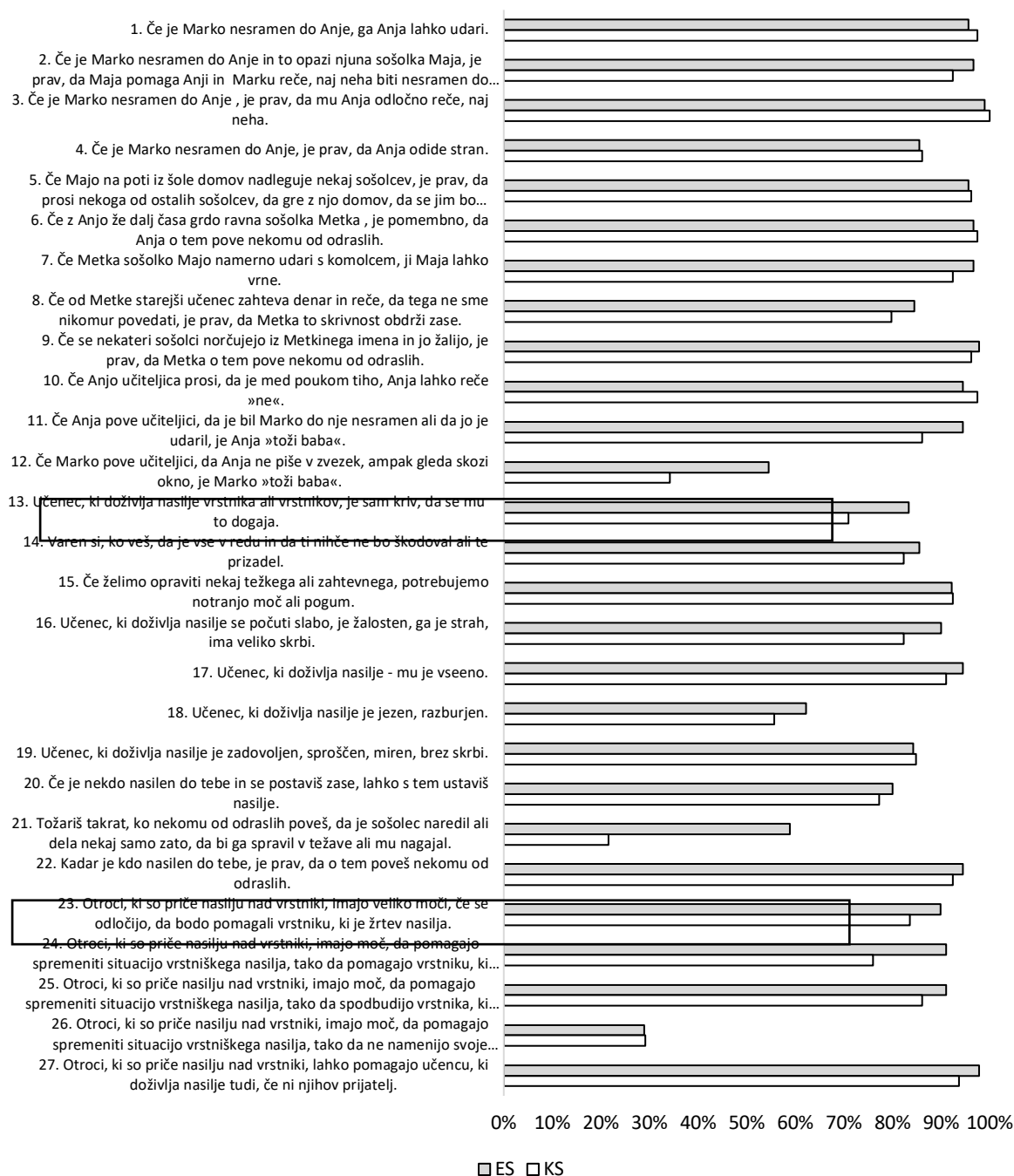
Zanimivo je tudi, da večina otrok (tako v ES kot KS) še ne loči med tem, kaj je tožarjenje in o kakšnih situacijah morajo povedati odraslim, pa to ni tožarjenje.

OSNOVNA ŠOLA - 2. RAZRED

V 2. razredu smo izvedli 2 delavnici Programa NEON - Varni brez vrstniškega nasilja za osnovno šolo (modul za 2. razred). Vsebine in cilji delavnic so predstavljeni pri predstavitvi Programa NEON – Varni brez vrstniškega nasilja za osnovno šolo. Delavnice so potekale v obstoječih oddelkih. Izvedli smo jih v zaporedju, med izvedbo prve in druge delavnice so minili trije oziroma pet dni.

Primerjava ES in KS – vprašanja zaprtega tipa

Slika 3 prikazuje rezultate vprašalnika o poznavanju vsebin o tradicionalnem medvrstniškem nasilju za 2. razred. Primerjava poznavanja vsebin med ES in KS v 2. razredu je pokazala, da so otroci najbolj napredovali v znanju o tem, kaj je in kaj ni tožarjenje, čeprav je delež pravilnih odgovorov pri obeh skupinah še ob tretjem merjenju dokaj nizek. Pri ostalih vsebinah se niso pokazale pomembne razlike med ES in KS v tretjem merjenju. Iz rezultatov na Sliki 3 lahko tudi sklepamo, da tako otroci v ES kot v KS vedo kar veliko o tem, kako je treba ravnati v situacijah MVN, delež pravilnih odgovorov pa je v obeh skupinah nižji pri trditvi, ki se nanaša na to, kako lahko priča s tem, da ne nameni pozornosti izvajalcu nasilja, prispeva k zmanjševanju MVN, manj pa so pokazali tudi poznavanja čustev, ki jih ima lahko žrtev MVN.

Slika 3. Odstotek pravih odgovorov za Vprašalnik poznavanja vsebin za 2. razred – primerjava med eksperimentalno in kontrolno skupino po izvedbi delavnic v ES

Primerjava med merjenji v ES

Napredek pri otrocih med posameznimi merjenji znotraj ES pa se je pokazal še v boljšem poznavanju ustreznih odzivov v primeru MVN (vrstniku rečeš, naj neha; prosiš nekoga, da ti pomaga; poveš odraslim, ne udariš nazaj) ter v večjem zavedanju, kako se počuti žrtev nasilja in da ta ni odgovorna za nasilje.

Uporaba strategij

Glede uporabe strategij v situacijah MVN v ES v primerjavi s KS ni bilo pomembnega napredka. Znotraj ES pa se je pokazalo, da je bilo ob drugem oz. tretjem merjenju manj otrok, ki se ne bi odzvali v primeru verbalnega, fizičnega in odnosnega nasilja ter pri slednjem tudi več odgovorov, da bi za pomoč prosili nekoga od sošolcev, da bi se lažje postavili zase, pri fizičnem nasilju pa več odgovorov, da bi povedali staršem, učiteljem, učiteljicam ali drugi odrasli osebi, ki ji zaupajo.

OSNOVNA ŠOLA – 3. RAZRED

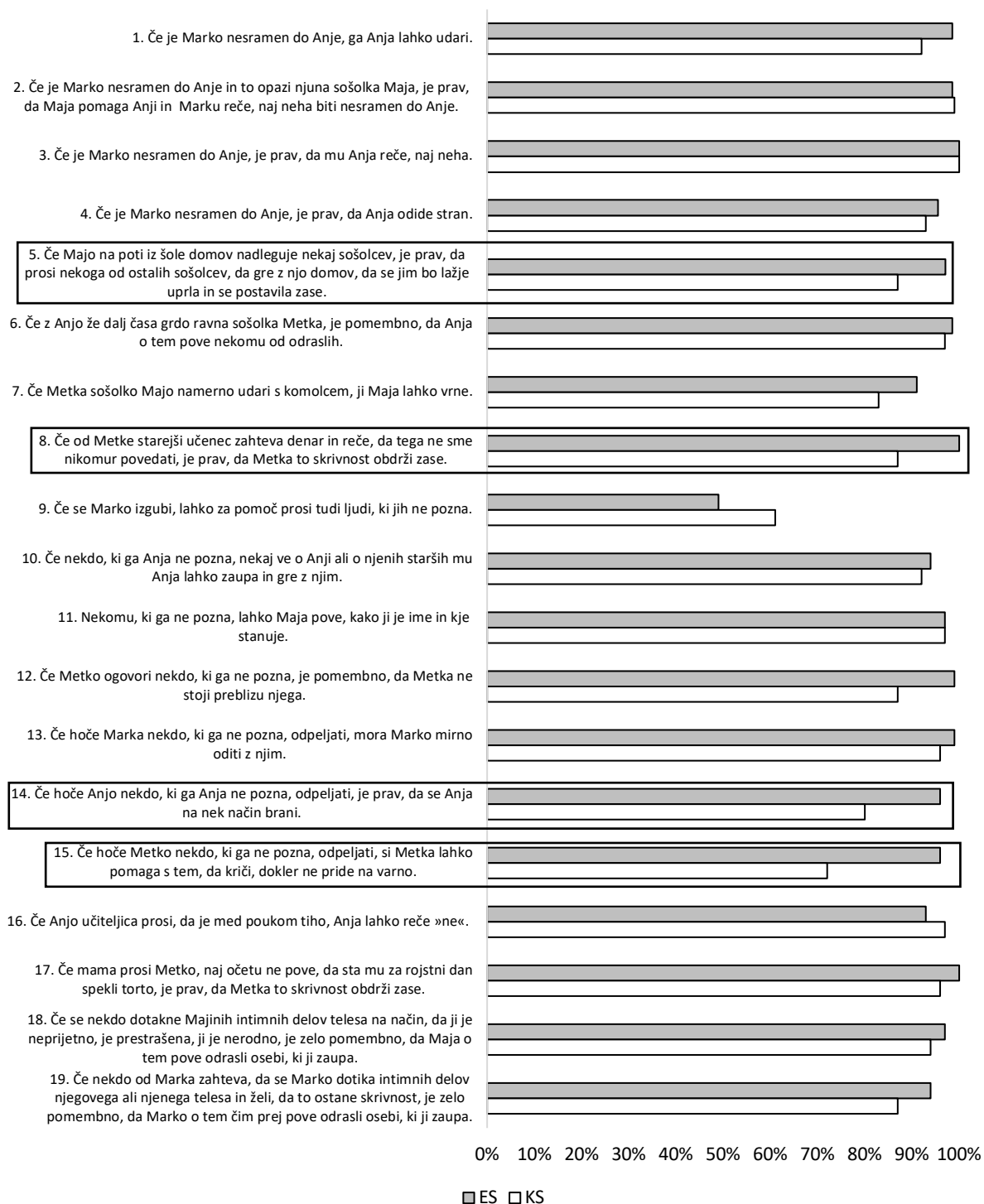
V 3. razredu smo izvedli 2 delavnici Programa NEON - Varni brez nasilja za osnovno šolo. Vsebine in cilji delavnic so predstavljeni pri predstavitvi Programa NEON – Varni brez nasilja za osnovno šolo. Delavnice so potekale v obstoječih oddelkih. Izvedli smo jih v zaporedju, med izvedbo prve in druge delavnice je minil en oziroma pet dni.

Primerjava ES in KS – vprašanja zaprtega tipa

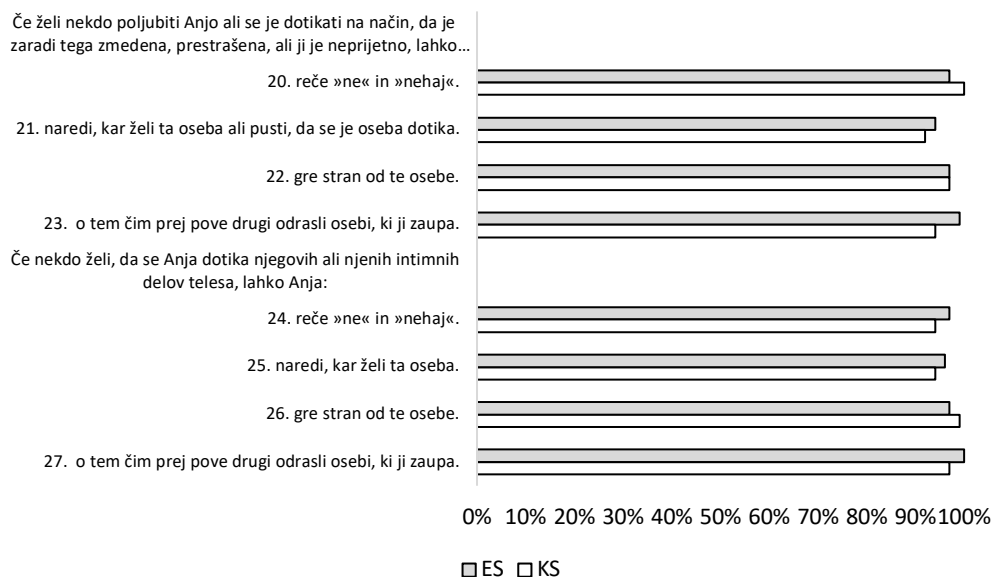
Najprej prikazujemo rezultate za prvih 19 trditev vprašalnika, ki se nanašajo na situacije MVN, varne in ne-varne skrivnosti ter srečanje z neznancem (Slika 4).

Rezultati so pokazali, da je več učencev in učenk 3. razredov iz ES skupin v primerjavi z učenci in učenkami iz KS ob tretjem merjenju pravilno odgovorilo, da lahko v situaciji MVN za pomoč prosijo vrstnika ali vrstnico ter da morajo o skrivnostih, ki niso varne, nekomu povedati. Več otrok iz ES je tudi pravilno odgovorilo, kako se lahko ustrezno odzove otrok v situaciji, ko ga želi odpeljati neznanec (kriči, dokler ne pride na varno).

Učenci in učenke 3. razreda so, ne glede na skupino (ES/KS), najmanjkrat pravilno odgovorili na trditev, da Marko lahko za pomoč prosi ljudi, ki jih ne pozna, če se izgubi. Kaže, da je za otroke v 3. razredu še vedno prezahtevno, da bi razumeli in lahko bolj jasno ločili med neznanimi osebami, ki bi jim utegnile škodovati in neznanimi osebami, ki jim lahko pomagajo, če se otroci znajdejo v stiski. Razumemo, da je smiselno te vsebine na delavnicah otrokom v tej starostni skupini še bolj jasno predstaviti.

Slika 4. Odstotek pravih odgovorov za Vprašalnik poznavanja vsebin za 3. razred – primerjava med eksperimentalno in kontrolno skupino po izvedbi delavnic v ES – MVN, srečanje z neznanci in spolno nasilje

Slika 5. Odstotek pravih odgovorov za Vprašalnik poznavanja vsebin za 3. razred – primerjava med eksperimentalno in kontrolno skupino po izvedbi delavnic v ES – spolno nasilje (opisi situacij)

Na Sliki 5 vidimo, da med učenci in učenkami ES in KS ni bilo pomembnih razlik v znanju o spolnem nasilju. Delež pravih odgovorov v obeh skupinah so dokaj visoki, kar kaže na to, da so bili otroci ali preko delavnic ali preko drugih virov poučeni o tem, kako naj se odzovejo v primeru spolnega nasilja.

Primerjava med merjenji v ES

Pri primerjavi odgovorov znotraj ES ob različnih merjenjih smo ugotovili, da je s časom več učencev in učenk pravilno odgovorilo, kako bi se bilo ustrezno odzvati v različnih situacijah MVN in v situacijah z neznanci. Opozoriti pa velja, da je število pravih odgovorov iz prvega v drugo in iz drugega v tretje merjenje upadlo pri trditvi, da lahko otrok, ki se izgubi, prosi za pomoč tudi ljudi, ki jih ne pozna. Sklepamo, da je do takšnega rezultata prišlo zaradi učinka informacij, ki so jih otroci v okviru delavnic dobili v zvezi z neznanci, ki bi jih želeli odpeljati. To kaže, da je treba na delavnicah še več pozornosti nameniti predstavitvi in pojasnitvi razlik med situacijami, ko lahko neznana oseba otroku, ki je v stiski pomaga, in situacijami, ko lahko neznana oseba otroka ogroža.

Uporaba strategij

Rezultati vprašalnika o uporabi strategij so pokazali, da je bilo ob zadnjem merjenju v KS v primerjavi z ES pomembno manj odgovorov, da se otroci ne bi odzvali v situacijah MVN, kar kaže na to, da je do pomembne spremembe prišlo v KS. Sklepamo lahko, da so otroci iz KS v času med prvim in zadnjim merjenjem dobili informacije na to temo, delavnice v ES pa niso imele takšnega učinka.

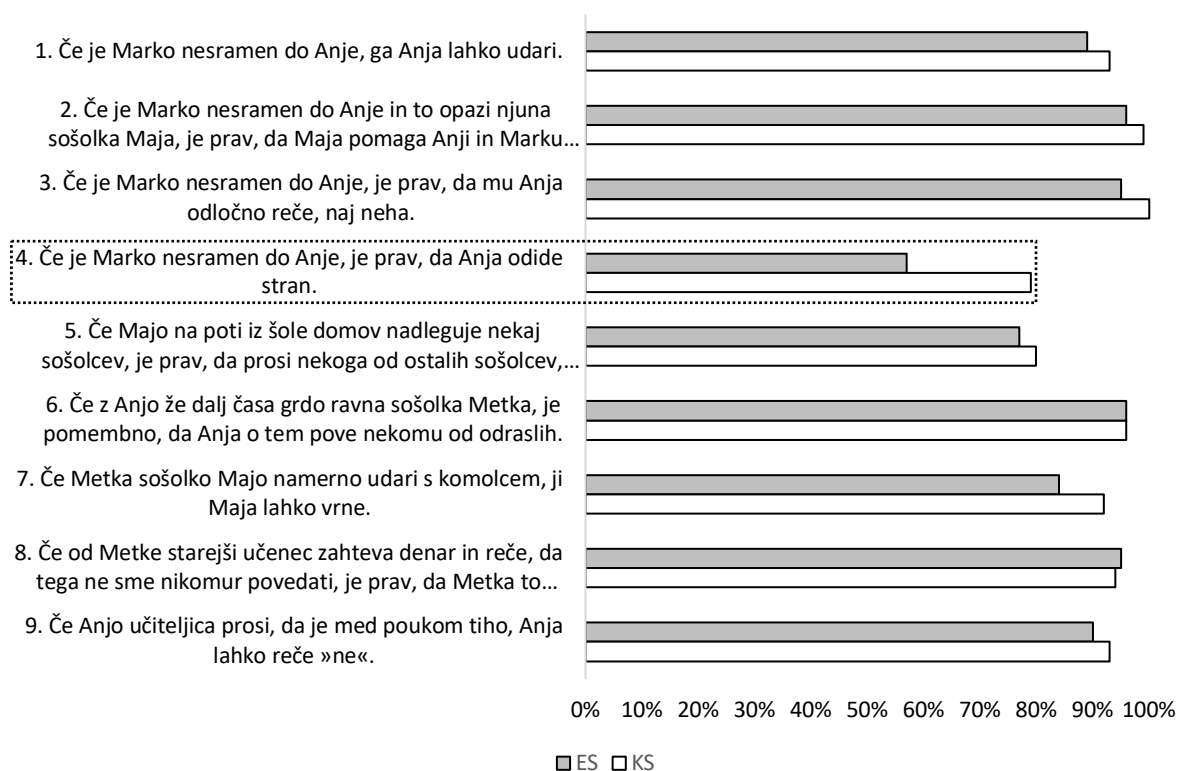
Znotraj ES pa so se spremembe pokazale zlasti v zvezi z odnosnim nasiljem, in sicer so otroci ob drugem oz. tretjem merjenju pomembno manjkrat kot ob prvem merjenju (pred izvedbo delavnic) izbrali odgovor, da se ne bi odzvali ali da bi ravnali enako – vrnili z enako obliko nasilja. Večkrat pa so izbrali odgovor, da je prav, da pomagaš kot priča ali prosiš za pomoč vrstnika ter da o ne varni skrivnosti poveš odraslim.

OSNOVNA ŠOLA – 5. RAZRED

V 5. razredu smo izvedli 2 delavnici Programa NEON - Varni brez vrstniškega nasilja za osnovno šolo (modul za 5. razred). Vsebine in cilji delavnic so predstavljeni pri predstavitvi Programa NEON – Varni brez vrstniškega nasilja za osnovno šolo. Delavnice so potekale v obstoječih oddelkih. Izvedli smo jih v zaporedju dveh dni.

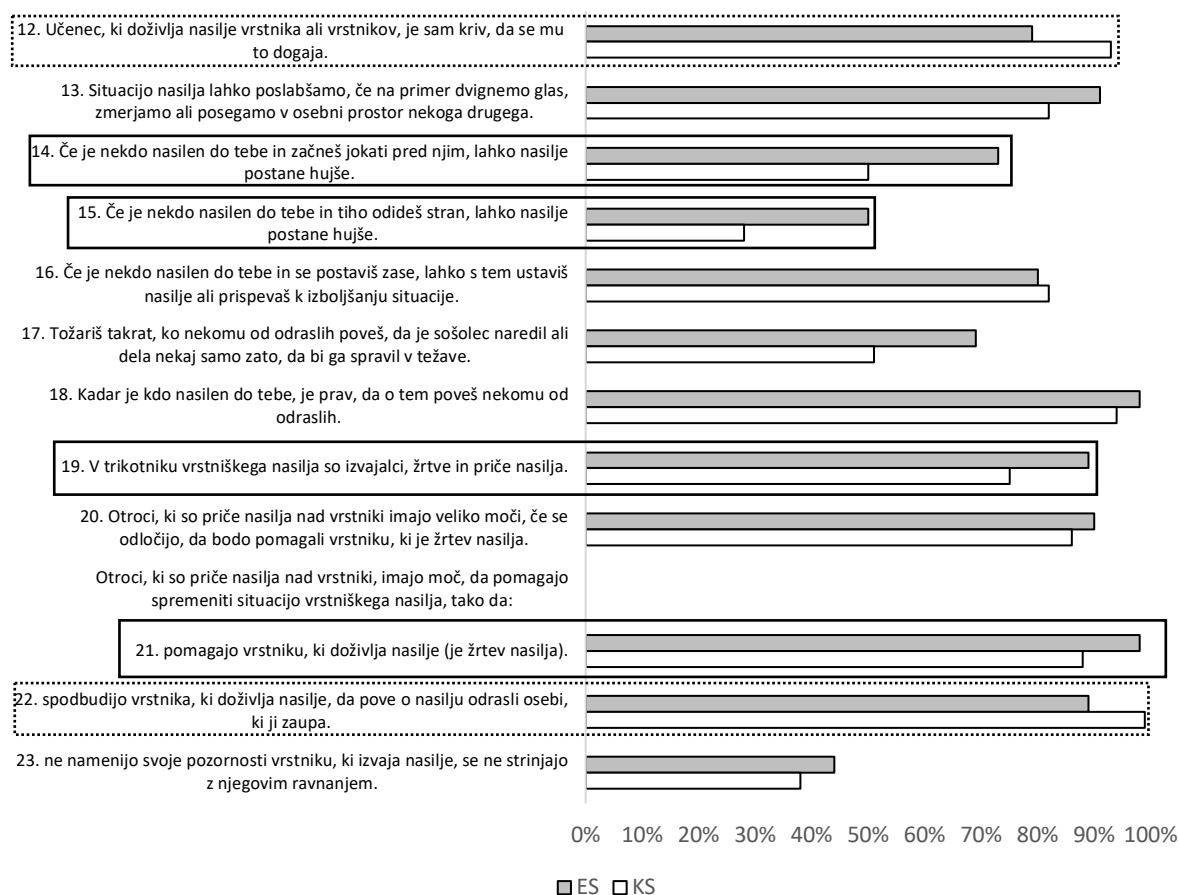
Primerjava ES in KS – vprašanja zaprtega tipa

Med učenci in učenkami 5. razredov iz ES in KS večinoma ni bilo pomembnih razlik v poznavanju vsebin o ravnanju v konkretnih situacijah MVN. Izkazalo pa se je, da je več učencev in učenk iz KS ob tretjem merjenju pravilno odgovorilo na trditev, da lahko žrtev verbalnega MVN odide stran od storilca (Slika 6). Možno je, da je pri ES do napačnih odgovorov prišlo zaradi spodbujanja asertivnih odzivov v okviru delavnic in so otroci to, da nekdo odide iz situacije MVN, prepoznali kot pasiven odziv, ki pa v situacijah MVN ni ustrezen. Na Sliki 6 sicer vidimo, da je večina učencev in učenk iz ES in KS pravilno odgovorila na ostale trditve, kar kaže na to, da vsaj na deklarativni ravni dokaj dobro poznajo ustrezne odzive v konkretnih situacijah MVN.

Slika 6. Odstotek pravih odgovorov za Vprašalnik poznavanja vsebin za 5. razred – primerjava med eksperimentalno in kontrolno skupino po izvedbi delavnic v ES – konkretne situacije MVN

V nadaljevanju nas je zanimalo, koliko učenci in učenke vedo o odnosih med osebami, ki so vključene v situacijah MVN in o ravnanju v situacijah MVN na splošno.

Slika 7. Odstotek pravih odgovorov za Vprašalnik poznavanja vsebin za 5. razred – primerjava med eksperimentalno in kontrolno skupino po izvedbi delavnic v ES – splošno o MVN

Rezultati na Sliki 7 kažejo, da učenci in učenke ES in KS manj vedo o osebah, ki so vključene v situacijah MVN, odnosih in različnih možnih odzivih, če jih sprašujemo na bolj abstraktni ravni. Pokazale pa so se nekatere pomembne spremembe med ES in KS v prid ES. Več učencev in učenk iz ES je namreč pravilno odgovorilo, katere vloge lahko učenci in učenke zavzamejo pri MVN in da lahko priče MVN pomagajo žrtvi nasilja. Iz tega sklepamo, da se bolj zavedajo, da imajo opazovalci in opazovalke nasilja moč spremeniti situacijo MVN, tako da pomagajo vrstniku oziroma vrstnici, ki doživlja nasilje. Pomembno več učencev in učenk iz ES je v primerjavi z učenci in učenkami iz KS pravilno izbralo odgovor, da pasivno vedenje žrtev (jok, odhod v tišini) lahko stopnjuje situacijo nasilja. Velja pa omeniti, da so deleži pravih odgovorov v zvezi s pasivnim odzivom dokaj nizki v obeh skupinah, kar pomeni, da bo v prihodnje potrebno tej temi posvetiti še več pozornosti.

Primerjava med merjenji v ES

Pri učencih in učenkah ES se je med merjenji izboljšalo zavedanje/znanje o tem, da lahko za pomoč pri MVN prosiš vrstnika ali vrstnico in da lahko priče pomagajo ustaviti nasilje, saj imajo veliko moč – pomagajo lahko tudi s tem, da ne namenijo svoje pozornosti osebi, ki povzroča nasilje, se ne strinjajo z njenim ravnanjem. Pokazali so več znanja o pasivnem (jokaš, odideš – s tem lahko povzročiš poslabšanje situacije) in asertivnem (postaviš se zase in prispevaš k izboljšanju situacije) vedenju v primeru MVN.

Primerjava ES in KS – vprašanja odprtega tipa

Pri odprtih vprašanjih se je izkazalo, da so učenci in učenke iz ES v tretjem testiranju v primerjavi s KS pokazali več znanja o tem, kaj je vrstniško nasilje ter o tem, kaj pomeni, da oseba, ki doživlja nasilje, ravna pasivno oz. samozavestni in odločno. Primerjava med testiranjem znotraj ES pa je pokazala, da je skozi testiranja pomembno naraščala ustreznost odgovorov glede poznavanja MVN, počutja žrtev ter pasivnega, agresivnega in samozavestnega ravnanja v primeru doživljanja MVN.

Uporaba strategij

Rezultati vprašalnika o uporabi strategij v MVN so pokazali, da so učenci in učenke iz ES v primerjavi z učenci in učenkami iz KS manjkrat kot ustrezno strategijo izbrali, da se ne bi odzvali, kar kaže na to, da so se začeli zavedati, da je nekaj potrebno narediti.

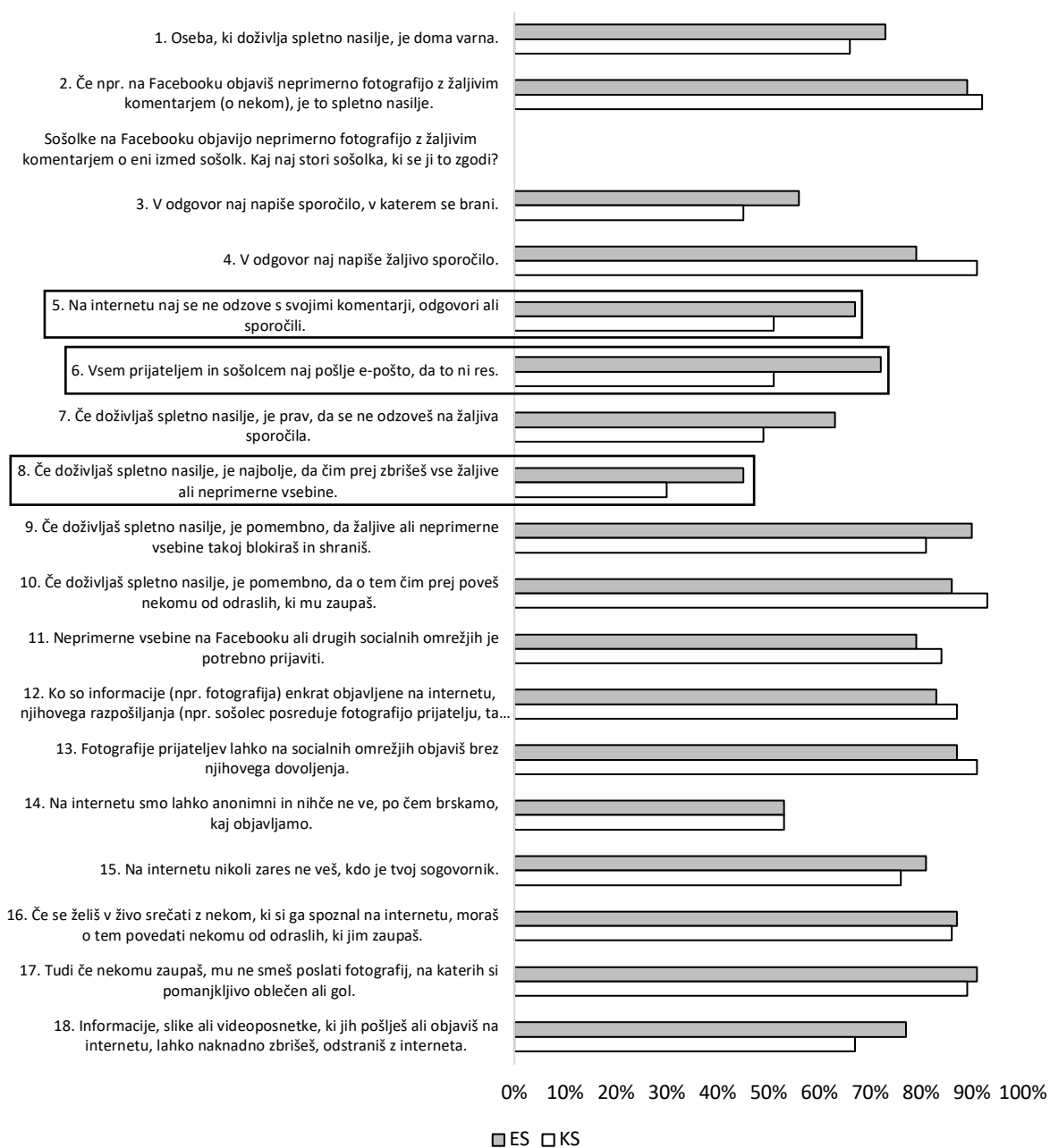
Primerjava uporabe strategij med posameznimi merjenji znotraj ES pa je pokazala, da je bilo iz merjenja v merjenje manj odgovorov, da se ne bi odzvali ali da bi se poskušali izogniti situaciji MVN, in več, da bi za pomoč prosili nekoga od sošolcev in sošolk.

OSNOVNA ŠOLA – 8. RAZRED

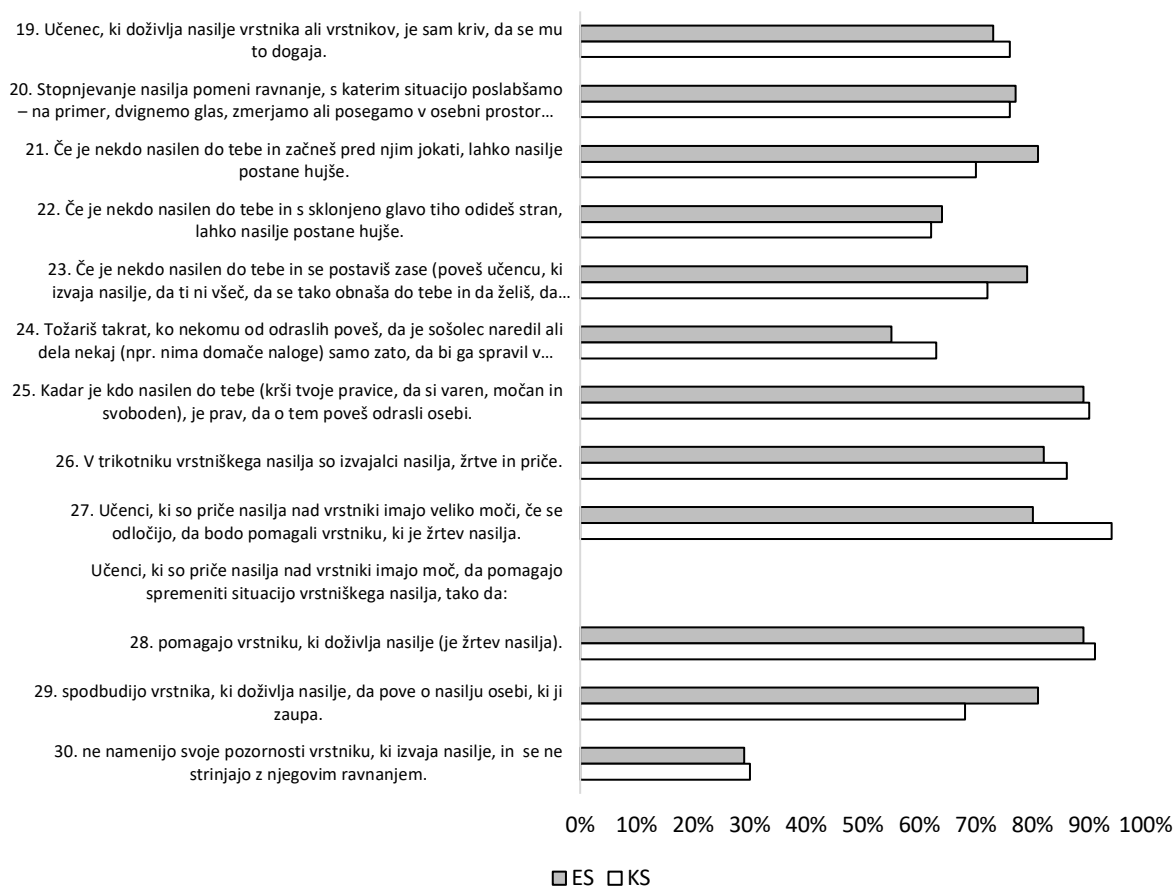
V 8. razredu smo izvedli 2 delavnici Programa NEON - Varni brez vrstniškega nasilja za osnovno šolo (modul za 8. razred). Vsebine in cilji delavnic so predstavljeni pri predstavitvi Programa NEON – Varni brez vrstniškega nasilja za osnovno šolo. Delavnice so potekale v obstoječih oddelkih. Izvedli smo jih v zaporedju, med izvedbo prve in druge delavnice je minil en oziroma trije dnevi .

Primerjava ES in KS – vprašanja zaprtega tipa

Učenci in učenke 8. razredov so najprej odgovorili na nekaj splošnih trditev o spletnem nasilju (Slika 8). Največja razlika v napredku v znanju se je pri učencih in učenkah iz ES v primerjavi z učenci in učenkami iz KS pokazala predvsem v zvezi z ustreznimi odzivi na spletno nasilje, in sicer so se bolj zavedali, da neprimernih vsebin ne smejo brisati niti se nanje odzvati, sami ali skupaj s sošolci in sošolkami iskati krivca ali obveščati drugih, da vsebine niso resnične. Kljub temu pa s Slike 8 lahko razberemo, da precejšen delež učencev in učenk iz obeh skupin (ES in KS) še vedno meni, da smo na internetu lahko povsem anonimni, da je potrebno čim prej izbrisati neprimerne vsebine in da se je nanje potrebno na nek način odzvati, se braniti. Omenjene vsebine so tiste, ki bi jih bilo treba najbolj intenzivno naslavljanje pri obravnavi splošnih vprašanj glede varne rabe spleta.

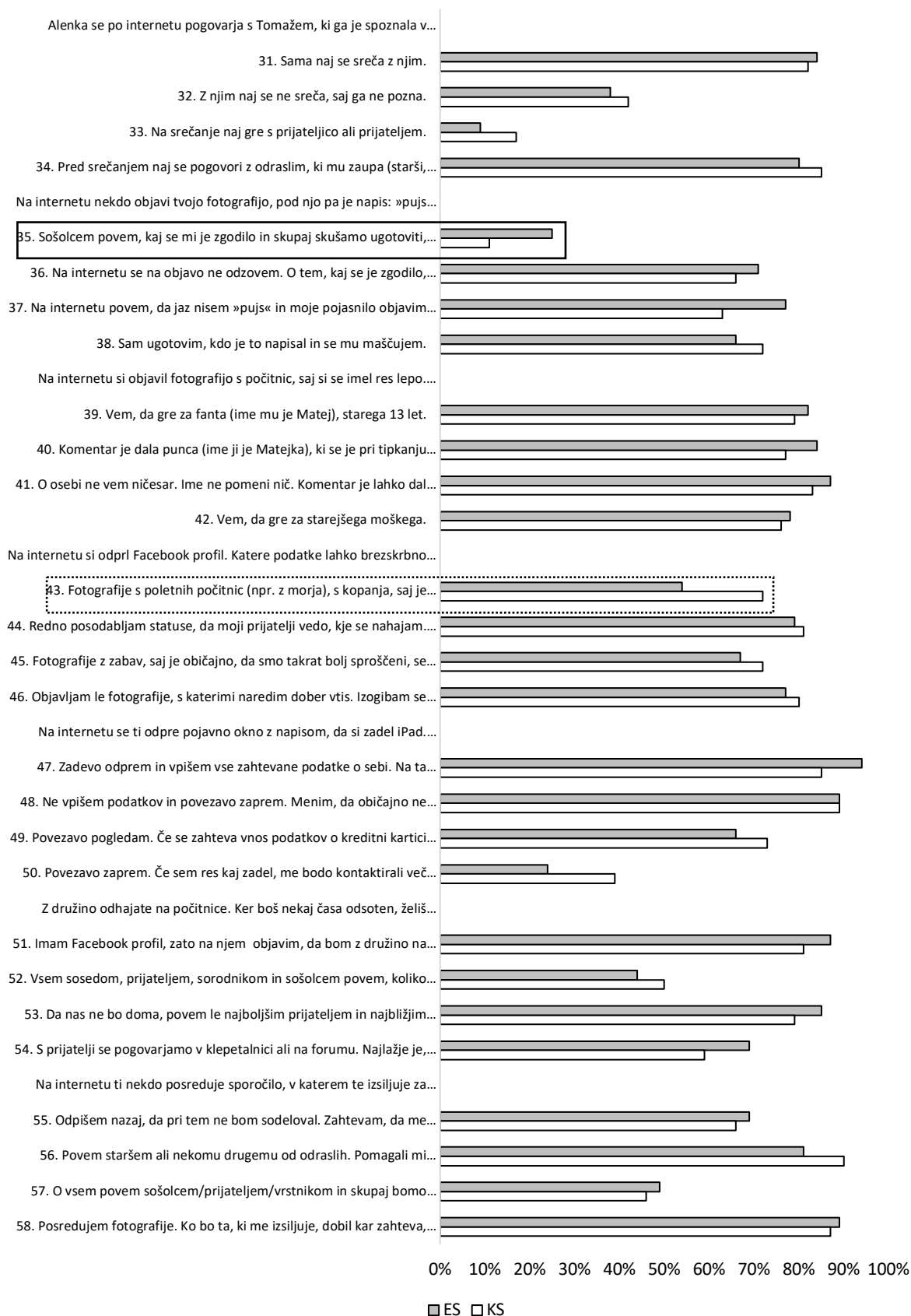

Slika 8. Odstotek pravih odgovorov za Vprašalnik poznavanja vsebin za 8. razred – primerjava med eksperimentalno in kontrolno skupino po izvedbi delavnic v ES – splošno o spletnem nasilju

Slika 9. Odstotek pravih odgovorov za Vprašalnik poznavanja vsebin za 8. razred – primerjava med eksperimentalno in kontrolno skupino po izvedbi delavnic v ES – splošno o MVN

Na Sliki 9 vidimo, da med ES in KS ni pomembnih razlik v poznavanju splošnih informacij o osebah, ki so vključene v situacijah MVN, odnosih in ravnanjih pri MVN. Smiselno bi bilo še bolj poudarjati, kakšna je vloga prič v MVN (med drugim precej učencev in učenk še vedno ne loči med tem, kaj je in kaj ni tožarjenje) in kakšni so ustrezni odzivi v MVN.

Slika 10. Odstotek pravilnih odgovorov za Vprašalnik poznavanja vsebin za 8. razred – primerjava med eksperimentalno in kontrolno skupino po izvedbi delavnic v ES – opisi situacij spletnega nasilja

Na Sliki 10 vidimo odgovore učencev in učenk o ustreznih odzivih v situacijah spletnega nasilja. Med ES in KS ni pomembnih razlik, razen pri odzivu na neprimerne spletne vsebine – več učencev in učenk iz ES je pravilno odgovorilo, da ne bi bilo primerno, da s sošolci in sošolkami skupaj poiščejo storilca spletnega nasilja. Pri tem velja poudariti, da je delež pravilnih odgovorov na to postavko kljub razlikam zelo nizek. Manjši delež pravilnih odgovorov smo zaznali še pri nekaterih odzivih na izsiljevanje po spletu, deljenju informacij osebne narave, objavljanju fotografij in načrtovanju srečanja v živo. Spletno nasilje je, kot kaže, tudi še v 8. razredu tema, ki bi jo bilo potrebno posebej naslavlјati in ji nameniti več pozornosti.

Primerjava med merjenji v ES

Ob pregledu rezultatov učencev in učenk iz ES smo ugotovili, da so ti skozi merjenja napredovali v poznavanju različnih dejstev o spletnem nasilju in spletni varnosti (na spletu se ne odzoveš, ne brišeš neprimernih vsebin; blokiraš in shraniš) ter o tem, kaj v situacijah MVN pomeni pasivno, agresivno in asertivno vedenje.

Primerjava ES in KS – vprašanja odprtega tipa

Primerjava odgovorov na vprašanja odprtega tipa je pokazala, da so učenci in učenke iz ES pomembno bolj točno odgovarjali na vprašanja o tem, kaj je spletno nasilje in kaj je v primeru MVN pasivno ravnanje žrtev.

Uporaba strategij

Razlike v uporabi strategij pri primerjavi ES/KS ter znotraj ES se niso izkazale kot pomembne.

SREDNJA ŠOLA

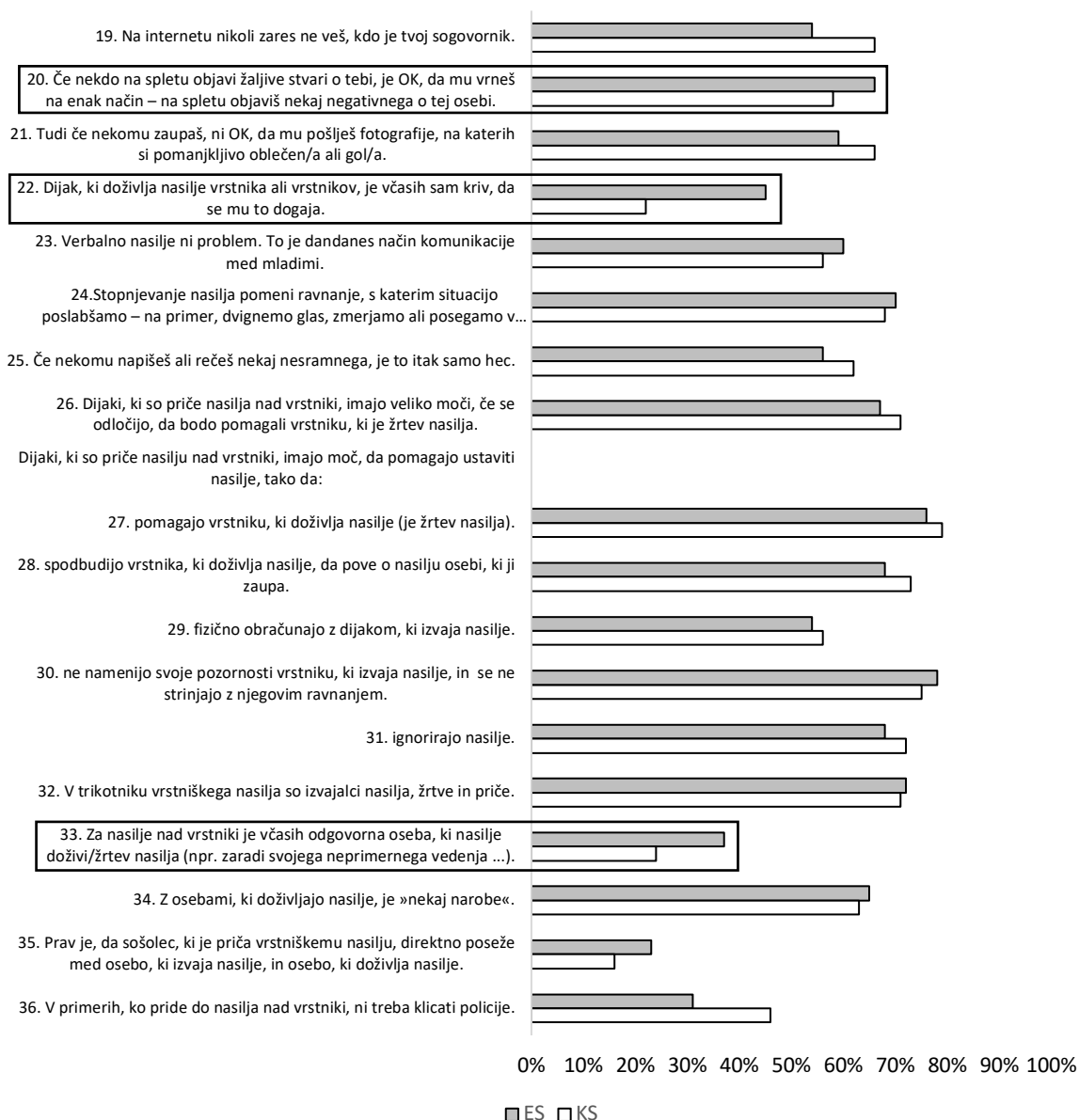
V srednji šoli smo izvedli 4 delavnice Programa NEON – Varni brez nasilja za srednjo šolo. Vsebine in cilji delavnic so predstavljeni pri predstavitvi Programa NEON – Varni brez nasilja za srednjo šolo. Delavnice so potekale v obstoječih oddelkih. Izvedli smo jih v zaporedju v obdobju enega oziroma dveh mesecev.

Primerjava ES in KS – vprašanja odprtega tipa

V prvem delu vprašalnika so dijaki in dijakinje odgovorili na 18 vprašanj odprtega tipa, pri čemer so dijaki in dijakinje iz ES ob drugem testiranju v primerjavi z dijaki in dijakinje iz KS pokazali pomembno več znanja o vzrokih nasilja, o pasivnem in asertivnem ravnanju v situacijah nasilja, o tem, kakšno moč imajo priče ter kakšen je ustrezen odziv žrtve pri MVN. Bolj podrobno so poznali tudi, katera vedenja predstavljajo spolno nasilje.

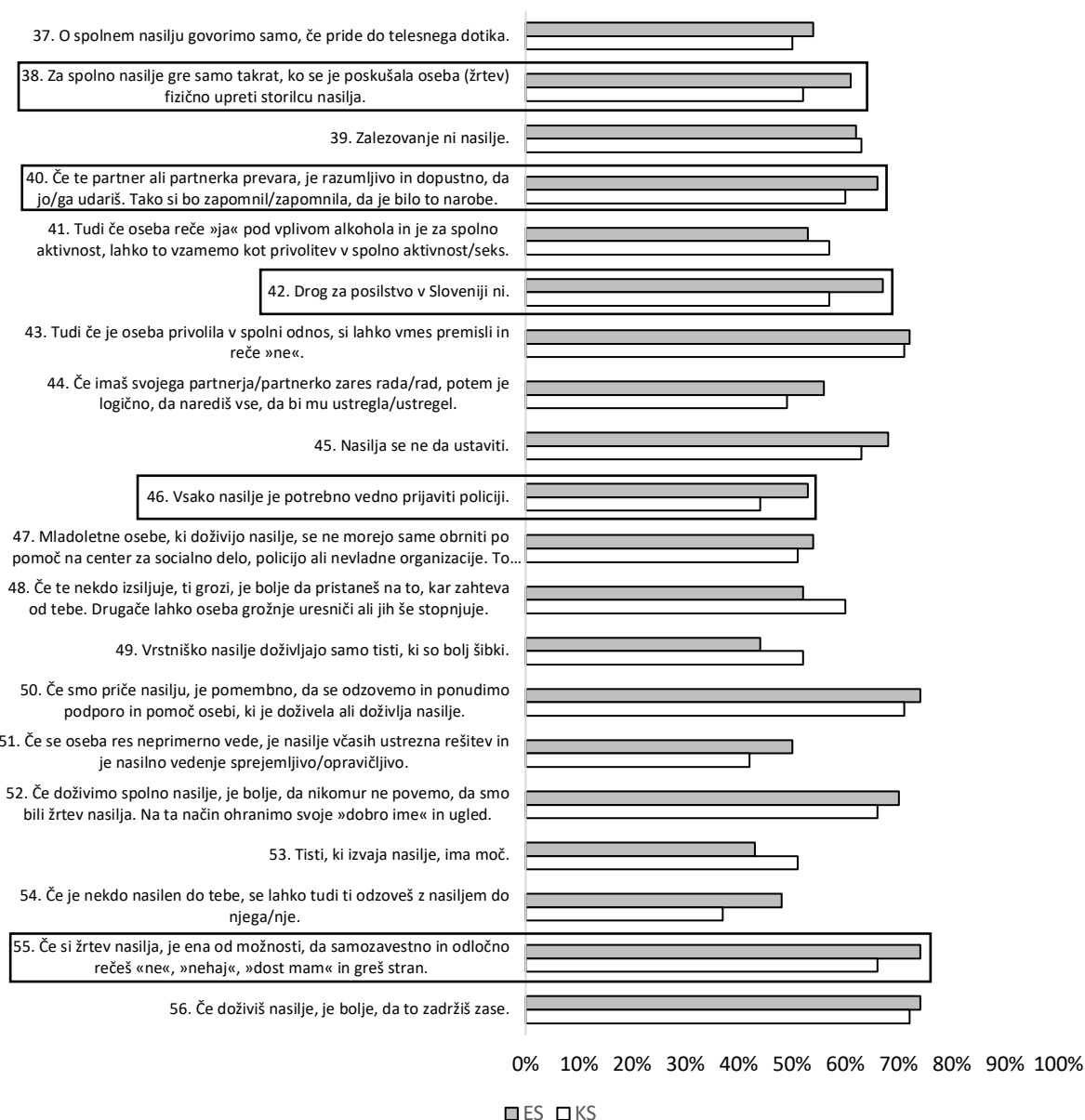
Primerjava ES in KS – vprašanja zaprtega tipa

V nadaljevanju so dijaki in dijakinje odgovarjali na vprašanja zaprtega tipa. Trditve so zajemale splošne informacije o MVN, spletnem in spolnem nasilju. Rezultati so prikazani na Slikah 11 in 12.

Slika 11. Odstotek pravilnih odgovorov za Vprašalnik poznavanja vsebin za srednjo šolo – primerjava med eksperimentalno in kontrolno skupino po izvedbi delavnic v ES – splošno o MVN in spletnem nasilju

Na sliki 11 vidimo, da so se pomembne razlike v drugem merjenju (po izvedenih delavnicah) v prid ES pokazale v njihovem znanju v zvezi z MVN, in sicer, da za nasilje ni odgovorna žrtev in v zvezi s spletnim nasiljem, in sicer, da se na neprimerne vsebine ne odzoveš na enak način, da je torej odgovor na nasilje z nasiljem neustrezna rešitev.

Slika 12. Odstotek pravilnih odgovorov za Vprašalnik poznavanja vsebin za srednjo šolo – primerjava med eksperimentalno in kontrolno skupino po izvedbi delavnic v ES – splošno o MVN in spolnem nasilju

Na Sliki 12 pa rezultati kažejo, da so dijaki in dijakinje iz ES pomembno večkrat pravilno odgovorili na trditve v zvezi s tem, kakšen je ustrezen odziv v MVN ter o nekaterih vsebinah v zvezi s spolnim nasiljem – da droge za posilstvo obstajajo tudi v Sloveniji in da za spolno nasilje ne gre samo takrat, ko se žrtev poskuša upreti. Pomembno več dijakov in dijakinj iz ES je v primerjavi z dijaki in dijakinjami iz KS tudi pravilno odgovorilo, da je vsako nasilje potrebno prijaviti ter da ni dopustno, da udariš svojega partnerja ali partnerko, če te ta prevara.

Kljub temu, da se je pri nekaterih vsebinah izkazalo, da so imele delavnice v ES pozitiven vpliv na znanje dijakov in dijakinj o različnih oblikah nasilja, pa velja opozoriti, da so tudi dijaki in dijakinje iz KS na večino trditev odgovarjali podobno kot njihovi vrstniki in vrstnice iz ES. Pri tem lahko z rezultatov s Slik

9 in 10 sklepamo, da bo v prihodnje potrebno še več pozornosti nameniti vsebinam, s katerimi so se dijaki in dijakinje seznanili na delavnicah, saj še vedno obstaja precejšen delež dijakov in dijakinj, ki so na trditve odgovorili napačno.

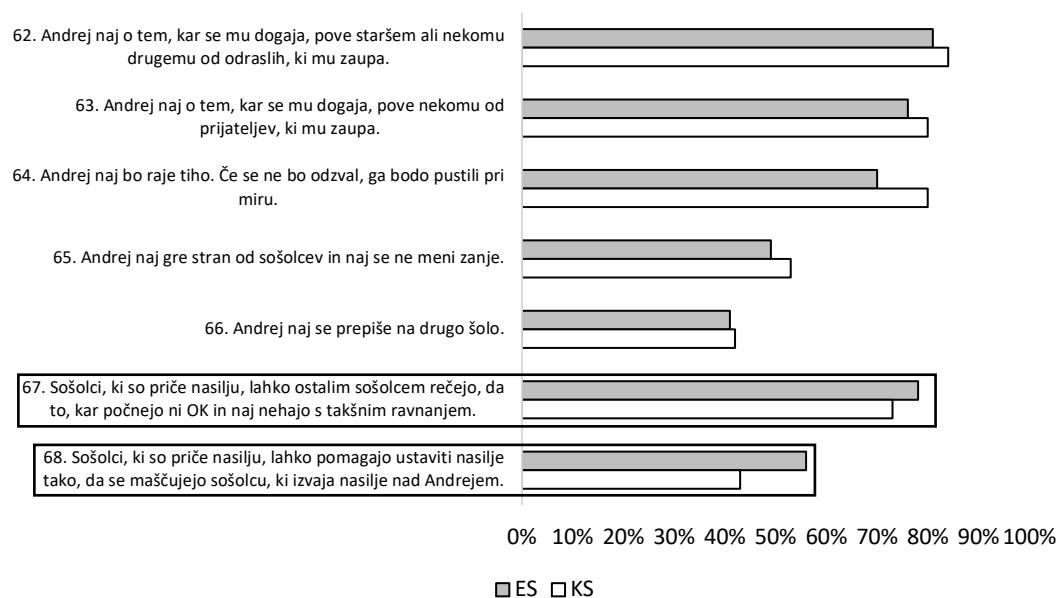
Zadnji del vprašalnika za dijake in dijakinje je vseboval tri opise situacij različnih oblik nasilja. Dijaki in dijakinje so pri vsakem opisu najprej odgovorili na vprašanja odprtega tipa, nato pa še na vprašanja zaprtega tipa. V nadaljevanju prikazujemo rezultate po sklopih glede na oblike nasilja v posameznih opisih.

Andrej

Andrej se je skupaj s starši preselil v Ljubljano in se priključil 2. letniku neke ljubljanske srednje šole. V letniku so že oblikovane skupine, ki se družijo med seboj, zato je Andrej precej osamljen. Je nekoliko nižje rasti, najmanjši v razredu. Kmalu ga začnejo nekateri sošolci zbadati z žaljivimi imeni – palček, pritlikavec ipd. V njegove zvezke in na tablo rišejo risbe, ki predstavljajo Andreja v žaljivih položajih, in se jim nato smejejo. Počakajo ga pred šolo in hodijo za njim ter ga zafrkavajo, mu grozijo, naj se raje na prikaže več v šoli. Andrej je bil že nekajkrat v preteklosti v podobnem položaju. Ponovno mu je zelo težko. Je žalosten, na trenutke obupan. Zdi se mu, da se to ne bo nikoli nehalo. Pogosto ga boli trebuh, ne more spati, ne želi več v šolo. Nekaterim sošolcem je žal, da je Andrej tarča posmeha, vendar ne upajo ničesar narediti, da se nekateri sošolci ne bi spravili tudi nanje.

Pri prvi opisani situaciji, kjer gre za MVN, so dijaki in dijakinje iz ES v primerjavi z dijaki in dijakinjami iz KS pri odgovarjanju na vprašanja odprtega tipa pokazali pomembno več znanja o tem, kakšen je ustrezen odziv žrtve MVN ter o tem, kako pomembno vlogo imajo priče MVN.

Njihove odgovore na vprašanja zaprtega tipa prikazujemo na Sliki 13.

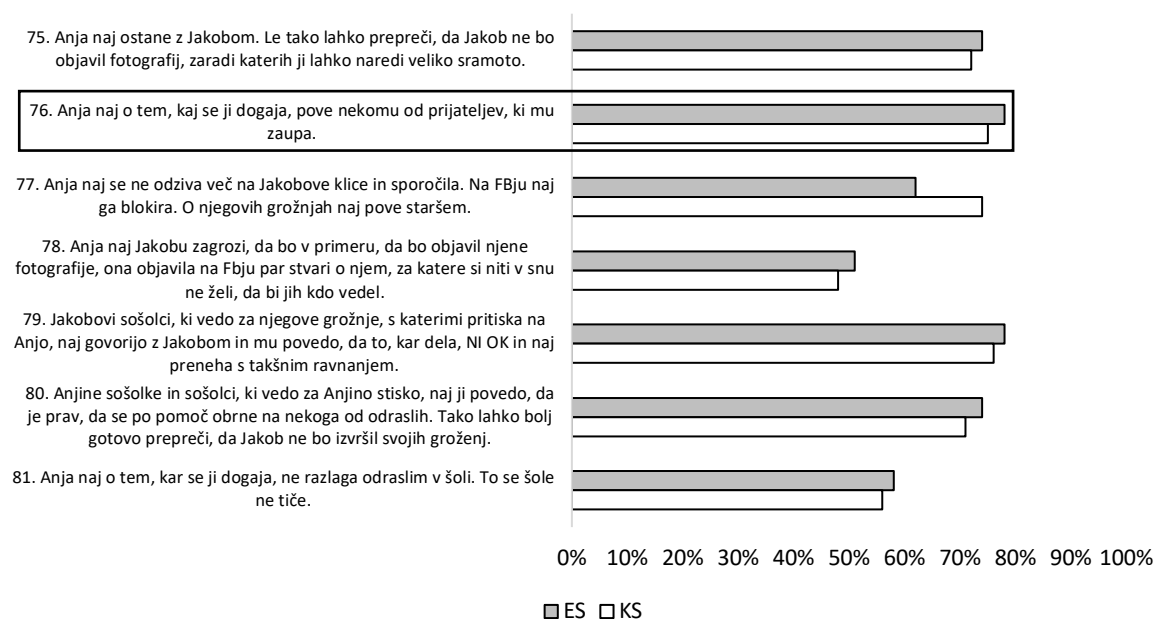
Slika 13. Odstotek pravih odgovorov za Vprašalnik poznavanja vsebin za srednjo šolo – primerjava med eksperimentalno in kontrolno skupino po izvedbi delavnic v ES – opis situacije MVN

Odgovori na Sliki 13 so skladni z odgovori na vprašanja odprtega tipa – med dijaki in dijakinjami iz ES jih je več pravilno odgovorilo, kaj lahko naredijo priče MVN.

Anja in Jakob

Anja in Jakob hodita v 3. letnik srednje šole in sta par že od konca 1. letnika. Nista sošolca. Za Anjo se zanimajo tudi drugi fantje, zato je Jakob ljubosumen, čeprav pred Anjo trdi, da to ni res/to zanika. Od Anje zahteva, da je ves čas dosegljiva na telefon in da vsakič, ko se slišita, vklopi tudi video, da vidi s kom in kje je. Anja mu je ves čas zvesta, a njegovega vedenja ima počasi dovolj, zato želi prekiniti zvezo z njim. Jakob se o tem sploh noče pogovarjati, niti slišati noče za to. Anji grozi, da če ga bo pustila, bo objavil na FB fotografijo, na kateri je Anja skoraj gola. Posnel jo je, ko ste začela hoditi. Anja se zdaj zelo boji, kaj bi rekli starši, učitelji in vsi njeni prijatelji, če bi se to res zgodilo. Je v veliki stiski. Že nekaj časa ne more spati, nima apetita, pretežni del časa je zaskrbljena.

V primeru spletnega nasilja so pri odgovorih na vprašanja odprtega tipa dijaki in dijakinje iz ES podali pomembno več pravih odgovorov, da gre za spletno nasilje – večkrat so ga pravilno prepoznali. Pri ostalih odgovorih se dijaki in dijakinje iz ES in KS niso pomembno razlikovali.

Slika 14. Odstotek pravih odgovorov za Vprašalnik poznavanja vsebin za srednjo šolo – primerjava med eksperimentalno in kontrolno skupino po izvedbi delavnic v ES – opis situacije spletnega nasilja

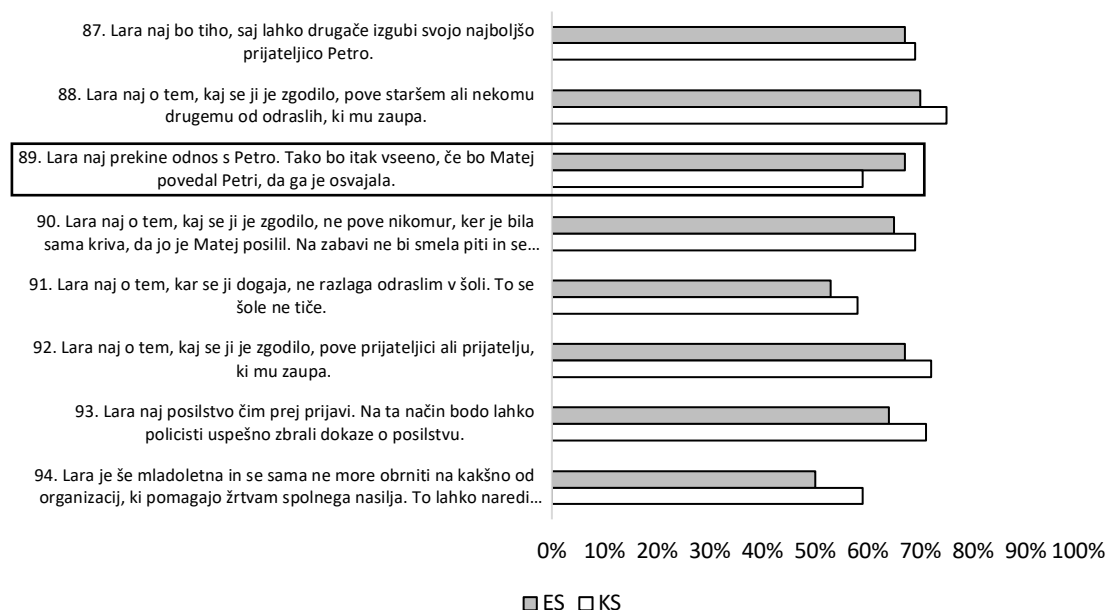
Na Sliki 14 vidimo, da obstajajo majhne razlike med ES in KS v številu pravih odgovorov. Pomembne razlike med ES in KS so se pokazale le za odgovor, da je o nasilju dobro povedati nekomu od prijateljev in prijateljic.

Lara

Petra in Lara sta najboljši prijateljici že od prvega dne na srednji šoli, zdaj sta v 2. letniku. Vse si zaupata. Petra je Lari povedala, da ji je zelo všeč eden od dijakov iz 4. letnika, Matej, vendar se zanjo niti ne zmeni. Petra si Mateja ogleduje na šolskih hodnikih in ves čas sanjari o njem, ne upa pa pristopiti k njemu in se mu predstaviti. Lari gre njeno govorenje o njem že pošteno na živce. Nekega večera Lara sreča Mateja na zabavi, Petra je zbolela in ostala doma. Lara je popila že precej alkohola, zato se odpravi do Mateja in ga začne spraševati, če sploh ve, da Petra obstaja in ali ima pri njem kaj možnosti. Matej se ne zmeni za njena vprašanja, jo pa povabi na plesišče. Lara pleše z njim, popijeta še več, nato Lari postane slabo in odide ven na svež zrak. Matej jo poišče in ji ponudi prevoz do doma. Na poti ustavi v temni ulici in jo začne otipavati. Lara se nekaj časa brani, nato pa v omotičnem stanju pusti, da gresta do konca. Matej jo potem odloži pred vrati njene hiše in ji reče, naj to ostane med njima, sicer bo povedal Petri, da ga je osvajala in se obešala po njem.

Pri odgovorih na vprašanja odprtega tipa v zvezi s situacijo spolnega nasilja se je pokazalo, da so dijaki in dijakinje iz ES bolj pravilno odgovarjali na vprašanje, kaj lahko naredi Petra, če izve, kaj se je dogajalo Lari. Pri ostalih odgovorih ni bilo pomembnih razlik.

Na Sliki 15 pa so prikazane razlike med dijaki in dijakinjami ES in KS za odgovore na vprašanja zaprtega tipa.

Slika 15. Odstotek pravilnih odgovorov za Vprašalnik poznavanja vsebin za srednjo šolo – primerjava med eksperimentalno in kontrolno skupino po izvedbi delavnic v ES – opis situacije spolnega nasilja

Slika 15 kaže, da je več dijakov in dijakinj iz KS odgovorilo pravilno na večino postavk, pomembna razlika v prid ES se je pokazala le pri odgovoru o odnosu med Laro in Petro.

Tudi na podlagi rezultatov, ki so prikazani na Slikah 13, 14 in 15, lahko zaključimo podobno kot pri drugem delu – da namreč precejšen odstotek dijakov in dijakinj še vedno odgovori napačno, kar kaže na potrebo po nadaljnjem ozaveščanju celotne populacije dijakov in dijakinj o tem, kako naj ravnajo v različnih situacijah nasilja.

Primerjava med merjenji v ES

Pri ugotavljanju napredka v znanju znotraj ES (med posameznimi testiranj) smo ugotovili, da dijaki in dijakinje po delavnicah bolj prepoznajo različne situacije nasilja, bolj se zavedajo, kako se počuti žrtev in več jih odgovori pravilno, da žrtev ni nikoli odgovorna za nasilje. Poleg tega se je izkazalo, da so bolj poznali pasiven in asertiven odziv pri MVN ter se zavedali, da je odgovor na nasilje z nasiljem neustrezen odziv. Več jih je vedelo, kakšni so ustrezni odzivi v situacijah nasilja in na koga se lahko obrnejo po pomoč, vključno z izkazanim večjim znanjem o tem, kako pomembno vlogo imajo priče pri nasilju. V zvezi s problemom intimno-partnerskega nasilja pa se je pokazal napredek v znanju, da je tudi zalezovanje nasilje in da ni dopustno, da nekdo udari svojega partnerja ali partnerko, če ga/jo ta prevara.

OMEJITVE EVALVACIJSKE ŠTUDIJE IN ZAKLJUČKI

Glavna omejitev študije je majhen priložnostni vzorec, v katerem smo naleteli na težave pri izvedbi odloženega merjenja v KS v vrtcih in srednjih šolah. Izkazalo se je tudi, da so bili vprašalniki, še zlasti za nižje razrede v osnovni šoli (2. in 3. razred), preobsežni in nekatere postavke prezahtevne. Po drugi strani pa so bile nekatere postavke prelahke, saj smo se iz etičnih razlogov izogibali trditvam, ki bi sugerirale izbiro napačnih odgovorov.

A kljub omejitvam, lahko zaključimo, da otroci in mladostniki in mladostnice tako v ES kot tudi v KS nekatere vsebine v zvezi s problematiko nasilja kar dobro poznajo, o nekaterih vsebinah pa bi potrebovali še več informacij in znanja, da bi se znali ustrezno odzvati, če bi se v vlogi žrtve ali priče znašli sami.

Delavnice so imele pri otrocih, mladostnikih in mladostnicah v ES pozitiven in pomemben učinek v smeri boljšega poznavanja nekaterih vsebin (kakšen je ustrezen odziv v primeru MVN; za pomoč lahko prosiš vrstnike; kaj je in kaj ni tožarjenje; priče lahko pomagajo ustaviti nasilje; dejstva o spletnem nasilju in spletni varnosti; samozaščitne veščine, ko otroka ogroža neznana odrasla oseba; o ne varnih skrivnostih je pomembno odrasli zaupni osebi; o grožnjah na spletu je pomembno povedati odrasli zaupni osebi; v primeru neprimerne dotika je pomembno, da greš stran).

Največji napredek smo zabeležili v pri otrocih v vrtcu in pri mladostnikih in mladostnicah v srednji šoli. Slednje je lahko povezano tudi z največjim številom izvedenih delavnic, ki so potekale v presledku enega tedna (ena delavnica na teden).

Glede na to, da je bilo število izvedenih delavnic v posameznih starostnih obdobjih majhno (otroci v vrtcu in dijaki in dijakinje so imeli po 4 delavnice, učenci in učenke pa po 2 delavnici), lahko sklepamo, da lahko že v tako kratkem času oz. z omejenim obsegom dosežemo nekatere opazne spremembe v znanju, v nekaterih primerih pa celo uporabo ustrežnejših strategij. To je spodbudno predvsem z vidika časovne stiske, s katero se soočajo strokovni delavci in strokovne delavke v VIZ. Takšni rezultati namreč kažejo, da lahko že z nekoliko truda dosežemo precejšnje spremembe. V primeru, da imajo otroci, učenci in učenke ter dijaki in dijakinje še možnost ponavljanja znanj in prakticiranja ustreznih strategij, pa lahko pričakujemo, da bodo takšna znanja tudi ponotranjili in strategije utrdili. Kot so različne študije že pokazale, so namreč najbolj učinkoviti procesno naravnani, daljši programi z več deli oz. srečanji, ki zagotavljajo priložnosti za prakticiranje veščin (Ttofi in Farrington, 2011; Vreeman in Carroll, 2007).

Program NEON – Varni brez nasilja

Program Neon – Varni brez nasilja je primarno preventivni program. Njegov osnovni cilj je krepiti **varovalne dejavnike otrok, mladostnic in mladostnikov**, da bi se znali in zmogli zaščititi pred različnimi oblikami nasilja in da tudi sami ne bi povzročali nasilja. Osnovno sporočilo programa otrokom, mladim in odraslim je, da nasilje nikoli ni pravi način za ravnanje v medosebnih odnosih in da imamo vsi ljudje pravico, da smo **varni, močni in svobodni**.

Program NEON – Varni brez nasilja vključuje 4 programe:

- Program NEON – Varni brez nasilja za vrtec,
- Program NEON – Varni brez nasilja za osnovno šolo,
- Program NEON – Varni brez vrstniškega nasilja za osnovno šolo,
- Program NEON – Varni brez nasilja za srednjo šolo.

V okviru različnih modulov programa obravnavamo sledeče vsebine: vrstniško nasilje, spolno nasilje na škodo otrok in mladih, nasilje s strani osebe, ki je otrok ne pozna, nasilje v intimno-partnerskih odnosih, zaščita pravic, da si »varen, močan in svoboden« in spoštovanje pravic drugih, spletna varnost, krepitev podporne socialne mreže vrstnikov, vrstnic in odraslih, varni in ne-varni dotiki, varne in ne-varne skrivnosti.

Program ponuja pozitiven pristop za obravnavo resnih in zahtevnih tem, povezanih s problematiko nasilja. Otrokom, mladostnikom in mladostnicam na pozitiven in njihovi starosti primeren način spregovori o problematiki nasilja in jih okrepi, da bi se znali na nasilje ustrezno odzvati, se zaščititi in ga ne povzročati. Idealno je, če se otroci s sporočili in veščinami Programa NEON seznaniijo najprej v vrtcu in potem ponovno v osnovni in srednji šoli.

Program NEON – Varni brez nasilja za vrtec

Program NEON – Varni brez nasilja za vrtec predstavlja enostaven in učinkovit način, kako z otroki v vrtcu spregovoriti o problematiki nasilja in spolne zlorabe otrok. Kot ciljni skupini poleg otrok nagovori tudi zaposlene v vrtcu in starše otrok kot pomembne osebe v otrokovi socialni mreži. Izhaja iz moči, ki jih imajo otroci in odrasli, in se osredotoča na krepitev varovalnih dejavnikov otrok: **podporna socialna mreža vrstnikov, vrstnic in odraslih, informacije in znanje, socialno-čustvene kompetence in samozavestno vedenje otrok, konkretna podpora in pomoč odraslih, ko jo otrok potrebuje.**

Komu je program namenjen?

Namenjen je predšolskim otrokom, starim od štiri do šest let, njihovim staršem in zaposlenim v vrtcu.

Izvedba programa

Izvedba programa v vrtcu vključuje predstavitev za zaposlene v vrtcu in predstavitev za starše ter 4 delavnice za otroke (za vsako skupino otrok). Optimalno je, da med in po izvedbi delavnic za otroke vzgojiteljice in vzgojitelji z otroki izvajajo aktivnosti za ponovitev znanj in prakticiranje veščin, s katerimi so se otroci seznanili na delavnicah.

Predstavitve za odrasle

Na začetku programa izvedemo predstavitev za zaposlene v vrtcu. Vabljeni so vsi zaposleni. Sledi predstavitev za starše. Predstavitvi trajata okvirno dve pedagoški uri.

Odraslim predstavimo:

- program NEON - Varni brez nasilja,
- delavnice za otroke,
- osnovne informacije o problematiki nasilja in zlorabi otrok,
- možne posledice nasilja, zlorabe,
- priporočila za pogovor z otrokom o nasilju, zlorabi in ustrezen odziv na razkritje nasilja, zlorabe,
- priporočila za izvajanje preventivnih aktivnosti.

Delavnice za otroke

Po predstavitev za odrasle izvedemo štiri delavnice za otroke. Na delavnicah predstavimo tri vrste situacij, ko so otroci lahko žrtve nasilja ali zlorabe. Najprej obravnavamo **problem vrstniškega nasilja**. Nadaljujemo z **nasiljem neznane osebe** oziroma tveganjem za ugrabitev otrok. Zaključimo s primerom, ko je otrok lahko žrtev **spolne zlorabe s strani odrasle osebe, ki jo pozna**.

Otroci se seznani in učijo:

- o pravicah vseh otrok, da so varni, močni in svobodni,
- o tem, kako prepoznati potencialno nevarne situacije nasilja, zlorabe in kako se nanje ustrezno odzvati,
- komunikacijskih veščin,
- o tem, kako pomembna je pomoč in podpora vrstnikov in vrstnic,
- o tem, kako povedati o izkušnjah nasilja ali o svoji stiski odrasli zaupni osebi.

Teme obravnavamo s pomočjo fotografij, lutk, z igro vlog in skupinsko diskusijo. Spodbujamo aktivno sodelovanje otrok.

Zadnjo delavnico zaključimo z igro vlog, v kateri kot zaupna odrasla oseba nastopi vzgojiteljica/vzgojitelj v skupini v vrtcu.

Po vsaki delavnici v skupini z otroki sledi še čas za ponovitev – čas za individualne pogovore med otroki in izvajalkami/izvajalci delavnic. V času za ponovitev imajo otroci možnost ponoviti sporočila in veščine, ki so se jih naučili na delavnici, zastaviti dodatna vprašanja ali tudi zaupati svojo stisko glede izkušenj nasilja in dobiti podporo in pomoč.

Delavnice za otroke potekajo v obstoječih skupinah v vrtcu. Za izvedbo vsake delavnice načrtujemo 60 minut (30-40 minut za skupinsko izvedbo in 20-30 minut za čas za ponovitev). Optimalno je, da se delavnice izvedejo v štirih zaporednih tednih in sicer ena delavnica na teden, z vmesnimi ponovitvami in prakticiranjem veščin. Delavnice izvede tim dveh usposobljenih izvajalk oziroma izvajalcev.

Predstavitev vsebinskih sklopov in ciljev delavnic

Delavnica 1

Vsebine

- Čustva (prijetna in neprijetna, kako jih izraziti na ustrezen način, kako jih prepoznati pri drugih in se odzvati nanje ...)
- Pravice biti varni, močni in svobodni
- Ko se počutim varno, ko se ne počutim varno; kaj lahko naredim, če se ne počutim varno

Cilji

- Otroci se naučijo prepoznavati osnovna čustva (veselje, žalost, jezo, strah) in v različnih situacijah čustvene odzive pri sebi in pri drugih.
- Otroci spoznajo koncept pravic »varni, močni in svobodni« in se naučijo prepoznati, kdaj so njim in drugim odvzete njihove pravice, da so varni, močni in svobodni.
- Otroci se naučijo prepoznati občutek varnosti in kako ravnati v primeru, če se izgubijo in se ne počutijo varno.

Delavnica 2

Vsebine

- Prijateljstvo
- Vrstniško nasilje
- Kako se odzvati v primerih vrstniškega nasilja – kaj lahko naredimo, da ustavimo vrstniško nasilje
- Dogovor v vrstovski skupini (prijaznost, spoštovanje ...).

Cilji

- Otroci se naučijo prepoznati pozitivno in neprimerno medsebojno komunikacijo.
- Otroci spoznajo in prepoznajo značilnosti dobrega, pravega in nepravega prijateljstva.
- Otroci prepoznajo, kdaj gre za vrstniško nasilje in se naučijo veščine za ustrezen odziv v primeru vrstniškega nasilja.
- Otroci spoznajo, da je pomembno spoštovati svoje prijatelje, prijateljice, vrstnike, vrstnice in so jim pripravljeni pomagati, ko so v stiski in potrebujejo pomoč.
- Otroci se naučijo strategij konstruktivnega reševanja konfliktov in spoštljive, pozitivne medsebojne komunikacije.

Delavnica 3

Vsebine

- Neznanci
- Pravila za osebno varnost

Cilji

- Otroci se s pomočjo primerov naučijo prepoznati potencialno nevarne situacije, ko gre lahko za grožnjo ugrabitve ali druge oblike zlorabe s strani neznanega storilca.
- Otroci spoznajo možne načine za samozaščitno ravnanje in jih preizkušajo v spontanem igranju vlog.
- Otroci okrepijo zaupanje, da se v primerih nasilja ali v drugih situacijah, ko se ne počutijo varno, po pomoč obrnejo na odrasle.

Delavnica 4

Vsebine

- Moje telo in intimni deli telesa
- Primerni (varni) dotiki in dotiki, ki niso primerni
- Tveganje za spolno nasilje
- Varne skrivnosti in skrivnosti, ki niso varne
- Krepitev otrokovih moči, da pove o nasilju, zlorabi odrasli osebi, ki ji zaupa

Cilji

- Otroci poznajo in znajo poimenovati posamezne dele telesa.
- Otroci ločijo med primernim in neprimernim dotikom.
- Otroci loči med varno skrivnostjo in skrivnostjo, ki ni varna.
- Otroci se naučijo prepoznati potencialne situacije spolne zlorabe.
- Otroci se naučijo samozaščitnih veščin za ustrezen odziv v primeru tveganja spolne zlorabe.
- Otroke spodbujati, opolnomočiti, da zmorejo odločno reči »ne«, »nehaj«.
- Otroci se naučijo prepoznati odrasle osebe, na katere se lahko obrnejo po pomoč.
- Otroke opogumiti in okrepiti, da povedo o spolni zlorabi in poiščejo pomoč pri odraslih.

Program NEON – Varni brez nasilja za osnovno šolo

Program NEON – Varni brez nasilja za osnovno šolo predstavlja enostaven in učinkovit način, kako z mlajšimi otroki v osnovni šoli spregovoriti o problematiki nasilja. Kot ciljni skupini poleg otrok nagovori tudi zaposlene v osnovni šoli in starše otrok. Osredotoča se na krepitev varovalnih dejavnikov otrok: **podporna socialna mreža vrstnikov, vrstnic in odraslih, informacije in znanje, socialno-čustvene kompetence otrok, konkretna podpora in pomoč odraslih, ko jo otrok potrebuje.**

Komu je program namenjen?

Program je namenjen učencem in učenkam od 2. do 4. razreda osnovne šole, njihovim staršem in zaposlenim v osnovni šoli.

Izvedba programa

Izvedba programa v osnovni šoli vključuje predstavitev za zaposlene v šoli in predstavitev za starše ter 2 delavnici za otroke (za vsak oddelek). Optimalno je, da med in po izvedbi delavnic za otroke učiteljice oz. učitelji z otroki izvajajo aktivnosti za ponovitev znanj in prakticiranje veščin, s katerimi so se otroci seznanili na delavnicah.

Predstavitve za odrasle

Na začetku programa izvedemo predstavitev za zaposlene v osnovni šoli. Vabljeni so vsi zaposleni. Sledi predstavitev za starše. Predstavitvi okvirno trajata dve pedagoški uri.

Odraslim predstavimo:

- Program NEON - Varni brez nasilja,
- delavnice za otroke,
- osnovne informacije o problematiki nasilja,
- možne posledice nasilja,
- priporočila za ustrezen odziv na razkritje nasilja,
- preventivne aktivnosti za utrjevanje, nadgradnjo znanja, samozaščitnih veščin.

Delavnice za otroke

Po predstavitev za odrasle izvedemo dve delavnici za otroke. Na delavnicah predstavimo tri vrste situacij, ko so otroci lahko žrtve nasilja. Najprej obravnavamo **problem vrstniškega nasilja**, nadaljujemo z **nasiljem oziroma tveganjem ugrabitve otroka s strani neznanega storilca** in končamo s primerom, ko je otrok lahko žrtev **spolne zlorabe s strani odraslega, ki ga pozna**.

Otroci se na delavnicah seznanijo in učijo:

- o pravicah vseh otrok, da so varni, močni in svobodni,
- kako prepoznati potencialno nevarne situacije nasilja in kako se nanje samozaščitno odzvati,
- komunikacijskih veščin,
- kako pomembna je pomoč in podpora vrstnikov in vrstnic,
- kako povedati o izkušnji nasilja ali o svoji stiski odrasli zaupni osebi.

Teme obravnavamo z igro vlog in skupinsko diskusijo. Spodbujamo aktivno sodelovanje otrok. Zadnjo delavnico zaključimo z igro vlog, v kateri kot zaupna odrasla oseba nastopi učiteljica/učitelj v razredu.

Po vsaki delavnici v skupini z otroki sledi še čas za ponovitev – čas za individualne pogovore med otroki in izvajalkami/izvajalci delavnic, ko imajo otroci možnost ponoviti na delavnici predstavljena sporočila, izmenjati svoje izkušnje, zastaviti dodatna vprašanja ali tudi zaupati svojo stisko zaradi izkušenj nasilja in dobiti podporo in pomoč.

Delavnici za otroke potekajo v obstoječih oddelkih. Za izvedbo vsake delavnice načrtujemo dve šolski uri (60 minut za skupinsko aktivnost in 30 minut za čas za ponovitev). Optimalno je, da se delavnici izvedeta v dveh zaporednih tednih in sicer ena delavnica na teden, z vmesnimi ponovitvami in prakticiranjem veščin. Delavnici izvede tim treh usposobljenih izvajalk oziroma izvajalcev.

Predstavitev vsebinskih sklopov in ciljev delavnic

Delavnica 1

Vsebine

- Pravice varni, močni, svobodni
- Ko se počutim varno in ko se ne počutim varno
- Vrstniško nasilje
- Posledice vrstniškega nasilja
- Kako se odzvati v primerih vrstniškega nasilja

Cilji

- Otroci spoznajo (ali ponovijo) koncept pravic »varni, močni in svobodni« in se naučijo prepoznati, kdaj so njim in drugim odvzete njihove pravice, da so varni, močni in svobodni.
- Otroci se naučijo prepoznati občutek varnosti in kako ravnati v primeru, če se ne počutijo varno.
- Otroci prepoznajo, kdaj gre za vrstniško nasilje in se naučijo veščin za ustrezen odziv v primeru vrstniškega nasilja.

- Otroci razumejo, da je pomembno spoštovati svoje prijatelje, prijateljice, vrstnike, vrstnice in so jim pripravljeni pomagati, ko so v stiski in potrebujejo pomoč.
- Otroci razumejo, da se lahko v primeru vrstniškega nasilja obrnejo po pomoč na odrasle.

Delavnica 2

Vsebine

- Neznanci
- Skrb za svoje telo
- Varni dotiki in dotiki, ki niso varni
- Kako se odzvati ob neprimernem dotiku (dotiku, ki ni varen)
- Varne skrivnosti in skrivnosti, ki niso varne
- Pogovor z zaupno osebo

Cilji

- Otroci se naučijo prepoznati potencialno nevarne situacije, ko gre lahko za grožnjo ugrabitve ali druge oblike zlorabe s strani neznanega storilca.
- Otroci spoznajo možne načine za samozaščitno ravnanje in jih preizkušajo v spontanem igranju vlog.
- Otroci poznajo in poimenujejo posamezne dele telesa.
- Otroci ločijo med primernim in neprimernim dotikom.
- Otroci ločijo med varno skrivnostjo in skrivnostjo, ki ni varna.
- Otroci se naučijo prepoznati potencialne situacije spolne zlorabe.
- Otroci se naučijo samozaščitnih veščin za ustrezen odziv v situaciji tveganja spolne zlorabe.
- Otroci prepoznajo odrasle zaupne osebe, na katere se lahko obrnejo po pomoč.
- Otroke opogumiti in okrepiti, da povedo o zlorabi in poiščejo pomoč pri odraslih.

Izvedba Programa NEON v oddelkih z nižjim izobrazbenim standardom

Delavnici lahko v oddelkih z nižjim izobrazbenim standardom po posvetovanju s svetovalno službo in razrednimi učitelji/učiteljicami izvedemo v 5. ali 6. razredu. Osnovne informacije in ključna sporočila delavnic so otrokom razumljiva in predstavljena dovolj jasno in na konkretni ravni. Otroci lahko na delavnici aktivno sodelujejo. Pri izvedbi iger vlog jih je potrebno konkretno usmerjati in spodbujati k ustreznim in želenim odzivom, vedenjem. Pri izvedbi vsake delavnice načrtujemo en krajši odmor.

Program NEON – Varni brez vrstniškega nasilja za osnovno šolo

Program NEON - Varni brez vrstniškega nasilja se osredotoča na preprečevanje problema vrstniškega nasilja z glavnim sporočilom, da nasilje ni dopusten način ravnanja v medosebnih odnosih. Pomembno vlogo in odgovornost pri preprečevanju vrstniškega nasilja imajo otroci (tudi vrstniki in vrstnice, ki so priče nasilju), starši ter zaposleni v šoli. Glavni cilj programa je krepiti varovalne dejavnike otrok, da bi se znali in zmogli zaščititi pred vrstniškim nasiljem tako v fizičnem kot v spletnem okolju, da vrstniškega nasilja ne bi povzročali in da bi se ustrezno odzvali kot priče.

Program predstavlja enostaven in učinkovit način, kako učencem in učenkam v osnovni šoli predstaviti problematiko vrstniškega nasilja. Nagovori in spodbudi jih, da s svojimi izkušnjami, predlogi, idejami in delovanjem aktivno prispevajo k preprečevanju vrstniškega nasilja v in izven šole.

Kot ciljni skupini nagovori tudi starše in zaposlene v osnovni šoli ter jim predstavi informacije o oblikah, vzrokih in posledicah vrstniškega nasilja, možnih preventivnih aktivnosti in ukrepih ter ustreznih odzivih v primerih vrstniškega nasilja.

Program se osredotoča na krepitev varovalnih dejavnikov otrok: prave informacije in znanje, samospoštovanje in zaupanje vase, socialne in čustvene kompetence otrok, podporna socialna mreža vrstnikov in vrstnic ter odraslih, konkretna podpora in pomoč odraslih, ko jo otrok potrebuje.

Komu je program namenjen?

Program je namenjen učencem in učenkam v 1., 2. in 3. starostnem triletju v osnovni šoli, njihovim staršem in zaposlenim v osnovni šoli.

Izvedba programa

Izvedba programa v osnovni šoli vključuje predstavitev za zaposlene v šoli in predstavitev za starše ter delavnice za učence in učenke. Optimalno je, da med in po izvedbi delavnic za otroke učiteljice oz. učitelji z otroki izvajajo aktivnosti za ponovitev znanj in prakticiranje veščin, s katerimi so se otroci seznanili na delavnicah.

Predstavitve za odrasle

Na začetku programa izvedemo predstavitev za zaposlene v osnovni šoli. Vabljeni so vsi zaposleni. Sledi predstavitev za starše. Predstavitvi okvirno trajata dve pedagoški uri.

Odraslim predstavimo:

- osnovne informacije o oblikah vrstniškega nasilja v fizičnem in spletnem okolju in možnih posledicah;
- priporočila, kako okrepiti otroke, da bi se znali in zmogli samozavestno in odločno odzvati na vrstniško nasilje;
- priporočila, kako okrepiti otroke, da ne bi povzročali vrstniškega nasilja;
- priporočila za pogovor z otrokom, ki je žrtev nasilja, ter z otrokom, ki izvaja nasilje;
- delavnice za otroke.

Delavnice za otroke

Po predstavitvah za odrasle izvedemo delavnice za otroke. Število delavnic je odvisno od kombinacije modulov, ki se izvajajo v posameznih starostnih obdobjih.

Otroci se seznani in učijo:

- kako obdržati svoje pravice, da so varni, močni in svobodni, in pri tem spoštovati pravice drugih,
- kako prepoznati, da gre za vrstniško nasilje,
- o vzrokih in posledicah vrstniškega nasilja tako v fizičnem kot tudi v spletnem okolju,
- veščin nenasilne komunikacije, vedenja,
- kako se ustrezno odzvati, če so žrtev vrstniškega nasilja v fizičnem ali spletnem okolju,
- kako pomembna je pomoč in podpora vrstnikov in vrstnic in kako se ustrezno odzvati, če so priče vrstniškemu nasilju v fizičnem ali spletnem okolju,
- kako povedati o izkušnji vrstniškega nasilja ali o svoji stiski odrasli zaupni osebi,
- kako lahko prispevajo k zmanjšanju in preprečevanju vrstniškega nasilja v šoli in skupnosti.

Teme obravnavamo z igro vlog in skupinsko diskusijo. Spodbujamo aktivno sodelovanje otrok.

Po vsaki delavnici v skupini z otroki sledi še čas za ponovitev – čas za individualne pogovore med otroki in izvajalkami/izvajalci delavnic, ko imajo otroci možnost ponoviti na delavnici predstavljena sporočila, izmenjati svoje izkušnje, zastaviti dodatna vprašanja ali tudi zaupati svojo stisko zaradi izkušenj nasilja in dobiti podporo in pomoč.

Delavnice za otroke potekajo v obstoječih oddelkih. Za izvedbo delavnic načrtujemo eno oziroma dve šolski uri (odvisno od posameznega vsebinskega modula). Optimalno je, da se delavnice izvedejo v

dveh oziroma treh zaporednih tednih in sicer ena delavnica na teden, z vmesnimi ponovitvami in prakticiranjem veščin. Delavnice izvede tim dveh usposobljenih izvajalk oziroma izvajalcev.

Predstavitev vsebinskih sklopov in ciljev delavnic

MODUL ZA 2. ALI 3. RAZRED

V 2. ali 3. razredu izvedemo dve delavnici za otroke. Za izvedbo vsake delavnice načrtujemo dve šolski uri (60-70 minut za skupinsko aktivnost in 20 - 30 minut za čas za ponovitev, ki sledi delavnici v razredu).

Delavnica 1

Vsebine

- Pravice biti varni, močni, svobodni
- Kaj je vrstniško nasilje?
- Kako se počutimo, če imamo izkušnjo vrstniškega nasilja?
- Kako se počutimo, če ohranimo svoje pravice, da smo varni, močni in svobodni?
- Tožarim ali povem o problemu

Cilji

- Otroci spoznajo (ali ponovijo) koncept pravic »varni, močni in svobodni« in se naučijo prepoznati, kdaj so njim in drugim odvzete njihove pravice, da so varni, močni in svobodni.
- Otroci prepoznajo, kdaj gre za vrstniško nasilje in razumejo, kako se lahko počutimo v primeru vrstniškega nasilja.
- Otroci razumejo, kaj je tožarjenje in kaj ni tožarjenje in se v primeru nasilja lažje obrnejo po pomoč na odrasle.

Delavnica 2

Vsebine

- Kje se počutimo varno in kje se ne počutimo varno
- Samozaščitne veščine za odziv v primeru vrstniškega nasilja
- Podpora in pomoč prič (opazovalcev in opazovalk)

Cilji

- Otroci se naučijo veščin za ustrezen odziv v primeru vrstniškega nasilja.
- Otroci razumejo, da je pomembno spoštovati svoje prijatelje, prijateljice, vrstnike, vrstnice in so jim pripravljeni pomagati, ko so v stiski in potrebujejo pomoč.

MODUL ZA 4. RAZRED

V 4. razredu izvedemo dve delavnici za otroke. Za izvedbo vsake delavnice načrtujemo dve šolski uri (60 – 70 minut za skupinsko aktivnost in 20 – 30 minut za čas za ponovitev, ki sledi delavnici v razredu).

Delavnica 1

Vsebine

- Ponovitev pravic »varni, močni in svobodni«
- Kaj je spletno nasilje?
- Anketa o uporabi e-naprav in doživljanju spletnega nasilja
- Ustrezen odziv v primeru spletnega nasilja: ustavi, povej, shrani in blokiraj, prijavi

Cilji

- Otroci ponovijo koncept pravic »varni, močni in svobodni«.
- Otroci spoznajo, kdaj gre za spletno nasilje in razumejo, kako se počutijo osebe, ki ga doživljajo.
- Otroci se naučijo samozaščitnih veščin za odziv v primeru spletnega nasilja.
- Otroci se naučijo, kako pomagati vrstniku, ki doživlja spletno nasilje.

Delavnica 2

Vsebine

- Spletna varnost (pazi, kaj objavljaš, ker je s spleta težko ali skoraj nemogoče brisati)
- Varna gesla in uporabniška imena
- Nagovarjanje za srečanje v živo z namenom spolne zlorabe
- Izsiljevanje z namenom spolne zlorabe
- Kako ravnati v primeru zlorab na spletu?

Cilji

- Otroci se naučijo, kakšne so morebitne posledice tveganega ravnanja na spletu.
- Otroci se naučijo samozaščitnih veščin, ki jim pomagajo ostati varni na spletu (oblikovati varno geslo in uporabniško ime, previdnosti pri izdajanju podatkov o sebi).
- Otroci se naučijo prepoznati, kdaj gre za spolno zlorabo/nasilje na spletu.
- Otroci se naučijo, kako ravnati v primeru zlorab na spletu.

MODUL ZA 5. RAZRED

V 5. razredu izvedemo dve delavnici. Za izvedbo vsake delavnice načrtujemo dve šolski uri (60-70 minut za skupinsko aktivnost in 20 - 30 minut za čas za ponovitev, ki sledi delavnici v razredu).

Delavnica 1

Vsebine

- Pravice »varni, močni, svobodni«
- Kaj je vrstniško nasilje
- Trikotnik viktimizacije
- Pasivno in agresivno vedenje
- Kako lahko s svojim ravnanjem prispevamo k stopnjevanju nasilja ali poslabšanju situacije

- Kako lahko priče prispevajo k stopnjevanju vrstniškega nasilja ali poslabšanju situacije
- Kako lahko odrasli s svojim ravnanjem prispevajo k stopnjevanju vrstniškega nasilja in poslabšanju situacije
- Samozavestno in odločno vedenje

Cilji

- Otroci spoznajo (ali ponovijo) koncept pravic »varni, močni in svobodni« in se naučijo prepoznati, kdaj so njim in drugim odvzete njihove pravice, da so varni, močni in svobodni.
- Otroci prepoznajo, kdaj gre za vrstniško nasilje in razumejo, kako se lahko počutimo v primeru vrstniškega nasilja.
- Otroci prepoznajo pasivno, agresivno in samozavestno in odločno vedenje.
- Otroci spoznajo, kako lahko z neustreznim ravnanjem prispevamo k stopnjevanju nasilja ali poslabšanju situacije.
- Otroci razumejo, kako pomembno vlogo imajo za preprečevanje in ustavljanje vrstniškega nasilja opazovalci in opazovalke.

Delavnica 2

Vsebine

- Kako lahko s svojim odzivom prispevamo k zmanjševanju/ustavitvi nasilja ali izboljšanju situacije, odnosov
- Kako lahko priče s svojim odzivom prispevajo k zmanjševanju/ustavitvi vrstniškega nasilja in izboljšanju odnosov
- Kako lahko odrasli prispevajo k zmanjševanju/ustavitvi vrstniškega nasilja in izboljšanju odnosov

Cilji

- Otroci spoznajo, kako lahko z ustreznim ravnanjem prispevamo k stopnjevanju nasilja ali poslabšanju situacije.
- Otroci se naučijo veščin samozavestnega in odločnega vedenja.
- Otroci se naučijo, kako se lahko ustrezno odzovejo kot opazovalci in opazovalke nasilja.

MODUL ZA 7. RAZRED

V 7. razredu izvedemo tri delavnice. Za vsako delavnico v razredu načrtujemo 45 minut. Delavnice izvedemo zaporedno v treh tednih ali s krajšim časovnim presledkom nekaj dni. Po zadnji delavnici namenimo še 15-20 minut za možnost individualnih pogovorov z izvajalkama oz. izvajalcema delavnic oz. učencem in učenkam predstavimo možnost, da se za dodatna vprašanja, pogovor obrnejo na svetovalno delavko/svetovalnega delavca v šoli.

Delavnica 1

Vsebine

- Pravice »varni, močni in svobodni«
- Osebne meje
- Nadlegovanja

- Spolno nasilje
- Oblike spolnega nasilja
- Odgovornost za nasilje
- Kdo je lahko žrtev spolnega nasilja
- Ničelna toleranca do spolnega nasilja

Cilji

- Otroci ponovijo koncept pravic »varni močni in svobodni« in razumejo, da so odgovorni za skrb za svoje pravice in pravice drugih.
- Otroci spoznajo koncept osebnih meja.
- Otroci se naučijo, kaj je nadlegovanje in kaj je spolno nasilje.
- Otroci prepoznajo različne oblike spolnega nasilja.
- Otroci razumejo, da je za spolno nasilje odgovorna oseba, ki povzroča spolno nasilje in ne žrtev spolnega nasilja.
- Otroci spoznajo koncept ničelne tolerance do spolnega nasilja.

Delavnica 2

Vsebine

- Osebne meje in spoštovanje
- Kje je meja med nadlegovanjem, spolnim nasiljem in osvajanjem?
- Kako se počuti oseba, ki je žrtev spolnega nasilja?

Cilji

- Otroci razumejo, da so odgovorni za skrb za svoje osebne meje in osebne meje drugih.
- Otroci razumejo pomen spoštovanja za preventivo nadlegovanja in spolnega nasilja.
- Otroci razumejo, kje je meja med nadlegovanjem, spolnim nasiljem in osvajanjem.
- Otroci razumejo, kako se počuti oseba, ki doživi oz. doživlja spolno nasilje, spoznajo, kakšne so možne posledice spolnega nasilja in so bolj občutljivi (empatični) do vrstnikov in vrstnic ter do vseh drugih ljudi.

Delavnica 3

Vsebine

- Kako se odzvati v primeru nadlegovanja, spolnega nasilja: asertivno vedenje, pasivno vedenje, agresivno vedenje
- Kako lahko pomagam prijatelju ali prijateljici, sošolcu ali sošolki?
- Kako se odzvati v primeru spolnega nasilja: koraki za odziv

Cilji

- Otroci ponovijo svoje znanje o različnih oblikah vedenja in z njim povezanih posledicah (pasivno, agresivno, samozavestno in odločno vedenje).
- Otroci razumejo, kako pomembna je za preprečevanje spolnega nasilja podpora opazovalk in opazovalcev in se naučijo veščin podpornega odziva.
- Otroci se naučijo veščin za ustrezen odziv v primeru spolnega nasilja.

MODUL ZA 8. RAZRED

V 8. razredu izvedemo dve delavnici. Za izvedbo vsake delavnice načrtujemo dve šolski uri (60-70 minut za skupinsko aktivnost in 20 - 30 minut za čas za ponovitev, ki sledi delavnici v razredu). Delavnici izvedemo zaporedno v dveh dneh ali s krajšim časovnim presledkom nekaj dni.

Delavnica 1

Vsebine

- Koncept pravic »varni, močni in svobodni«
- Splet in z njim povezana tveganja
- Kdaj gre za spletno nasilje
- Možne posledice spletnega nasilja
- Odziv na spletno nasilje - trije koraki: USTAVI, BLOKIRAJ in SHRANI, POVEJ

Cilji

- Otroci ponovijo koncept pravic »varni močni in svobodni« in razumejo, da so odgovorni za skrb za svoje pravice in pravice drugih.
- Otroci razumejo možna tveganja uporabe spleta.
- Otroci se naučijo prepoznati, kdaj gre za spletno nasilje.
- Otroci razumejo, kakšne so možne posledice spletnega nasilja.
- Otroci se naučijo veščin za ustrezen odziv na spletno nasilje.

Delavnica 2

Vsebine

- Spolno nasilje/spolna zloraba na spletu
- Nagovarjanje za srečanje v živo, s ciljem spolne zlorabe
- Pridobivanje, deljenje in objava neprimernih fotografij in posnetkov
- Izsiljevanje za spolne dejavnosti, obljubljanje daril/prigovarjanje, s ciljem spolne zlorabe
- Kako se odzvati na spolno nasilje na spletu?

Cilji

- Otroci se naučijo prepoznati, kdaj gre za spolno nasilje/spolno zlorabo na spletu.
- Otroci razumejo, kakšne so možne posledice tveganega vedenja na spletu.
- Otroci se naučijo veščin za ustrezen odziv na spolno nasilje na spletu.

Program NEON – Varni brez nasilja za srednjo šolo

Program NEON - Varni brez vrstniškega nasilja za srednjo šolo ponuja sklop delavnic, na katerih z dijaki in dijakinjami obravnavamo problematiko vrstniškega nasilja, spolnega nasilja in nasilja v intimno-partnerskih odnosih. Osredotočamo se na predstavitev dejstev o nasilju in na krepitev samozaščitnih veščin ter drugih varovalnih dejavnikov mladostnikov in mladostnic, da bi se lahko podporno odzvali kot priču nasilju, da bi se samozaščitno odzvali, če bi doživeli nasilje, in da tudi sami ne bi povzročali nasilja.

Program predstavlja enostaven in učinkovit način, kako z mladimi v srednji šoli spregovoriti o problematiki vrstniškega nasilja, nasilja v intimno-partnerskih odnosih in spolnega nasilja;

Kot ciljni skupini poleg mladostnikov in mladostnic nagovori tudi zaposlene v srednji šoli in starše dijakov in dijakinj.

Osredotoča se na krepitev varovalnih dejavnikov mladostnikov in mladostnic: **podporna socialna mreža vrstnikov, vrstnic in odraslih, informacije in znanje, socialno-čustvene kompetence in samozavestno vedenje, konkretna podpora in pomoč odraslih, ko jo mladostnik ali mladostnica potrebuje.**

Komu je program namenjen?

Program je namenjen dijakom in dijakinjam od 1. do 3. letnika srednje šole, njihovim staršem in zaposlenim v srednjih šolah.

Izvedba programa

Izvedba programa v srednji šoli vključuje predstavitev za zaposlene v šoli in predstavitev za starše ter štiri delavnice za dijake in dijakinje.

Predstavitev za odrasle

Na začetku programa se izvede predstavitev za zaposlene v srednji šoli. Vabljeni so vsi zaposleni. Sledi predstavitev za starše. Vsaka predstavitev traja okvirno dve pedagoški uri.

Odraslim predstavimo:

- Program NEON – Varni brez nasilja in njegova izhodišča,
- delavnice za dijake in dijakinje,
- osnovne informacije o vrstniškem nasilju, spolnem nasilju in nasilju v intimno-partnerskih odnosih,
- možne posledice nasilja,
- priporočila za pogovor z mladostniki in mladostnicami o nasilju in ustrezen odziv na razkritje nasilja, zlorabe.

Delavnice za dijake in dijakinje

Na delavnicah za dijake in dijakinje z mladimi spregovorimo o situacijah, v katerih bi lahko postali žrtve nasilja. Najprej se osredotočimo na vrstniško nasilje, nadaljujemo s problemom intimno-partnerskega nasilja in spolnega nasilja, zaključimo pa s predstavitvijo varovalnih dejavnikov in ponovitvijo veščin za samozaščitni odziv.

Dijaki in dijakinje se seznani in učijo:

- o pravicah vseh ljudi, da smo varni, močni in svobodni,
- kako spoštovati pravila in osebne meje drugih ljudi in ne povzročati nasilja,
- kako prepoznati potencialno nevarne situacije nasilja in kako se nanje samozaščitno odzvati,
- o komunikacijskih veščinah, ki so jim v pomoč,
- kako pomembna je za preprečevanje nasilja pomoč in podpora vrstnikov in vrstnic,
- zakaj je pomembno o izkušnjah z nasiljem ali stiski povedati odrasli zaupni osebi.

Za predstavitev tem uporabljamo multimedijske pripomočke, igre vlog in skupinske diskusije. Delo temelji na aktivnem sodelovanju dijakinj in dijakov. Na delavnicah dijakom in dijakinjam predstavimo in razdelimo tudi letake in zgibanke, ki jih mladi odnesejo s seboj za morebitno kasnejšo uporabo in širjenje med vrstniki in vrstnicami.

Po vsaki delavnici so izvajalke/izvajalci delavnic na voljo za individualne pogovore z udeleženkami in udeleženci delavnic. Tako imajo dijaki in dijakinje možnost preveriti na delavnici predstavljena sporočila, povedati o svojih izkušnjah, izraziti stisko in dobiti dodatne informacije, podporo in pomoč.

Idealno je, če so se dijaki in dijakinje s sporočili in veščinami programa NEON seznanili že v vrtcu in v osnovni šoli, ni pa to pogoj za uspešno izvedbo programa v srednji šoli.

Delavnice se izvedejo v obstoječih oddelkih. Za njihovo izvedbo namenimo dve šolski uri. Delavnice izvaja tim dveh usposobljenih izvajalk/izvajalcev.

Predstavitev vsebinskih sklopov in ciljev delavnic

V srednji šoli izvedemo štiri delavnice. Za izvedbo vsake delavnice načrtujemo dve šolski uri.

Delavnica 1

Vsebine

- Pravice varni, močni, svobodni
- Kaj je vrstniško nasilje
- Oblike vrstniškega nasilja
- Vzroki vrstniškega nasilja in odgovornost za nasilje
- Posledice vrstniškega nasilja
- Kako se odzvati v primerih vrstniškega nasilja
- Vloga in moč prič pri preprečevanju in ustavljanju vrstniškega nasilja

Cilji

Dijakom in dijakinja predstavimo:

- program NEON – Varni brez nasilja in teme preventivnih delavnic, ki jih bomo izvedli v njihovem razredu,
- koncept pravic »varni, močni in svobodni«.
- Seznanimo jih z dejstvi o vrstniškem nasilju (definicija nasilja, oblike nasilja, dinamika nasilja, odgovornost za nasilje).
- Razmišljamo in pravilno poimenujemo doživljanje vseh vpletenih (oseba, ki doživlja nasilje, oseba, ki povzroča nasilje, priče).
- Predstavimo jim samozaščitne veščine in jih opolnomočimo za odziv v primeru, če bi doživeli ali bi bili priče vrstniškemu nasilju.
- Predstavimo jim informacije o oblikah pomoči, ki so na voljo osebam, ki doživljajo oziroma so doživele izkušnje vrstniškega nasilja.

Delavnica 2

Vsebine

- Kaj je nasilje v intimno-partnerskih odnosih
- Oblike nasilja
- Dinamika nasilja v intimno-partnerskih odnosih
- Zdrave meje in meje, ki niso zdrave
- Kako se odzvati v primeru nasilja
- Vloga prič pri preprečevanju nasilja

Cilji

Dijake in dijakinje seznanimo:

- z dejstvi o nasilju v intimno-partnerskih odnosih (definicija nasilja, oblike nasilja, dinamika nasilja, odgovornost za nasilje).
- Pravilno poimenujemo, razmišljamo o doživljanju vseh vpletenih (oseba, ki doživlja nasilje, oseba, ki povzroča nasilje, priče).
- Predstavimo jim samozaščitne veščine in jih opolnomočimo za ustrezen odziv v primeru, če bi doživeli ali bi bili priče nasilju v intimno-partnerskih odnosih.

- Spodbujamo jih, da sami ne povzročajo nasilja v intimno-partnerskih odnosih.
- Predstavimo jim oblike in dostop do pomoči.

Delavnica 3

Vsebine

- Kaj je spolno nasilje
- Oblike spolnega nasilja
- Odgovornost za nasilje
- Kako se odzvati v primeru spolnega nasilja
- Možne oblike pomoči žrtvam nasilja
- Privolitev v spolno aktivnost

Cilji

Dijake in dijakinje seznanim:

- z dejstvi o spolnem nasilju (definicija nasilja, oblike nasilja).
- Pravilno poimenujemo, razmišljamo o doživljanju vseh vpletenih (oseba, ki nasilje doživlja, povzročitelj/povzročiteljica, priče), opredelimo odgovornost za spolno nasilje.
- Predstavimo jim samozaščitne veščine in jih opolnomočimo za odziv v primeru, če bi doživeli ali bi bili priče spolnemu nasilju.
- Informiramo in spodbujamo jih, da ne povzročajo spolnega nasilja.
- Seznanimo jih z možnimi oblikami pomoči.
- Predstavimo jim koncept pristanka za spolno aktivnost.

Delavnica 4

Vsebine

- Varovalni dejavniki
- Zdrave osebne meje
- Samospoštovanje, zaupanje vase
- Asertivno vedenje
- Podporna socialna mreža
- Prave informacije, znanja in veščine

Cilji

Dijakom in dijakinjam predstavimo:

- pojem varovalnih dejavnikov,
- različne varovalne dejavnike in načine, kako jih lahko razvijamo, krepimo.
- Damo jim priložnost za prakticiranje samozaščitnih veščin, ki smo jih obravnavali na prvih treh delavnicah.

Predlog izvedbe Programa NEON od vrtca do srednje šole

Program NEON – Varni brez nasilja ponuja predlog primarno preventivnih aktivnosti za otroke v vrtcu, osnovni in srednji šoli. Predvideva, da se z aktualnimi vsebinami seznanijo in opolnomočijo tudi starši in zaposleni v vzgojno-izobraževalnih zavodih. V nekaterih okoljih se otroci s sporočili in strategijami Programa NEON lahko seznanijo v vrtcu in potem ponovno v vseh triletjih v osnovni šoli. To je optimalen scenarij za zagotavljanje dobrih rezultatov primarno preventivnih aktivnosti; da delujemo procesno, začnemo že v vrtcu in nadaljujemo v osnovni in srednji šoli.

Za sistematično in učinkovito izvedbo Programa NEON predlagamo, da se vsebine izvajajo kot del rednih izobraževalnih vsebin, z začetkom v vrtcu in z nadaljevanjem v osnovni in srednji šoli. Pomembno je, da imajo otroci, mladostniki in mladostnice možnost ponoviti in prakticirati veščine, s katerimi se seznanijo na delavnicah Programa NEON. Za učinkovito preventivo vrstniškega nasilja je ključno, da so vanjo aktivno vpeti otroci oz. mladostniki in mladostnice, vsi zaposleni v VIZ in starši. Eden ključnih varovalnih dejavnikov je tudi pozitivna klima v skupini oz. oddelku in v vrtcu oz. šoli.

Za uspešno izvedbo Programa NEON je pomembno, da ga izvajajo strokovni delavci in strokovne delavke v VIZ, ki uspešno zaključijo usposabljanja za izvajanje posameznih modulov programa. Za uspešno in strokovno izvedbo delavnic je namreč potrebno širše znanje in ne le poznavanje scenarijev za izvedbo delavnic.

V preteklih letih se je kot dobra praksa izkazalo to, da v vrtcu oziroma šoli oblikujejo tim strokovnih delavk in strokovnih delavcev, ki načrtujejo, koordinirajo in izvajajo Program NEON in druge preventive aktivnosti v VIZ. Optimalno je, da v timu sodelujejo svetovalne delavke oz. svetovalni delavci in učiteljice oz. učitelji, ki poučujejo različne predmete v različnih starostnih obdobjih. Za uspešno primarno preventivo nasilja je seveda ključna tudi podpora vodstva vrtca in šole, ki se zaveda, da je problematika nasilja aktualna za vse VIZ in zahteva sistematičen in celosten pristop oziroma obravnavo.

Viri in literatura

Cheng, Y. Y., Chen, L. M., Ho, H. C., Cheng, C. L. (2011). Definitions of school bullying in Taiwan: A comparison of multiple perspectives. *School Psychology International*, 32(3), 227-243.

Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Del Rey, R., Casas, J. A., Ortega-Ruiz, R., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Smith, P., ... & Guarini, A. (2015). Structural validation and cross-cultural robustness of the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire. *Computers in Human Behavior*, 50, 141-147.

Pečjak, S. (2014). *Medvrstniško nasilje v šoli*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Pirc, T. in Štirn, M. (2018). Sklop vprašalnikov za preverjanje poznavanja vsebin o različnih oblikah nasilja in strategij ravnanja v primeru nasilja. Neobjavljeno gradivo.

Šraj, T. (2016). Povezanost značilnosti spolne zlorabe s psihičnimi posledicami pri otrocih in mladostnikih. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Štirn, M., Šibilja, J. (ur.) (2019). *Program NEON – varni brez nasilja: priročnik za izvajanje programa v srednji šoli*. Ljubljana: ISA institut.

Štirn, M., Šibilja, J. (ur.) (2018). *Program NEON za preventivo nasilja in zlorabe otrok: priročnik za izvajanje programa v osnovni šoli*. Ljubljana: ISA institut.

Štirn, M., Šibilja, J. (ur.) (2018). *Program NEON za preventivo nasilja in zlorabe otrok; priročnik za izvajanje programa v vrtcu*. Ljubljana: ISA institut.

Štirn, M., Šibilja, J. (ur.) (2018). *Program NEON: varni brez vrstniškega nasilja: priročnik za izvajanje programa v osnovni šoli*. Ljubljana: ISA institut.

Štirn, M. in dr. (2017). Vprašalnik o izkušnjah spolnega nasilja. Neobjavljeno gradivo.

Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2011). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: A systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 7(1), 27-56.

Vreeman, R. C., & Carroll, A. E. (2007). A systematic review of school-based interventions to prevent bullying. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 161(1), 78-88.